

KADERI

në perspektivën e Kuranit dhe Sunetit

M. FETHULLAH GYLEN

PËRMBAJTJA

Paraqitje

PJESA E PARË

KADERI ME ASPEKTET E TIJ TË NDRYSHME

1. Kuptimet leksikore dhe terminologjike të kaderit
2. Kaderi përcaktues që sundon në gjithësi
3. Kaderi është çështje ndërgjegjeje
4. Përfitimet e besimit mbi kaderin
5. Kaderi dhe vullneti nuk janë antagonistë të njëri-tjetrit
6. Kaderi është lloj dijeje
7. Roli i kaderit
8. Vullneti i njeriut dhe dëshira e Allahut
9. Kaderi nën rrezet ndriçuese të ajeteve kuranore dhe haditheve

PJESA E DYTË

MARRËDHËNIA KADA-KADER

1. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i dijes hyjnore
2. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i parashkrimit
3. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i dëshirës hyjnore
  - a) Dëshira hyjnore në ajetet kuranore
  - b) Dëshira hyjnore në hadithet profetike
  - c) Çështja e paracaktimit dhe ligjshmërisë
4. Kadaja dhe kaderi nga pikëpamja e krijimit

PJESA E TRETË

MARRËDHËNIA KADER-VULLNET DHE UDHËZIMI

1. Udhëzimi që vepron brenda ligjshmërisë së krijimit
2. Udhëzimi ku merret parasysh vullneti i njeriut

PJESA E KATËRT

PYETJE-PËRGJIGJE LIDHUR ME KADERIN

Pyetja 1: Ç' do të thotë "Elestu: Kalu bela"?

Pyetja 2: A ka ndonjë argument logjik në dialogun "A s'jam unë Zoti juaj?" - "Po, ti je Zoti ynë!"?

Pyetja 3: Në Kuran është deklaruar se Vullneti i Përgjithshëm i përket vetëm Zotit. Bashkë me këtë, dihet edhe se njeriut i është dhënë një vullnet i pjesshëm. Në këto kushte, në rastin e njeriut që bën mëkat, a është vetë njeriu që bën mëkat duke iu nënshtruar vullnetit të vet, apo është Vullneti i Përgjithshëm i Zotit që e detyron njeriun për të bërë mëkat?

Pyetja 4: Në Kuran thuhet: "Kë ta shmang nga rruga e drejtë, nuk drejtohet më; kë ta drejtoj në rrugë të drejtë, nuk ndahet më prej saj." Po ashtu: "Njeriut i dhashë mendje e gjykim, vullnetin ia lashë në dorë të vet, veçanërisht i tregova se ç'është rruga e drejtë e ç'është rruga e shtrembër. Le të shkojë në cilën rrugë që të dojë!" Si mund të interpretohen këto?

Pyetja 5: Shumë njerëzve Zoti u ka dhënë makina, apartamente, mall, pasuri, nder, shokë e miq, famë e popullaritet. Kurse disa të tjerëve u ka dhënë varfëri, mjerime, fatkeqësi. A mos vallë këta të dytët janë shumë të këqij, apo Zoti i do shumë ata të parët?

Pyetja 6: Pse Allahu nuk i krijoi të njëjtë robtë e vet, por dikë të verbër e dikë topall?

Pyetja 7: Duke qenë se dihet që më parë se kur dhe si do të vdesë njeriu, cili është faji i vrasësit?

Pyetja 8: Ç'do të thotë "vullneti i përgjithshëm" dhe "vullneti i pjesshëm"?

Pyetja 9: A mund ta shpjegoni ligjin e faljes të Zotit?

PARAQITJE

Meqë çështja e kaderit është konsideruar qysh në krye të herës një truall i rrëshqitshëm, personalitetet e mëdhenj të Islamit kanë përcaktuar kriterin më themelor të përbashkët për ajetet kuranore dhe hadithet. Ndërkaq, me qëllim për të mos e lënë popullin e thjeshtë të bjerë në lëkundje e të mbytet në hollësi të pakuptueshme për të, aspektet e thella dhe të detajuara të çështjes nuk i kanë vulgarizuar. Dhe, duke vepruar kështu, e kanë mbrojtur veçanërisht popullin e thjeshtë nga rreziku i humbjes në labirinte të panjohura për të.

Por pasi botëkuptimi materialist i zhvilluar me kohë në përmasa botërore, u shndërrua në themelin e disa regjimeve të sistemeve të arsimit dhe të edukimit në të gjithë botën, kambanat e alarmit filluan të bien edhe tek ne, sepse materializmi që e kishte zhvilluar fuqinë e kritikës me anë të dyshimeve dhe lëkundjeve që kishte prodhuar, më në fund filloi të tregojë aftësinë për t'u përhapur si një modë edhe në çerdhet shkencore të vendeve islame. Materialistët, të cilët qëndronin veçanërisht mbi çështjen e kaderit, për të cilën myslimanët tregoheshin të ndjeshëm kur e merrnin për ta trajtuar, e konsideruan këtë pikë si "lukth", prandaj dhe e sulmuan duke u hedhur mbi të me të gjitha forcat!

Ngaqë brezat e rinj të veçuar nga arsimi dhe edukimi fetar, mbetën të dobët e të pambrojtur përballë këtyre sulmeve të intensifikuara, nëse mund të shprehemi kështu, e humbën toruan. Shumica nuk shpëtuan dot pa u rrëmbyer nga vorbulla e mohimit dhe e herezisë. Në këtë çështje, edhe fronti ynë përjetonte goditjen e papërgatitjes. Kurse përforsimet e kryera shekuj më parë, nuk ishin sipas armëve sulmuese të ditëve të sotme. Fronti i kundërt së pari funksiononte në përmasa ndërkombëtare si një personalitet moralo-shpirtëror. E dyta, synonte vetëm shkatërrimin. Mirëpo meremetimi ishte i vështirë. E treta, moda e mohimit dhe e herezisë, si një sëmundje ngjitëse, përparonte pa u ndalur në lice dhe universitete. Edhe ekuilibri i forcave ishte prishur në favor të tyre. Ky zhvillim monstruoze që përhapej gjer nëpër kafene, e tmerronte këdo që kishte ndërgjegje.

Ja pra, në një kohë të tillë, Fethullah Gylen, filloi të zhvillonte një veprimtari të gjerë bisedash në formatin e pyetje-përgjigjeve në një fushë të gjerë publike nga katedrat e xhamive, në kafenetë e gjer në mjediset universitare. Brezi ynë u bë dëshmitar i shumicës së këtyre shërbimeve. Në çdo vend, njeriu i çdo niveli i drejtonte atij pa droje pyetjet që i ishin ngulitur në mendje ose që ia kishte fryrë dikush në vesh, dhe merrte përgjigjen e duhur. Sidomos përgjigjet më të hapura, më të qarta e më të shkëlqyera dhënë pyetjeve më evazive dhe më të komplikuar mbi kaderin i kthjellonin zemrat dhe mendjet nga çdo lloj komplikimi dhe turbullimi ideor. Gjatë këtyre vajtje-ardhjeve të tij ne e kemi parë personalisht ndryshimin që pësonin njerëzit, pra, se si indiferentizmi i pritjes, madje, herë pas here, kapriçot, në fund të takimit dhe bisedës shndërroheshin në respekt dhe admirim.

Përgjigjet e dhëna, bisedat e zhvilluara regjistroheshin në shiritat e kasetave magnetike, pastaj dëgjoreshin përsëri e përsëri, pastaj zërtheheshin e hidheshin në letër. Shumë të rinj, duke u mbështetur në të dhënat dhe informacionin e përftuar nga këto, bëheshin shkak për shpëtimin e mjedisëve të veta shoqërore nga baltovina e mohimit dhe e herezisë.

Ato që thuheshin në përgjigje dhe biseda, nuk ishin shprehje të një logjike të thatë. Ato ishin frytet e lutjeve të një brezi fatkeq që i ishte thyer ndjenja e nënshtrimit ndaj Zotit dhe që i ishte avulluar respekti, fryte të lutjeve të syve të plakur të përbotur që sodisnin mbytjen në vorbullën e mohimit dhe të herezisë dhe të një zemre plot dëshpërim. Prandaj ndodhte që shumë e shumë vetë, me anë të këtyre fjalëve të ngrohta vinin në vete, merrnin vendin që duhej dhe, për shokët e tyre të mbetur mes hutimit, fillonin të mendonin se si t'i merrnin për dore edhe ata. Drithërimave

të një ndërgjegjeje që përpëlitej me dhimbje të thellë tek shihte gjendjen e të rinjve që s'njihnin, madje as delikatesën e bërjes së një pyetjeje dhe që kërkonte zgjidhje në atmosferën e Kuranit që ishte shërim për çdo sëmundje, mesazhi hyjnor i dërgonte përgjigje të begata e frymëzuese dhe përfundimi derdhej në shprehje me vëmendjen dhe kujdesin e një mjeku specialist. Me lejen e Allahut, edhe jehonat e këtyre në zemra bëheshin të bukura.

Çështja e kaderit trajtohej shumë gjerë me formën e saj të përkufizimit dhe njohjes, madje auditorit i tregoheshin pikat ku Marks kishte mbetur i detyruar të shfaqte miratimin e vet. Me kuptimin e saj të gjerë, nga rregullsia në atomet dhe në gjithësi gjer te bërthama dhe fara, madje gjer te spermatozoidet, fusha e veprimit të së vërtetës së kaderit shfaqej para syve. Pasi përcaktohej sesa kishte pasur të drejtë *Jean*, jepej përfundimi se “edhe me zbulimin e kompjuterëve është kuptuar se çdo qenie e krijuar në gjithësi është programuar bashkë me qenien e saj”. Krahas të gjitha këtyre, tërhiqej vëmendja mbi faktin që, në të vërtetë, fatmirësia e zbërthimit hap pas hapi të së vërtetës së kaderit në ndërgjegjen e njeriut përbënte çastin më të rëndësishëm të çështjes. Për këtë arsye, tërhiqej vëmendja mbi dallimet në kuptimin dhe konceptimin e temës së kaderit mes fillestarëve që ndodheshin ende në fillimet e punës, dhe atyre të cilët, duke përparuar me anë të besimit, parimësisë, sinqeritetit dhe thellësisë shpirtërore, kishin arritur në fund të punës. Gjithashtu, shprehej se edhe disa të fshehta të zbuluara me anë të kompetencës së delikatesave të portretit të dijes dhe njohjes së natyrës dhe funksioneve të shpirtit, nyjëzoheshin prapë te kaderi. Nga ana tjetër, i jepej e drejta që i takonte edhe vullnetit të brishtë me një ekzistencë të krahasueshme. Nga masa dhe kriteri i trajtimit të ndërgjegjes në çështjen e pranimit nga ana e njeriut të përgjegjësisë së vet, por pa pasur të drejtë krenarie, gjer te pohimi i Allahut si Zot nga njeriu në marrëveshjen e parë me të, bëheshin përpjekje për t'ua bërë të njohur njerëzve tejpamës vërtetësinë e dëshmisë së ndërgjegjes, ndërkaq që ëndja që përmbanin përgjigjet e dhëna disa pyetjeve, shfaqte një bukuri të veçantë.

Tri pjesët e para të kësaj vepre që po na ofrohet si një libër i sistematizuar, përmban predikimet në seri të mësuesit tonë të nderuar nën titullin “Kaderi”. Në fillim këto predikime janë hedhur në shkrim, pastaj janë sjellë në normën gjuhësore e letrare duke u plotësuar edhe me ajetet kuranore dhe hadithet profetike përkatëse. Kurse te pjesa e katërt e librit janë përgjigjet e dhëna nga autori rreth pyetjeve të bëra me raste të ndryshme mbi çështjen e kaderit.

Libri “Kaderi në perspektivën e Kuranit dhe Sunetit” është burimi ynë bibliografik të cilit i drejtohem për këtë çështje. Në ditët e sotme duket sikur ato sulme sistematike janë ndalur, por për disa ngacmime dhe sugjerime të ardhura nga egoja dhe djalli ynë dhe që kohë pas kohe na e bëjnë rrëmujë botën tonë, shfaqet me forcë nevoja për këto përgjigje shëruese. Në të vërtetë, kjo vepër nuk është tërësisht vetëm përgjigje për një sërë pyetjesh. Këto të vërteta janë tufa rrezesh ndriçuese që do t'ua drejtohem shpesh për të kënaqur zemrën, mendjen dhe ndërgjegjen tonë.

Ndërsa shërbimi i vërtetë, ai mbarënjëzësor do të nisë pas kësaj. Sepse mbarë bota, Amerika dhe Perëndimi, që nuk kanë njohuri për këto, ka nevoja jetike për këto lloj veprash qartësuese. Ndaj, në dashtë Zoti, brenda një kohe të shkurtër do të përkthehet në shumë gjuhë të ndryshme.

Me këtë rast falënderojmë autorin dhe të gjithë ata që kanë dhënë ndihmesën e tyre për këtë vepër me vlerë. Zoti ia plotësoftë shërbimet dhe i dhëntë jetë të begatshme!

Safvet SENIH

KADERI ME ASPEKTET E TIJ TË NDRYSHME

PJESA E PARË

HYRJE

Kaderi është programimi nga Zoti që zotëron dijen e pafund, që i sheh dhe i njeh të kaluarën, të tashmen dhe të ardhmen si një pikë të vetme dhe që, në esencë, për Të nuk mund të bëhet fjalë për të kaluar, të tashme dhe të ardhme, pra, është programimi, caktimi, përcaktimi, klasifikimi dhe paracaktimi nga ky Zot në planin informativ dhe me qenien e tyre informative i tërë gjithësisë nga mikrobota në makrobotë, nga molekulat në sistemet e gjer te njeriu-botë subjektive në të ardhmen e tij, nga më e vogla gjë gjer te më e madhja dhe, duke i marrë të gjitha këto nga plani informativ për t'i kaluar në planin e vullnetit, fuqisë dhe dëshirës hyjnore, përcaktimi dhe vlerësimi në Librin e Qartë (*Kitabi Mubin*) me qëllim për t'i treguar në botën e jashtme dhe (fizikisht) ekzistente, i gjithçkaje që ka për të ndodhur, para se të ndodhë!

Besimi ka gjashtë shtylla ose elementë përbërës, një nga të cilët është besimi te kaderi. Ashtu siç është i detyruar t'u besojë Allahut (xh.xh.), engjëjve, librave hyjnorë, të Dërguarve dhe ringjalljes pas vdekjes, njeriu është i detyruar t'i besojë edhe kaderit. Ndaj është e pamundur të mendohet besimi te kaderi si shtyllë ose element përbërës i veçantë i besimit dhe i përjashtuar nga shtyllat e tjera të besimit!

Ndërkaq, njeriu mendon, sillet, lëviz dhe vepron, pra ka dëshirë dhe vullnet. Fundja, të gjitha çështjet lidhur me kaderin dalin në pah pikërisht në raport me dëshirën dhe vullnetin e njeriut, ndryshe, çdo gjë që flitet ose do të flitej për kaderin, nuk do të kalonte përtej të qenit pohim i diçkaje që dihet. E thënë ndryshe, ta mendosh kaderin pa menduar ose pa marrë parasysh njeriun dhe vullnetin e tij, do të thotë pothuaj të shqetësohesh pa vend, me një gjë të kotë. Ashtu siç ka ndodhur që, me qenien dhe ekzistencën e tij, njeriu i ka dhënë gjithësisë një ngjyrë të veçantë, ashtu dhe me vullnetin e tij të pjesshëm, njeriu e ka sjellë çështjen e kaderit në një temë të rëndësishme, pothuajse i ka dhënë çështjes një ngjyrë të veçantë! Për këtë arsye, në këtë libër ne do të bëjmë fjalë për kaderin aty ku bëhet fjalë për vullnetin e njeriut, pra, në lidhje dhe në raport me të. Si përfundim, do t'u kërkojmë përgjigje disa pyetjeve të ngulura që herët nëpër mendjet mbi çështjen e vullnetshmërisë (zgjedhshmërisë) së pjesshme. Lutja jonë për Zotin qysh në krye të fjalës është të na mundësojë ta kuptojmë dhe tregojmë kaderin brenda botëkuptimit sunit. Sepse është vetëm mirësia dhe bujaria e Tij që mund të na japin sukses në një temë dhe çështje të tillë!

1. Kuptimet leksikore dhe terminologjike të kaderit

Si kuptim leksikor, fjala kader do të thotë matje, vlerësim, trajtësim dhe formësim. Në arabisht, *kadera* do të thotë: vlerësoi, caktoi, ndau në pjesë, i caktoi secilit pjesën e vet, si dhe mudi, pati fuqi, qe i aftë. Kurse trajta foljore *kaddera* do të thotë vendosi, ekzekutoi, veproi. Kështu, duke u nisur nga këto kuptime leksikore të fjalës kader, mund të bëhet ky përkufizim terminologjik për të:

“Kaderi është akti i përcaktuar dhe ekzekutuar nga Allahu (xh.xh.) si kada.”

Ajetet kuranore që kemi përzgjedhur janë të tilla që e mbështesin këtë përkufizim.

“Çelësat e të fshehtës janë te Ai, të fshehtën vetëm Ai e di. Ai di gjithçka ndodhet në tokë e në det. Ai ka dijeni për gjethen që bie, për farën që ndodhet brenda errësirës së nëntokës. Çdo gjë e njomë dhe e thatë ndodhet në Librin e Qartë!”¹

“Thuaju: “Unë s’jam në gjendje t’i shkaktoj ndonjë dëm apo dobi vetes jashtë dëshirës së Allahut. Çdo popull ka afatin e vet. Prandaj, kur t’u vijë ai, ata nuk mund ta shtyjnë për asnjë çast e as ta shpejtojnë”²

“Çdo gjë e fshehtë në qiej e në tokë është padyshim në Librin e Qartë!”³

“Pa dyshim, jemi Ne që i ringjallim të vdekurit, që shkruajmë ato që kanë bërë dhe veprat që kanë lënë! Dhe kemi llogaritur çdo gjë në një libër krejt të qartë!”⁴

“(O i Dërguar!) Pa dyshim, Libri që t’u shpall është një Kuran i famshëm që ndodhet në Leuhi Mahfudh!”⁵

“Dhe thonë: “Nëse jeni fjalëdrejtë, thoni, kur do të ndodhë ky ndëshkim?” Thuaju: “Atë e di vetëm Allahu, kurse unë jam vetëm një paralajmërues!”⁶

Në një aspekt, kadaja dhe kaderi janë e njëjta gjë. Në kuptimin tjetër, bazë, kaderi është paracaktimi dhe vendimi i Allahut (xh.xh.), kurse kadaja është ekzekutimi i vendimit të Allahut, pra zbatimi në praktikë i paracaktimit të bërë prej Tij mbi diçka.

Kaderi është përkatësia ndaj Allahut (xh.xh.) e çdo gjëje në planin informativ dhe me qenien e vet me karakter informativ para se të ndodhë. Gjëja që ka hyrë në kushtet e ekzekutimit (kryerjes) dhe që përpiqet të zërë vendin e vet mes vargut të ekzistencave, shkruhet e shënohet me anë të engjëjve të respektuar në formë kopjesh të Leuhi Mahfudh, në *leuhi mahv* dhe *isbat*, me kusht që të jetë brenda dijës së Allahut (xh.xh.).

Kaderi është bashkëshoqërimi i përpjekjes njerëzore me aktin krijues të Allahut (xh.xh.). Me fjalë të tjera, njeriu parashikon një akt, e dëshiron dhe i futet me vullnetin e vet dhe, ndërkaq, Allahu, po të dëshirojë, e krijon atë akt. Ja pra, kaderi është që Allahu (xh.xh.) që i njuh materien dhe dukuritë me dijen e Tij të pafillim e të pafund (eternale), t’i përcaktojë gjërat që kanë për të ndodhur, para se të ndodhin.

Kjo do të thotë se nuk është e drejtë që, duke u parë si një titull i diturisë hyjnore, kaderi të konsiderohet vetëm si i tillë. Edhe pse si fushë, kaderi është caktimi, vlerësimi dhe vendimi i Zotit me anë të diturisë së Tij, në të njëjtën kohë, kader do të thotë edhe Dëgjimi, Shikimi, Dëshira dhe Vullneti i Tij. Në këto kushte, mohimi i kaderit merr kuptimin e mohimit të të gjitha attributeve të Zotit. Është për këtë arsye që shumë analistë e kanë trajtuar çështjen e kaderit brenda kuptimit të Individualitetit të Tij të Lartë. Ata kanë thënë: “Nuk është nevoja për të hapur një diskutim të posaçëm për kaderin. Atje ku trajtohet Individualiteti i Lartë, është e detyrueshme të trajtohet edhe kaderi”. Meqë ky mendim i tyre, në një aspekt, nënkupton që kaderi të mos futet e të mos pranohet mes shtyllave të besimit, ne nuk themi si ata. Ne themi kështu: “Siç u besojmë Allahut (xh.xh.), engjëjve, librave, profetëve dhe ringjalljes, ne i besojmë edhe kaderit; mjafton që të mos themi ndonjë fjalë që, në mënyrë të përmbledhur ose të detajuar, në këtë apo atë formë, të kuptohet si mohim i kaderit. Sa për të vërtetën e çështjes, Ahmed b. Hanbel thotë: “Kaderi rrjedh

¹ En’am, 59.

² Junus, 49.

³ Neml, 75.

⁴ Jasin, 12.

⁵ Buruxh, 21-22.

⁶ Mulk, 25-26.

nga fuqia e Zotit!" Si rrjedhojë, ai që e mohon kaderin, mohon edhe shumë gjëra mbi Individualitetin e Lartë të Zotit, bindja mbi hyjnoren shndërrohet në diçka të lëkundur dhe një sistem i tërë besimi dhe bindjeje përmbysset. Prandaj kaderi është një temë shumë e rëndësishme. Ata që nuk e kanë trajtuar këtë temë brenda mendimit suni, gjithmonë kanë devijuar. Edhe racionalizmi i mutezilive, edhe determinizmi i xhebrive është një deviacion i tillë.

2. Kaderi përcaktues që sundon në gjithësi

Në gjithësi sundon kaderi, plani, programi, masa dhe baraspesha.

"Allahu di se ç'bart çdo femër në mitër, se ç'shtojnë e se ç'hedhin mitrat. Tek Ai, çdo gjë ka një masë të caktuar. Ai e njeh edhe të dukshmen, edhe të padukshmen, Ai është i madh e i lartë! Për Të janë njëllor si ai që flet fshehtazi, si ai që e thotë mendimin haptazi, si ai që fshihet në errësirën e natës, si ai që del sheshit në mes të ditës!"⁷

"Nuk ka asgjë që të mos e ketë thesarin tek Ne dhe Ne e zbrësim atë vetëm sipas një mase të caktuar!"⁸

"Ai e ka ngritur qiellin dhe ka vendosur ekuilibrin!"⁹

Këto ajete na tregojnë ne për planin, programin, masën dhe ekuilibrin.

Në gjithësi ka një kader (paracaktim) aq gjithëpërfshirës dhe në kuadër të gjerë, saqë asgjë nuk mund të përfytyrohet jashtë tij. Allahu (xh.xh.) që e ka krijuar gjithësinë nga plasja e farës te pranvera, nga lindja e njeriut te lindja e yjeve dhe e galaktikave, te çdo gjë, me diturinë e Tij të gjerë, ka përcaktuar një kader, plan e një program të tillë që shkencëtarë e studiues nga të katër anët e botës, me qindra-mijëra vepra përpiqen t'i bëhen interpretë rregullsisë, harmonisë dhe kaderit që sundojnë në gjithësi. Atje ku edhe Marksi, madje, flet për një determinizëm, miq e armiq, besimtarë e mosbesimtarë, çdo njeri pranon dhe do ta pranojë se në gjithësi ka një plan dhe kader të caktuar. Ç'është e vërteta, edhe disa autorë islamë si ibni Halduni flasin për përcaktimin dhe, madje, e përgjithësojnë këtë edhe në jetën e shoqërisë, siç po ndodh kohët e fundit edhe në mendimin perëndimor, për shembull, në historizëm, por ne, brenda mendimit suni, e lidhim këtë me kushte të caktuara dhe vetëm me këto kushte mund ta vlerësojmë dhe ta pranojmë. Ndërkaq, ne themi se në çdo gjë sundon një kader i përgjithshëm ku futet edhe vullneti i njeriut.

Edhe duke bërë një orë ose ndërtesë, në fillim ne vizatojmë një plan dhe projekt, bëjmë llogaritje të hollësishme dhe, me matje dhe vija të përpikta, bëjmë paravlerësimin e objektit që do të dalë në shesh në të ardhmen. Atëherë, a është e mundur të mendohet pa plan, pa program e pa matje masa dhe ekuilibri mes këtyre sistemeve marramendëse, mes botës së atomeve dhe mes njerëzve? A mos është kjo rregullsi e harmoni marramendëse më e ulët në vlerë sesa rregullsia dhe harmonia që pranuar te një orë ose ndërtesë, që, ndërsa planin dhe programin për këto i pranuar, kurse te ato të mos i pranojmë?

Farat dhe bërthamat janë "arkëza" të vogla të ngarkuara me kader. Çdo etapë që ka për të kaluar pema dhe gjithë jeta e saj është e shënuar te fara. Nga shumë fara që, për nga ndërtimi, duken si të ngjashme të njëra-tjetrës, që janë të përbëra nga të njëjtat lëndë të thjeshta, kur bien në tokë, mbijnë mijëra lloje lulesh, bimësh e drurësh. Çdo farë, duke marrë një formë dhe trajtë të

---

⁷ Ra'd, 8-10.

⁸ Hixhr, 21.

⁹ Rrahman, 7.

caktuar për të nga kaderi ose brenda përmasave të bëra kader për të, e paraqet veten mbi tokë për sytë që shohin me anë të formës dhe veshjes së saj të posaçme. Edhe sikur mijëra rrobaqepës të përpiqen vite të tëra për t'i "qepur" edhe një peme të vetme një rrobë të tillë të patëmetë, nuk mund të kenë sukses. Kurse qysh nga dita kur u ngrit bota, pemët dhe drurët i bëjnë vetë veshjet e veta, gjë që kurrë nuk mund të shpjegohet pa ia kushtuar një kaderi të caktuar!

Pa shihe këtë pallat të shkëlqyer të gjithësisë! Njeriu që rri pranë teleskopit, sheh përtej pesë milion vitesh dritë. Domethënë, po të shuhet një nebulozë tani, ti mund ta dallosh shuarjen e saj vetëm pas pesë milion vitesh dritë. Ose, po qe se ti je dritë dhe nisesh të shkosh në atë nebulozë, mund të arrish vetëm pas pesë milion vitesh dritë! Ja pra, kjo gjithësi e stërmadhe, kjo rregullsi marramendëse vazhdon në ecurinë e saj që e shtyn njeriun në habi! Veçanërisht, mes këtij universi dhe universit subjektiv, njeriut, ekziston një lidhje e ndërsjellë shumë serioze që tregon Individualitetin që mban në këmbë në përmasa shumë të imta ekuilibrin mes këtyre dy universeve, si dhe dijen e Tij të pafundme dhe paravlerësimin e Tij. Përputhja funksionale mes organeve të trupit të njeriut mund të vëzhgohet në tërë gjithësinë. *Jean* ka të drejtë: Individualiteti që ka ngritur botën e atomeve, botën njerëzore dhe të gjitha botët e tjera, i ka ngritur të gjitha këto sipas përmasash gjeometrike. Në gjithësi sundon një rregullsi gjeometrike që shihet me sy. A mos vallë kjo gjeometri e imët është e pamjaftueshme për ta provuar Zotin e Përrjetshëm që e ka ngritur gjithësinë sipas përmasave më të imta?

Le ta parashtrijmë çështjen duke e thjeshtëzuar edhe pak.

Po qe se ju doni të ngrini një ndërtesë qoftë edhe të thjeshtë, më së pari i drejtoheni dikujt që e pranoni si të aftë në këtë fushë, dhe merrni mendimin e tij. Sepse edhe gabimi më i vogël që mund të bëni në fushë të statikës, disa herë mund të bëhet shkak që ndërtesa të shembet sapo të ngrihet. Prandaj duhet që t'ia ngarkoni dikujt të bëjë llogaritjet statike të ndërtesës që dëshironi të ngrini. Ndërkaq, kjo ndërtesë e thjeshtë kërkon një plan dhe projekt të vetin. Kështu, ju mund të filloni ngritjen e ndërtesës pas një sërë parapërgatitjesh. Gjithashtu, për të ruajtur marrëdhëniet e ndërtesës që do të bëni, me vendbanimin ku ndodheni, duhet të mbani parasysh planin rregullues përkatës të zonës për ta ngritur ndërtesën në vendin e duhur dhe në formën e duhur. Gjithë ky kujdes dhe kjo përgatitje e imët vetëm për një ndërtesë të thjeshtë! Kurse në gjithësi ka një masë tejet të imët. A doni shembull? Hidhni një sy imtësisë së raporteve dhe marrëdhënieve mes vetes tuaj dhe një kafshate molle që futët në gojë. Marrëdhënia mes shijes së mollës dhe gojës suaj, mes vitaminave që përmban molla me trupin tuaj, madje mes hijes së pemës nga e këputët mollën dhe trupit tuaj që ka nevojë për hije, mes gazit helmues që nxorët dhe gëlltitjes së kafshatës së mollës, mes ajrit të pastër dhe mushkërive tuaja që i mbushët me atë ajër janë vetëm disa nga raportet dhe marrëdhëniet mes këtyre dy trupave. Raporte të tilla mund të gjenden me qindra!

Në daçi, trajtojeni çështjen brenda një rrethi kaq të ngushtë, në daçi, vlerësojeni në përmasa të yjeve dhe galaktikave. Në çdo vend do të shihni një ekuilibër dhe masë të përcaktuar në mënyrën më të detajuar.

Një spermatozoid kurrsesi nuk gënjen. Ai vepron sipas një plani dhe programi të caktuar. Me gjuhën e kromozomeve, me detyrën e pagabueshme të ARN-së dhe ADN-së dhe deklarimin e qelizave, thotë "do të bëhem njeri me gojë, gjuhë, buzë, vetull, vesh, fytyrë, ndjenja dhe aftësi duke kaluar nëpër shumë etapa" dhe bëhet.

Sipas astrofizikanëve, për çdo pikë të gjithësisë dihen përmasat e saj dhe lloji i ndikimit magnetik që vepron aty. Sepse pikat gjeometrike dhe madhësitë e forcave ekzistojnë që më parë. Edhe me shpikjen e kompjuterëve është kuptuar se çdo qenie në gjithësi, është krijuar duke u

programuar. Kjo është kështu që nga atomet gjer te yjet. Në Leuhi Mahfudh është caktuar dhe përcaktuar çdo gjë. Ja, kësaj ne i themi kader.

Ndërkaq, këtu duhet sqaruar kjo specifikë: Të gjitha ato që kemi thënë qysh në krye e gjer këtu, kanë të bëjnë me kaderin e detyruar, përcaktues, pra, me kaderin ku nuk merr pjesë vullneti i njeriut, me kaderin që vepron në tërë gjithësinë. Ky kader është i përbotshëm, universal. Në të, vullneti i njeriut nuk merret parasysh aspak. Allahu (xh.xh.) krijon dhe, për këtë, nuk pyet askënd. Ai është Xhebbar, Determinues. Ndërkaq, në çdo krijim të Tij ka kuptim dhe urtësi, vetëm se këto nuk janë kushtëzuese dhe përcaktuese për Të, sepse *“Allahu është Ai që bën çdo gjë që dëshiron”*.¹⁰ Nga dita kur është krijuar, nën shtytjen e këtij kaderi përcaktues, toka jonë vazhdon të rrotullohet rreth diellit dhe vetvetes. Askush nuk mund t’i thotë “ndal!” këtij rrotullimi! Dielli dhe hëna kanë hyrë në një garë të papërmbajtur dhe askush nuk mund t’i vërë pengesë kësaj gare. Sepse në këtë rrotullim e në këtë garë sundon plotësisht një kader determinues. Çdo gjë është e detyruar t’i nënshtrohet këtij kaderi!

3. Kaderi është çështje ndërgjegjeje

Ekzistenca e Zotit dhe profetësia e Muhamedit paqja qoftë mbi të! mund të provohen me argumente shkencore të ndryshme. Madje edhe çështjen e ringjalljes pas vdekjes mundemi ta provojmë me argumente shkencore. Por kaderi nuk është kështu. Kaderi është çështje konstitucioni shpirtëror dhe ndërgjegjeje, nuk është çështje shkencore dhe teorike.

Njeriu i beson kaderit sipas nivelit të vet të besimit, e kupton dhe e pranon atë në përmasat e kapacitetit të vet mendor. Sa e sa njerëz ka që kanë parë e kaluar shumë gjëra gjatë gjithë jetës, por kanë ikur pa kuptuar as çështjen më të vogël mbi kaderin. Këta persona që nuk i kanë bërë vend aspak në ndërgjegjet e tyre kuptimit të të fshehtës së kaderit, janë seriozisht njerëz fatkeqë. Është e pamundur të të mos vijë keq për ta, megjithëse, siç thuhet, *“ai që e pranon dëmin me vullnetin e vet, nuk e meriton dhembshurinë”*! Këta nuk kanë mundur ta ndjejnë e ta kuptojnë se pas veprimeve të veta është veprimi i Zotit, se është Zoti zbatuesi i veprimeve të tyre! Sytë e tyre janë të shuar, vështrimet e tyre nuk kanë arritur dot gjer te e vërteta se punët që kanë për të bërë, janë përcaktuar qysh më parë nga Zoti në planin informativ. Jeta e tyre kalon në primitivizëm mendor, prandaj është shumë e vështirë që njerëz të tillë të mos bien në mendime të shtrembra!

4. Përfitimet e besimit mbi kaderin

Kurse njeriu që e njih çështjen e kaderit dhe që i zgjidh të fshehtat e kaderit etapë pas etape sikur të zgjidhte nyje, si përfundim, çdo gjë ia atribuon Zotit dhe arrin te e vërteta e shprehur nga ajeti kuranor që thotë: *“Allahu ju krijon ju dhe bëmat tuaja!”*¹¹

Është Allahu që i krijon të gjitha llojet e akteve tona. Ngrënia, pirja, ulja, ngritja, mendimi dhe të folurit tonë krijohen nga Allahu. Në të vërtetë, çdo gjë që ekziston si e krijuar, është krijesë e Allahut. Ja pra, ai që mendon si finalist e sheh këtë të vërtetë krejt lakuriq. Kthjelltësia e pikëpamjes së përfutur prej finalistit me rrugën e ndërgjegjes është si kthjelltësia e shikimit të diellit nga dikush në mes të ditës. Për pasojë, është mjaft e vështirë që finalistit të mos bjerë në determinizëm.

---

¹⁰ Buruxh, 16.

¹¹ Saffat, 96.

Ndërkaq që propozimi dhe përgjegjësia e njeriut të mos zhduken duke ia kushtuar çdo punë, çdo akt Allahut, hyn në veprim vullneti (dëshira dhe vullneti) i njeriut që i thotë “ti je përgjegjës”, që ia kujton njeriut se është përgjegjës. Kurse që njeriu të mos bëhet krenar në rastin e punëve dhe akteve të mira e të bukura, hyn në veprim kaderi që e shpëton njeriun nga rënia në krenari, duke i thënë: “Mos u bëj krenar, nuk je ti që e ke bërë këtë!” Kështu, njeriu ngre ekuilibrin dhe për sa kohë të jetojë duke menduar kështu, mundet të mbetet gjithmonë i ekuilibruar.

Njeriu nuk mund t’ia kushtojë vetes bukuritë e dala prej tij, të krijuara tek ai dhe prej tij, sepse të gjitha ato bukuri janë plani i Zotit. Në të kundërt, njeriu hyn në politeizëm ose herezi të fshehtë. Është drejtpërdrejt Allahu që i jep bukuritë. Unit të njeriut kurrë nuk i pëlqejnë bukuritë. Sigurisht që, këtu, me “bukuri”, ne e kemi fjalën për bukuritë në vetvete; gjërat që i pëlqejnë unit ne nuk i pranojmë për bukuri. Po, egoja ka qenë vazhdimisht armiku i të bukurës dhe i bukurisë së vërtetë dhe gjithmonë ka për të qenë armiku i tyre, sepse e tillë është përbërja e unit.

Është uni ai që e kërkon të keqen. Prandaj, përgjegjësia për të keqen i përket plotësisht unit. Ajeti Kuranor i bashkon këto dy parime kryesore dhe thotë kështu:

“Çdo e mirë që të vjen ty, është nga Allahu, kurse çdo e keqe, nga nefsi (uni) yt!”¹²

Ti nuk mund të krenohesh me bukurinë tënde, sepse ajo bukuri nuk është personalisht e jotja, nuk vjen prej teje. Të gjitha bukuritë që ke ti, janë dhuratë dhe mirësi e Zotit për ty. Ndërkaq, dhurata dhe mirësia kërkojnë falënderim dhe thjeshtësi. Sa për mëkatet e tua, zgjedhshmëria dhe dëshira e jote e vullnetshme janë kusht bazë për krijimin e tyre. Atëherë, edhe përgjegjësia të takon ty, sepse Zoti ka krijuar atë gjë ndaj të cilës je prirë ti, atë që ke menduar ti për të bërë si dhe atë që ke kërkuar të bësh, me një fjalë, Zoti ka krijuar atë që ke zgjedhur ti, dëshirën tënde volitive. Ndërkaq, të gjitha këto që po themi, e po tregojmë, janë përsëri specifika të konstitucionit shpirtëror dhe ndërgjegjes, për rrjedhojë, të kuptueshme në këtë kuadër. E thënë ndryshe, është vetëm një dëshmitar që mund të dëshmojë për prirjen tënde të brendshme dhe veprimin për ta zbatuar atë prirje: ndërgjegjja jote! Zoti e ka bërë ndërgjegjen tënde dëshmitare të diturisë dhe të dijes së Tij.

Njeriu fillestar përsa i përket besimit mbi kader, i beson kaderit duke i parë të kaluarën dhe të tashmen në kuadrin e kaderit dhe, në kushtet kur është i rrethuar nga të katër anët prej mijëra ngatërresash, shqetësimesh e fatkeqësish, thotë “ky është caktimi i Zotit për mua” dhe shpëton nga rënia në pesimizëm. Ndërkaq, të ardhmen dhe mëkatet i sheh edhe nga këndvështrimi i vullnetit të vet dhe nuk bie në dembelizëm duke menduar se, “sido që të jetë, do të ndodhë ajo që është shkruar”, si dhe nuk e bën përgjegjës “të shkruarën”, kaderin për mëkatën që ka për qëllim të bëjë ose e bën, duke e përdorur, kështu, kaderin, si mjet justifikimi e ngushëllimi për veten. Zoti thotë në Kuran: “Pa dyshim, njeriut i takon vetëm ajo që ka bërë!” Allahu e krijon edhe të mirën, edhe të keqen, sepse krijimi është i posaçëm vetëm për Të, por kush e kërkon të keqen, do ta vuajë edhe ndëshkimin përkatës! Besimi në këtë mënyrë është parim për fillestarët. Nuk mund të lejohet që një fillestar të shkojë më tutje, ta trajtojë fund e krye çështjen e kaderit duke u marrë me hollësitë e tij, sepse kaderi është një çështje shumë delikate dhe një terren i rrëshqitshëm ku njeriu e humb ekuilibrin, i rrëshqasin këmbët dhe rrëzohet. Imam Ebu Hanife i ndalonte nxënësit e vet të debatonin për çështje të tilla. Dhe, kur e pyesnin se pse ai vetë debatonte për to, përgjigjej: “Unë flas sikur të kisha mbi krye një zog, duke u dridhur se mos e tremb e ikën!” Me fjalë të tjera, ai donte t’u thoshte nxënësve kështu: “Kur flisni, ju flisni (debatoni) për të dalë fitues mbi kundërshtarit. Gabimet e kundërshtarit ju gëzojnë. Prandaj unë ju ndaloj të flisni e të debatoni për çështje të tilla!”

¹² Nisa, 79.

Ndjeshmëria dhe delikatesa e kësaj teme nuk hedh hije mbi logjicitetin e çështjes që parashtrahet. Ndërkaq, kur parashtrahen dhe trajtohen disa çështje, nuk është e drejtë që njeriu të flasë spontanisht ose si t'i vijë për mbarë. Veçanërisht tema e kaderit kërkon përpikërinë dhe pedantizmin e një mjeshtri argjendar ose kimist.

5. Kaderi dhe vullneti nuk janë antagonistë të njëri-tjetrit

Në thelb, mes vullnetit dhe njeriut nuk ka kundërshti dhe përjashtim. Vullneti i njeriut me kaderin shkojnë paralel. Nëse vajtja e njerëzve në Xhenet me mirësitë që kanë bërë dhe vajtja në Xhehenem me mëkatet dhe të këqijat që kanë bërë, është një realitet, fiksimi i këtyre nga Zoti në gjuhën e kaderit është në një aspekt, mbështetje e vullneteve. Kjo do të thotë se te njeriu është një fuqi që e shtyn atë në dobi, mbarësi, mirësi dhe, për pasojë në Xhenet ose krejt e kundërta, bëhet shkak që njeriu të rrokulliset në të keqe, në mëkat dhe, për pasojë në Xhehenem. Kjo fuqi është bazë për kaderin. Kjo fuqi është vullneti. Dhe ekzistenca e këtij vullneti nuk është pengesë për paracaktimit e Allahut.

Në fakt, edhe për të gjitha aktet tona mund të mendojmë kështu. Për shembull, po të duam ta ngremë dorën lart, po të mos ketë ndonjë pengesë fizike, mund ta ngremë; po të duam të flasim, mund të flasim. Fakti që ne jemi të aftë t'i kryejmë këto akte, provon se tek ne ka diçka, ka një vullnet. Kësaj, po të doni, i thoni vullnet, po të doni, i thoni zgjedhje e lirë e pjeshme, po të doni, i thoni dëshirë, përfundimi nuk ka për të ndryshuar. Ekzistenca e kësaj gjëje, përbërjen e së cilës nuk e dimë, është e qartë si drita e diellit, sa nuk ka nevojë për asnjë lloj vërtetimi.

Le të vijmë tek kuptimi i paracaktimit hyjnor. Zoti sikur i thotë njeriut kështu: “Unë e di se në këtë kohë ti do ta përdorësh vullnetin tënd në këtë drejtim dhe për këtë veprim. Prandaj dhe po e caktoj për ty atë veprim në atë mënyrë!” Ja, kjo do të thotë ta mbështesësh vullnetin e njeriut.

Allahu është Ai që e ka krijuar materien. Ndërkaq, në lidhje me ato akte ku vepron vullneti i njeriut, nga Zoti dihet që më parë se në ç'drejtim do të veprojë vullneti i njeriut dhe sipas kësaj bëhet edhe paracaktimi i Zotit. Atëherë, themi se kaderi e mbështet vullnetin e njeriut, nuk e anulon. E thënë ndryshe, në një aspekt, kaderi e përmbledh edhe vullnetin e njeriut, gjë që është mbështetje e vullnetit të njeriut, jo anulim ose mohim i tij!

6. Kaderi është lloj dijeje

Kaderi është një plan dhe projekt i hartuar në dijen e Zotit për materien. Ndërkaq, ta dish një gjë, nuk do të thotë ta kesh sendërtuar ose do ta sendërtosh pa tjetër atë gjë. Për shembull, edhe sikur ju të bëni planin e një mijë ndërtesave, edhe sikur të projektioni studimin e hollësishtëm të qindra fabrikave, asnjëra prej këtyre nuk do të sendërtohet vetëm e vetëm pse u keni dhënë formë të prerë në kokën tuaj. Që të sendërtohen ato, ka nevojë për vullnet dhe fuqi. Në të kundërt, ndërtesat ose fabrikat që i projektuat, do të mbeten gjëra që i dini vetëm ju ose që mund t'i marrin vesh edhe të tjerët nga studimi i projekteve tuaja, por gjithmonë do të mbeten “vepra në letër”. Ndërkaq, e veçanta juaj është se në imagjinatë vazhdoni të përsilleni brenda në ndërtesë ose fabrikë, kurse një ndërprerje sado e vogël në imagjinatën tuaj e fshin ndërtesën ose fabrikën e ngritur në imagjinatë dhe që jeni duke e shëtitur. Madje, ngaqë imagjinata jua ndërpret ndihmën, juve ju duket sikur nuk e keni menduar e projektuar fare.

Edhe një herë tjetër ta kujtojmë se kaderi ka karakter informativ, pra është një lloj dijeje. Ndërkaq, dija, njohja, janë gjithmonë të varura nga e dhëna dhe informacioni mbi të. E thënë ndryshe, një gjë dihet (njihet) sipas të dhënave mbi përbërjen e saj. Kurse e dhëna, informacioni, nuk varen nga dija dhe njohja. Kështu, Zoti e di se ç'kemi për të bërë ne, si kemi për ta përdorur vullnetin tonë ne dhe vlerësimin e Tij e bën sipas dijes së Tij. Dija e Tij është e gjerë, përfshirëse, gjithëpërfshirëse. Përdorimi i shprehjes "varet nga dija e Zotit" është jashtë edukate. Ne e përdorim këtë shprehje vetëm për ta përshtatur çështjen ndaj mendjes dhe aftësisë sonë të konceptimit.

Le të mendojmë një tren. Largësia që do të përshkojë ky tren mes dy stacioneve, për sa i përket kohës, është e caktuar. Përfundimi i nxjerrë me anë të llogaritjeve të detajuara, dihet shumë para se të niset treni dhe, disa herë, kjo e dhënë sillet në diçka të detyrueshme. Ja pra, ky përfundim i njohur është plan dhe projekt. Po që se këtë çështje do ta përshtatnim me temën tonë, ose do të ngrinim një analogji mes kësaj çështjeje dhe temës sonë, do të thoshim se ky është kaderi. Ndërkaq, informacioni dhe kaderi (plani dhe projekti përfundimtar i lëvizjes së trenit nga njëri stacion në tjetrin) nuk është një fuqi detyruese (përcaktuese, imponuese) që e vë trenin në lëvizje. E thënë ndryshe, treni nuk do të shkojë në orën e caktuar në stacionin e caktuar për shkak të këtij plani dhe projekti, por pse treni do të arrijë në një orë të caktuar në stacionin e caktuar, këto shkruhen në kaderin e trenit, domethënë në planin dhe projektin e tij. Sepse dija varet nga të dhënat (informacioni). Dihet siç ka për të ndodhur dhe sipas kësaj bëhet vlerësimi.

Dija e Zotit e sheh të gjithë qenien me ato që kanë ndodhur dhe do të ndodhin nga një pikë vështrimi e lartë (nga pikëvështrimi hyjnor) si një çast dhe pikë të vetme. Në dijen e Tij, shkaku dhe pasoja, fillimi dhe përfundimi janë të ndërthurur dhe të mbledhur në një pikë të vetme. Prandaj për Zotin nuk ka fillim-fund, më parë-më pas. Pra, dija e Zotit e ka përfshirë çdo gjë me të gjitha aspektet e saj. Me këtë dije Zoti bën edhe vlerësimin e përcaktimin e Tij. Ndaj themi se, në aktet e vullnetshme, ky përcaktim është bërë duke mos lënë mënjanë ose përjashtuar vullnetin.

Të gjitha bëmat e njeriut janë të regjistruara që më parë në Leuhi Mahfudh. Kaderi i varur në qafën e njeriut më pas është nxjerrë (cituat) nga Leuhi Mahfudh. Këtë të vërtetë na e tregon ajeti Kuranor:

"Çdo njeriu ia varëm bëmën e tij në qafë!"¹³

Çdo gjë që ka për të bërë njeriu, është shkruar që më parë. Me ato që bën, njeriu vetëm zbaton atë që është shkruar për të. Ndërkaq ky shkrim është sepse dihet që më parë se ç'ka për të bërë njeriu. Por ai nuk është një forcë imponuese për të. Kur të vihen pranë e pranë defteri i varur në qafën e njeriut me defterin e bëmave të tij të shkruar nga engjëjt, do të shihet se njeriu s'ka bërë gjë tjetër veçse një nga një ato që kanë qenë shkruar për të qysh më parë. Pastaj Zoti do t'ia lexojë njeriut këtë shkrim dhe njeriu do të japë llogari sipas këtij shkrimi!

Këtu, për rrjedhojë, dua të nënvizoj edhe këtë specifikë: Personat që merren seriozisht me çështjen e shpirtit, thonë se shpirti është, në të njëjtën kohë, dublant i njeriut. Pra, ata tërheqin vëmendjen se, ngjitur me trupin precedent ndodhet një aspekt i dytë i tij ku shkruhen vlerësimet dhe përcaktimet mbi aventurën e jetës së njeriut. Për rrjedhojë, kërkohet se, kur të mësohen përbërja dhe funksionet e caktuara të shpirtit, do të mund të njihen në një raport të caktuar edhe gjërat që i kanë ndodhur njeriut. Fundja, ata që merren me shkencën e fizionomisë, domethënë, me kuptimet që shpreh struktura fizike e njeriut, nga vijat e dorës si shprehje të reflektimit të kaderit në trup, munden të thonë, qoftë edhe pjesërisht, se ç'ka për t'i ndodhur njeriut. Madje,

---

¹³ Isra, 13.

personat me zgjuarsi dhe aftësi parashikuese të shquar, duke parë në fytyrën e njeriut dhe shprehjen e saj, mund të ndjejnë në të një sërë të dhënash të kaderit. Kjo s' do të thotë njohje e së fshehtës. Sepse sipas tyre, të fshehtat që kanë të bëjnë me kaderin janë të formësuara në trupin e njeriut në formë shenjash. Edhe sikur ato që thuhet, të quhen e fshehtë sipas atyre që nuk i njohin këto shenja, e fshehta në kuptim të vërtetë nuk mund të mbahet e kufizuar me këto lloj njoftimesh. Pra, këto që po themi, nuk bien në kundërshtim me përfundimin se “vetëm Allahu e di të fshehtën”!

Përpjekjet për të lexuar kaderin duke parë në shenjat e vendosura nga Allahu në trupin e njeriut, hasen edhe në kohën e Profetit. Atëherë, atyre që merreshin me këtë lloj shkence, u thuhej “*kaiif*” (fizionomist). Profeti jo vetëm që s' pati dalë kundër veprimtarisë së tyre, por një herë edhe vetë pati sjellë një të tillë në shtëpi për të parë lidhjen mes Zejd b. Harithes, libertit të vet, dhe të birit të Zejdit, Usame b. Zejd. Ndërsa Zejdi ishte zezak, i biri ishte lëkurëbardhë. Prandaj, birësia e Usames ndaj Zejdit përflitej në popull. Një ditë, ndërsa të dy po flinin, Profeti sollti një fizionomist për të dalluar lidhjen mes tyre nga shenjat trupore. Ata po flinin pranë e pranë. Profeti i mbuloi krejt duke ua lënë të zbuluara vetëm këmbët. Fizionomisti nuk i njihte. Ai ua pa vetëm këmbët dhe tha: “Këto këmbë kanë lidhje me njëra-tjetrën!” I gëzuar, Profeti shkoi te Hz. Aisheja (r.a.) dhe i tha: “O Aishe, Usame është i Zejdit!”¹⁴ Duke sjellë fizionomistin, Profeti donte që fizionominë e pranuar nga populli dhe që kishte vendin e vet në jetën shoqërore, ta përdorte si një argument dhe provë të përshtatshme për këndvështrimin e popullit. Mes thënies së fizionomistit dhe asaj që dinte Profeti, nuk kishte ndonjë kundërshti, ndaj Profeti donte që thënia e fizionomistit të përhapej dhe pranohej në popull.

7. Roli i kaderit

Ne nuk e shohim vullnetin e njeriut me vështrimin e sotëm. Kjo është pikëpamja e sunive, *Ehli Sunet uel Xhemaat*, dhe që në çështjet e besimit përfaqësojnë shumicën e myslimanëve.

Duke i numëruar një e nga një të gjitha organet që formojnë qenien tonë, pranojmë se ato ekzistojnë dhe se janë të krijuara nga ana e Allahut. Për shembull, unë kam një kokë, koka ime ekziston dhe është e krijuar nga ana e Allahut. Unë kam një hundë dhe ajo është e krijuar nga Allahu. Unë kam këmbë, kam krahë, kam sy dhe të gjitha këto janë të krijuara nga ana e Allahut. Por për vullnetin nuk mundemi ta përsërisim të njëjtën fjali. Ne kemi vullnet, por, meqë vullneti nuk ka një trup të dukshëm, të jashtëm, nuk është i krijuar. Prandaj nuk mundemi ta shohim vullnetin tonë me vështrimin e sotëm. Gjërat e papranishme janë gjëra të pakrijuara, por këto dihen nga Allahu, domethënë, edhe ato e kanë një trup në planin informativ. Por vetëm kaq. Vullneti dhe fuqia hyjnore nuk kanë hyrë në lidhje me to. Po të ndodhte ndryshe, pra, po qe se edhe vullneti ynë do të ishte krijuar dhe do të ekzistonte me një trup të jashtëm si organet tona, atëherë do të hynte në mes imponimi, determinimi!

Zoti na krijoi ne pa na pyetur, pra, me detyrim. Po të na ish krijuar edhe vullneti kështu, nuk do të mund të bëhej fjalë për përgjegjësi për asnjë nga veprimet tona.

Ndërkaq, natyrisht që edhe askush nuk do të mund të kërkonte shpërblim për të mirat që kishte bërë ose do të bënte. Sepse si ai që do të bënte mirë, si ai që do të bënte keq, nuk do të kishte mundësi të vepronte ndryshe. Kurse me vullnetin tonë puna qëndron ndryshe. Vullneti i njeriut nuk është krijuar si ekzistent në vetvete. Ndoshta vullnetit i është dhënë një trup

---

¹⁴ Buhari, Fedailu As'habi Nebi, 17.

konvencional. Si vijat konvencionale dhe imagjinare në gjeometri, edhe vullneti dhe zgjedhshmëria e pjeshme kanë një trup konvencional dhe imagjinar. Prandaj është e pamundur që një qenie dhe një trup i tillë të vlerësohet me peshore dhe njësi matjeje.

Ja pra, vullneti ynë ka një trup të tillë krahasues që s'ka asnjë peshë. Ndërkaq, vullneti ynë është kusht elementar për veprimtarinë dhe aktin krijues të Zotit (në lidhje me ne). E thënë ndryshe, kur vullneti ynë e bën atë që i takon – gjë që është prirje ose akt prirjeje - Zoti e krijon aktin që dëshiron ai. E gjitha kjo do të thotë se, megjithëqë, qoftë prirja, qoftë akti i prirjes, nuk kanë në vetvete një trup të jashtëm, akti i krijimit është vënë në vartësi të prirjes apo aktit të prirjes, prandaj dhe vullneti fiton një vlerë krejt të veçantë.

Po deshët, le ta konkretizojmë këtë me një shembull të thjeshtëzuar. Plani apo projekti i një ndërtese që keni dhe vetëm e mbani në duar, nuk ushtron asnjë ndikim dhe ndërhyrje në ngritjen e ndërtesës. Po deshët, këtë plan apo projekt mbajeni çdo ditë me vete dhe mos ia ndani sytë fare, nuk do të bëni dot as një milimetër përparim në ndërtimin e ndërtesës. Me këtë aspekt, plani apo projekti nuk ka asnjë vlerë. Por në atë çast që të filloni nga ndërtimi, ky plan apo projekt do të fitojë një vlerë të veçantë, sepse atëherë, pa këtë plan apo projekt e keni të pamundur ta bëni ndërtesën. Edhe vullneti i njeriut është si ky plan apo projekt. Edhe ai përbëhet nga vija konvencionale dhe imagjinare. Ndërkaq, është akti krijues i Zotit që do ta sendërtojë kuptimin që shpreh plani apo projekti që ne i themi zgjedhshmëri e pjeshme ose vullnet i pjeshtëm. Pra, të vihet re me kujdes se akti krijues i Allahut është sipas këtij plani, prandaj dhe burimi i përgjegjësisë së njeriut është te ky funksion i vullnetit.

Edhe pse vullneti ynë është diçka që në vetvete nuk ka ndonjë peshë ose vlerë, meqë Allahu ka për t'i krijuar punët tona sipas këtij plani, ne bëhemi shkak për krijimin e tyre. Po qe se akti ose puna për krijimin e së cilës bëhemi shkaktarë, është gjë e mirë, ne fitojmë shpërblim, kurse po të jetë e keqe, dënohemi me ndëshkim. Shihet se përfundime të mëdha dhe shumë të rëndësishme vërtiten gjithmonë rreth këtij vullneti që është imagjinar, teorik dhe kusht elementar. Atëherë, themi se nuk ka determinizëm (përcaktim) absolut, por determinizëm të kushtëzuar, ka. Ai që krijon, është Allahu, por Allahu e ka bërë vullnetin e njeriut kusht elementar për aktin e vet krijues. Në këtë pikë, njeriu duhet të mendohet mirë dhe duhet ta ruajë ekuilibrin mes kaderit dhe vullnetit. Në fakt, hymë në njërin prej çështjeve më komplekse të temës së kaderit. Prandaj, le të përpiqemi ta parashtrijmë këtë temë me disa shembuj.

Ju prekni butonin e një mekanizmi të madh elektrik. Mirëpo është tjetërkush që e ka përgatitur këtë mekanizëm. Ai ka ngritur një sistem të tillë që ju, sapo ta shtypni butonin, e mbytni në dritë pothuajse tërë botën! Mes këtij veprimi të vogël që bëtë ju dhe përfundimit të madh të dalë në shesh me të, nuk duket ndonjë lidhje e arsyeshme. Mes shkakut dhe përfundimit nuk ka asnjë përshtatshmëri dhe përputhje! Kjo, në një aspekt, si mrekullitë e profetëve...

Nga ana tjetër, këtë mund ta krahasojmë edhe me punët lidhur me botën tonë fizike. Ja për ju aventura e një kafshate që hëngrët: Ju thoni: "hëngrëm bukë". Kurse unë them "jo, nuk hëngrëm bukë; Allahu na bëri të hamë"! Ndoshta ju në fillim do ta pranoni këtë fjalën timen si shprehje respekti. Por kur ta bëni analizën e çështjes, do të shihni se, në fakt, e drejtë paska qenë ajo që thashë unë. Si? Ja, shihni:

Ne e çojmë kafshatën në gojë. Kush na e dha atë kafshatë? Në ç'etapa kaloi ajo kafshatë gjersa erdhi në atë gjendje? Si e ngrohu dielli? Në ç'kushte e rriti toka atë? Me ujin e kujt e ujitët dhe me cilin ajër frymoi?

Atë kafshatë që e futët pastaj në gojë, e merr në ngarkim një mekanizëm tjetër. Pastaj as dini gjë se ç'po ndodh me të, as mund të ndërhysh. Po të përpiqeshit ta bënit me vullnetin tuaj ngrënien e ushqimit dhe tretjen e ushqimit të ngrënë, disa herë do ta kafshonit gjuhën, disa herë do të harronit ta vinit në punë stomakun dhe, disa herë, do të mërzhiteshit nga vënia në punë e stomakut dhe zorrëve do t'u dërgonit gjëra të pabluara. Kurse në çastin kur kafshata na hyn në gojë, madje vetëm duke e parë ushqimin, goja fillon të na lëngëzojë. Sipas llojit të kafshatës që futëm në gojë, sekretohen një sërë acidesh. Sasia e acidit të sekretuar ndryshon sipas gjendjes së kafshatës që kemi në gojë. Po qe se do të sekretoheshin të njëjtat acide, pavarësisht nga lloji dhe sasia e ushqimit, asnjëherë nuk do të merrej përfundimi i kërkuar. Kjo do të thotë se duke filluar të vihen në veprim, gjëndrat e sekretimit kryejnë një funksion sipas lehtësisë apo vështirësisë së tretjes së kafshatës që kemi futur në gojë.

Veprimtaria e stomakut është shumë më komplekse. Edhe stomaku e kryen detyrën e vet gjer në imtësitë më të vogla. Pastaj kryejnë detyrat e tyre zorra dymbëdhjetëgjishtëshe dhe mëlçia. Mëlçia kryen gjer më treqind funksione. Kurse askush prej nesh nuk di asgjë për këtë fabrikë që punon shumë mirë brenda nesh. Atje çdo gjë është në qetësinë më të madhe të mundshme. Pastaj kalojnë në veprim zorrët. Ndër detyrat e zorrëve është që t'i thithin lëndët ushqyese me anë të qimeve thithëse për t'i kaluar në damarë. Në veshkat ndodh kullimi. Lëndët helmuese nuk lejohen të bllokohen rrugët urinare. Duke zhvilluar funksionin e vet, mëlçia vë në punë vetëm gjysmën e elementëve funksionalë, kurse gjysmën tjetër i lë në rezervë. Që nga çasti kur futëm kafshatën në gojë e gjer kur përfundon i gjithë procesi i tretjes dhe i përvetësimit të lëndëve ushqimore dhe i eliminimit të mbetjeve, ne as marrim pjesë, as mund të ndërhyjmë në këtë varg procesesh. Është Allahu që i krijon drejtpërdrejt këto veprimtari. Atëherë, le ta përsërisim edhe një herë tjetër çështjen. A është e drejtë të themi "hëngra bukë" apo "Allahu na bëri të hamë bukë"? Kurse ne zgjedhim një rrugë shprehjeje të figurshme dhe themi "hëngrëm bukë". Por po të duhej ta përdornim fjalën në kuptimin e saj të vërtetë, duhej të thoshim "Allahu na bëri të hamë"!

Ja pra, kur ta shohim çështjen nga kjo pikë, vërejmë se edhe në punët që i bëjmë me vullnetin tonë, gjendja nuk është shumë e ndryshme nga kjo. Prandaj e përngjasuam çështjen me mrekullinë.

Ngjashmëria e përbashkët këtu është mungesa në të dy rastet e parimit të përputhshmërisë së shkaqeve. Kjo është kështu: Mendoni një pallat dhe një milingonë që qëndron pranë tij. Po qe se ngrihet dikush dhe thotë se pallatin e ka bërë milingona që ka qëndruar pranë tij, kjo s'do të ishte e besueshme në bazë të parimit të përputhshmërisë së shkaqeve. Kështu janë edhe mrekullitë e treguara nga profetët. Ato janë argumente dhe prova të profetësisë së tyre. Pra, meqë ne e shohim të pamundur që të dalë diçka e tillë e jashtëzakonshme nga dora e një njeriu të zakonshëm, mbetemi të detyruar të themi - në fakt ashtu është - se mrekullitë u jepen profetëve nga ana e Allahut. Ja pra, mbështetur mbi këto specifika, e njëjta gjendje është edhe te aktet e atribuara vullnetit tonë të pjesshëm që është identiteti i një vije hipotetike.

Për shembull, Profeti ynë bën shenjë me dorë dhe hëna ndahet në dy pjesë.¹⁵ Një radhë tjetër, gishtat e të njëjtës dorë kthehen në një çezmë me dhjetë currila.¹⁶ Ashtu siç është e pamundur t'ia atribuosh këto përfundime materies që formalisht duket si shkak, është e pamundur edhe që të gjitha aktet që i caktohen vullnetit tonë, t'ia atribuojmë vetes. Është Allahu që i krijon të dyja:

¹⁵ Muslim, Munafikun, 43-47; Buhari, Menakib, 27.

¹⁶ Buhari, Vudu, 46, 32; Menakib, 25, Eshribe, 31; Muslim, Zuhd, 74, Fedail, 4-6.

*“Allahu ju krijon edhe ju, edhe bëmat tuaja!”*¹⁷ Ky ajet na e kujton këtë të vërtetë. Pranimi i kësaj çështjeje është domosdoshmëri fetare.

Profeti ynë e ka nënvizuar këtë domosdoshmëri dhe ata që bien në mendime deviatore, i ka cilësuar si zoroastrianët e këtij umeti. Ai ka thënë: *“Çdo umet ka zoroastrianët e vet, kurse zoroastrianët e këtij umeti janë ata që thonë se ‘nuk ka kader!’”*¹⁸ Sepse ata ia lënë të mirën dhe të keqen Allahut dhe e pranojnë njeriun krijuesin e aktit të vet. Në fillim, emri “kaderi” u qe dhënë deterministëve. Por më vonë, në përputhje me kuptimin e hadithit, ky emër iu dha mohuesve të kaderit dhe kështu, ky emër gjeti të zotën e vërtetë. Në ditët tona “kaderi” quhen përsëri mutezilët, të cilët e ruajnë, me pak ndryshime, qenien e tyre të vjetër.

Edhe mendimi se në punët që kryen, njeriu nuk ka asnjë lloj funksioni, u përket xhebrive. Por, siç e theksuam me këmbëngulje edhe më lart, as kjo pikëpamje nuk është e drejtë. Kurse sunitë, me të vërtetën e marrë prej të dyve, përfaqësojnë rrugën e mesme. Kjo është rruga e mbrojtur nga ekstremizmi i djathtë e i majtë. Ai që e krijon aktin tonë, është Allahu, kurse ai që e kërkon, jemi ne. Atëherë, përgjegjësia bie mbi ne. Kjo është pikëpamja sunitë!

8. Vullneti i njeriut dhe dëshira e Allahut

Sado i pjekur të jetë njeriu, urdhri dhe vullneti i takojnë Allahut. Asgjë s’bëhet pa ardhur urdhër prej Tij. Asnjë element nuk sendërtohet dot pa dëshiruar dhe pa treguar vullnet Ai. Po të mos kishte dëshiruar Ai, sot nuk do të kishte as kohë, as hapësirë. Po qe se Ai nuk do t’u kishte dhënë vazhdimësi gjërave që i pati krijuar, çdo gjë do të bëhej tym e pluhur e do të asgjësohej!

Është Ai që i shpërndan perlat e qenies në gjoksin e mosqenies, është Ai që i hap dyert qiellore brenda errësirave palë-palë të mosqenies, është përsëri Ai që i rregullon botët si libër, si ekspozitë që të lexohen dhe shihen dhe që, pastaj, hedh dritë në fytyrat e tyre!

Burimet dhe çezmat rrjedhin me shushurimë me urdhrat e marra prej Tij. Gurët dhe shkëmbinjët, me urdhrat e Tij bëhen copë-copë, thërrmohen si dhé dhe ua hapin gjokset farërave... Fushat e kodrat, me urdhrat e marra prej Tij, vishen me fustanet më syverbuese dhe u buzëqeshin banorëve të tokës dhe qiellit!

Çdo vit, me frymërat e ardhura prej Tij, faqja e tokës kthehet skaj më skaj në parajsë, kopshtet dhe vreshtat skuqen disa herë me fruta, zogjtë dhe shpendët vrapojnë e lodrojnë, çdo gjë e gjallë e jo e gjallë bëhet një gjuhë dhe e përmend Atë me zë të lartë me një bukuri shprehëse që i ngazëllon zemrat!

Në këtë gjithësi pa anë e pa fund, askush nuk mund të pretendojë ndaj Tij për pasuri e pushtet. Çezmat, përrenjtë, lumenjtë dhe detet e tokës janë vetëm disa pika të vogla nga mëshira e Tij; e gjithë qenia e gjallë dhe jo e gjallë janë vetëm disa thërrime nga pasuria e Tij! Dhuntitë e Tij janë aq shumë sa të mos shprehen dot me shifra që zgjaten nga njëri pol në tjetrin dhe falënderimi e mirënjohja ndaj të gjitha këtyre dhuntive marramendëse i takojnë vetëm Atij! Jo vetëm këto veprimtari dhe mirësi të gjera në dimensione universale që i pamë në çdo vend i takojnë Atij, por edhe të gjitha mirësitë dhe begatitë e kryera me anën e dorës së njeriut i përkasin Atij. Është Ai që i pajis zemrat besimtare me bindje e siguri, është Ai që u mëson burrave të së vërtetës moral e urtësi, është prapë Ai që u tregon ballëve me sexhde rrugët që shkojnë për tek drita! Punët dhe

---

¹⁷ Saffat, 96.

¹⁸ Ibni Maxhe, Mukaddime, 10; Musned, II/86, 125, V/407.

përpyjekjet që s'e njohin mirësinë e Tij, janë të kota, produktet që nuk mbrohen prej Tij s'janë tjetër veçse mirazhe të përkohshme që shfaqen e shuhen!

Po qe se shërbimet bëhen duke menduar kënaqësinë e Tij, kthehen në adhurim dhe ky adhurim i bekuar rritet e hedh shtat kur Ai i del për zot dhe e mbron dhe bëhet shkak për shpëtimin e atyre që e kryejnë atë dhe e hedhin në shesh. Ndryshe, me iluzione këmbëzbathura dhe kokëzbuluara as mund të arrihet diku, as sirati mund të kalohet. Fjalë pretenduese, si "unë e bëra, unë e rregullova, unë udhëzoja", etj., edhe sikur të dalin nga buzët e njeriut, nuk ka dyshim se janë mërmëritje të djallit!

Është Allahu që kryen punë të mëdha me qeniet më të vogla, që e bën gërmadhë pallatin e faraonit me anë të një milingone! Flamuri i pushtetit të Tij valëvitet në të katër anët e gjithësisë. Ata që nuk strehohen nën hijen e flamurit të Tij - ajo hije kurrë mos na mungoftë mbi kryet tona - i bëjnë keq vetvetes. Toka dhe qielli janë nën sundimin e Tij. Duart dhe këmbët tona, sytë dhe veshët tanë, gjuha dhe buzët tona, zemra dhe ndërgjegjja jonë janë, në pronën e Tij të gjerë, copa të vogla mishi dhe mjete të imta ndijimi. Edhe këto të gjitha janë të Tij, edhe dobitë dhe produktet e përfutuara prej tyre janë të Tij. Po të mos na i kishte dhënë Ai këto organe dhe ndijime, si do të mund të thonim ne "goja dhe hunda jonë, sytë dhe veshët tanë"? Po qe se Ai nuk do të krijonte frytet që u përgjigjen këtyre, sa prej produkteve që i marrim për vete, do t'u dilnim për zot? Bota vazhdon të rrotullohet me urdhrin e Tij, faja e tokës mbushet e derdhet me bujarinë e Tij!

Është si rrjedhojë e kësaj që, t'ia atribuosh qenien dikujt tjetër veç Tij, është mosmirënjohje e trashë që nuk falet, të mos e shohësh pas dhuntive dhe mirësive të Tij, dorën e Tij, është politeizëm dhe herezi e turpshme!

O Ti me mëshirë të pasosur! Për hir të mëshirës Tënde të gjerë ku ka lidhur shpresë madje edhe djalli, ngrije perden nga sytë e njerëzve të paedukatë e të parespekt që thonë "unë, unë", zgjidhe pak nyjën e sprovës, tregoju disa variacione atyre që e sodisin me hutim punën dhe veprimtarinë Tënde që të bën të ndjesh mahnitje dhe zemrat që ndodhen në zbrazëti, ngimje me afërsinë Tënde!

9. Kaderi nën rrezet ndriçuese të ajeteve kuranore dhe haditheve

Po qe se çështja e kaderit do të merrej në dorë dhe trajtohej vetëm nën dritën e ajeteve dhe haditheve që do të përmendim më poshtë, do të sigurohej përshtatje me botëkuptimin suni. Ndryshe, nuk do të mund të shpëtonim nga rrëshqitja në mendime deterministe ose deviatore. Prandaj, në këtë pjesë mendojmë të marrim në dorë dhe analizojmë ajetet dhe hadithet lidhur me temën.

Në një ajet, Allahu (xh.xh.) thotë kështu:

"Nuk ka ndonjë fatkeqësi që të bjerë mbi tokë ose mbi ju që të mos ndodhet në atë libër para se ta kemi krijuar Ne. Me të vërtetë, kjo për Allahun është e lehtë!"¹⁹

Pavarësisht se kur dhe si ju godet ju ndonjë fatkeqësi nga qielli, nga toka apo nga vetvetja juaj, ajo fatkeqësi është caktuar para se qielli, toka dhe vetja juaj të krijoheshin. Çdo gjë është shkruar që më parë dhe të gjitha ndodhitë zhvillohen brenda kësaj linje paracaktimi.

---

¹⁹ Hadid, 22.

Besimi i kësaj çështjeje në këtë mënyrë, trajtimi i saj në këtë mënyrë është domosdoshmëri e ecjes në rrugën muhamedane. Kurse mosbindjet janë devijim dhe perversitet sipas madhësisë apo vogëlsisë së mosbindjes.

Për ajetet që shërbejnë si argumente për çështjen e kaderit, patëm folur në krye të librit. Tani dëshirojmë të përcjellim disa nga hadithet që i komentojnë ato.

1. Abdullah b. Amr b. As rrëfen: Profeti ynë paqja qoftë mbi të! tha kështu:

*“Allahu i ka vlerësuar dhe caktuar kaderet e krijesave pesëdhjetë mijë vjet më parë se t’i krijonte qiellin dhe tokën. Dhe Arshi i Tij qëndronte mbi ujë.”*²⁰

Ne nuk e dimë se këto pesëdhjetë mijë vjet sipas cilave kritere janë vlerësuar. Sipas kritereve kohore të botës sonë, këto pesëdhjetë mijë vjet mund të jenë pesëdhjetë mijë, por mund të jenë edhe pesëdhjetë milion vjet. Madje mund të jetë bërë edhe një aluzion i zmadhuar.

Çdo gjë që do të shfaqej në botën-ekspozitë, është vlerësuar dhe caktuar pesëdhjetë mijë vjet para se të krijohen qielli e toka, para se të krijohet njeriu, produkti i qiejve dhe i tokës.

Në vazhdim të hadithit, thuhet: *“... dhe Arshi ndodhej mbi má”*. Meqë analizën e thellë të kësaj çështjeje e kemi bërë në një vepër tjetër, këtu nuk do të bëjmë fjalë për të. “Má” është, ndoshta, lënda “amá” siç thonë shumë specialistë të hadithit. Ndoshta është eteri. Arshi i Allahut ndodhej mbi eterin, lëndën bazë të atomeve dhe partikuleve. Ndoshta në atë kohë, qeniet ekzistonin me trupat e tyre eterore. Por ne kurrë s’mund ta dimë këtë. Sepse as ne, as ati ynë, Ademi, ende nuk ishëm. Nuk ishte as gjithësia. Në qiellin e krijimit as një shkrepimë, madje, nuk kishte shkrepur!

2. Kur po vdiste, Ubate b. Samit po u thoshte këto fjalë fëmijëve të vet që i ishin mbledhur përreth:

*“Bijtë e mi, po qe se nuk e keni pranuar se gjërat që kanë për t’ju ndodhur, janë vlerësuar dhe caktuar para se t’ju ndodhin dhe pastaj ju ndodhin pa asnjë ndryshim, nuk mund ta shijoni shijen e besimit (nuk mund të arrini kënaqësinë e besimit në ndërgjegje, nuk mund ta fitoni produktin e besimit dhe nuk mund të ndjeni kënaqësi shpirtërore). Unë kam dëgjuar nga i Dërguari i Zotit paqja qoftë mbi të! të thoshte: “Gjëja e parë e krijuar nga Allahu është kalemi. Sapo e krijoi kalemën, Allahu i dha urdhrin “shkruaj”. Kalemi i tha: “Zoti im, ç’të shkruaj?” Zoti e urdhëroi: “Shkruaj kaderin e çdo gjëje gjer në kiamet!” Pastaj, i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! e vazhdoi kështu fjalën e tij: “Kush vdes me një besim tjetër, të kundërt me këtë, nuk është nga të mitë (ai s’është anëtar i bashkësisë muhamedane dhe s’ka lidhje me Islamin)”*²¹

Ja pra, këto gjëra u tregonte të bijve Ubade b. Samit në çastet e agonisë dhe ua parashtronte besimin në kader sikur t’ua linte amanet!

3. Edhe hadithi i mëposhtëm me cilësinë e shpjeguesit dhe komentuesit të ajetit të mësipërm, i rrëfyer prej Abdullah b. Abasit, është shumë i rëndësishëm sepse na i bën dritë çështjes. I hipur në vithe të kafshës pas Profetit paqja qoftë mbi të!, Abdullah b. Abas dëgjonte. Profeti po i thoshte:

“O djalë i ri, do të të mësoj ty ca gjëra! Kujdesu për urdhrat dhe ndalimet e Allahut, që edhe Allahu të kujdeset për ty! Respektoje të drejtën e Allahut që të të gjendet. Atë që dëshiron, kërkoje vetëm prej Allahut! Edhe kur ke për të kërkuar ndihmë, prej Tij kërkoje. Ta dish pa asnjë mëdyshje se, edhe sikur të gjithë njerëzit të mblidhen e të duan të të ndihmojnë, ata nuk do të të ndihmojnë dot jashtë asaj që ka shkruar Allahu për ty.

²⁰ Muslim, Kader, 16.

²¹ Ebu Davud, Sunnet, 16.

Gjithashtu, edhe sikur të gjithë njerëzit të mblidhen e të duan të të bëjnë ndonjë dëm, nuk do të bëjnë dot asgjë kundër teje përtej asaj që ka shkruar Zoti për ty! Sepse tashmë kalemata janë ngritur, faqet janë tharë!”²²

Me fjalë të tjera, respektoje të drejtën e Allahut që të mund të dërgosh disa gjëra për amshim. Kur të kërkosh, kërko vetëm nga Allahu. Mos iu përkul e mos iu nënshtro askujt. Mos trego bindje para tjetërkujt, mos i kërko mendim tjetërkujt. Sepse është vetëm Allahu që ta mbaron punën. Atëherë, kur të kërkosh, prej Tij kërko. Sepse kërko prej kujt të duash, si përfundim, atë që kërkon ti, Allahu ka për të ta dhënë. Prandaj mos u kap e mos u pengo nga shkaqet dhe mjetet që hyjnë në këtë mes. Largoji nga mesi të gjithë ndërmjetësit. Këtë bëje edhe me fjalë, edhe praktikisht dhe dije se të gjitha pretekstet dhe mjetet janë të dobëta e të pafuqishme si ti. Është vetëm një i aftë për të krijuar çdo dëshirë dhe kërkesë tënden dhe ai është Allahu. Sepse çelësat e tokës dhe qiejve janë në dorën e Tij. Ai është që vlerëson dhe cakton. Krijues është Ai. Është prapë Ai që bën të lumtur e që të mbyl në dëshpërim. Kë të dojë e bën të çmuar, kë të dojë, të poshtëruar. Sikur të gjithë njerëzit të bëjnë garë me njëri-tjetrin se kush do të të ndihmojë më shumë dhe të përpiqen për të të shpëtuar nga gjendja e keqe ku ndodhesh, e mira që kanë për të të bërë, pa asnjë dyshim, do të jetë brenda kuadrit të caktimit të Allahut! Po kështu qëndron puna edhe me të këqijat që kërkohet të të bëhen. Sepse kalemi e ka shkruar atë që ka pasur për të shkruar, edhe fletët janë tharë. Këtej e tutje as që mund të bëhet fjalë për ndonjë ndryshim në to.

Me këto fjalë të pranuar si lakonike, Profeti ia mëson Abasit, dijetarit udhërrëfyes të umetit, çështjet më të thella të kaderit. Ky duhet të jetë botëkuptimi përfundimtar mbi kaderin.

Kaderi është një çështje ndërgjegjeje dhe konstitucioni. Të vërtetat e të gjitha këtyre gjërave që u parashtruan e u treguan, njeriu do t'i ndjejë në ndërgjegje e do të mbushet me to.

Mund të thuhet se njëra nga çështjet ku Profeti u përqendrua më shumë, është tema e kaderit. Dhe shumica e këtyre haditheve ndodhet në *Kutubi Sittë*. Prandaj, sado të përqendrohet mbi çështjen e kaderit, është me vend dhe e nevojshme.

Zoroastrianët u besonin dy forcave: të mirës dhe të keqes. Ata besonin se Zoti me Djallin janë në kundërshtim me njëri-tjetrin, por nuk përzihen në punët e njëri-tjetrit.

Islami është plotësisht kundër këtij mendimi. Dhe u ka shpallur luftë mendësive të këtij lloji. Ne besojmë se, ashtu siç Zoti nuk ka të ngjashëm në individualitetin e vet, ashtu dhe nuk ka partner në aktet e veta. Ai është Zot dhe administron si të dojë në pronën dhe pushtetin e vet. Mbreti është një; fuqia dhe forca janë në dorë të Tij!

Këto fjalë që janë sunet për t'u kënduar mëngjes e mbrëmje, na e tregojnë krejt hapur këtë të vërtetë:

“Nuk ka zot tjetër veç Allahut. Ai është një i vetëm, nuk ka shok. Pasuria dhe pushteti janë të Tij. Lavdia dhe falënderimi janë të posaçëm vetëm për Të. Ai ka mundësi për çdo gjë!”²³

Në këtë shprehje ne shohim të vërtetat mbi unitetin hyjnor, unitetin atributiv dhe unitetin aksionar.²⁴ Atribuimi i çdo gjëje Njëshit është një çështje shumë e rëndësishme dhe përbën thelbin e botëkuptimit tonë mbi besimin.

²² Tirmidhi, Kijamet, 59; Musned, I, 293, 303/307.

* Gjashtë Librat. Bëhet fjalë për përmbledhjet më të sakta të haditheve, përkatësisht: *Sahihu Buhari, Sahihu Muslim, Suneni Tirmidhi, Suneni Nesai, Suneni Ebu Davud, Suneni Ibni Maxhe.* (shën i red.)

²³ Buhari, Tehaxhahud, 21; Ezan, 155.

²⁴ Në origjinal, me radhë: *teuhidi uluhijet, teuhidi sifât dhe teuhidi e'âl.*

4. Po deshët, këtë specifikë ta ndjekim në klimën e ndriçuar të hadithit profetik të rrëfyer prej Hz. Aliut (r.a.).

Me rastin e varrimit të një shoku, i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! po rrinte në varreza i hidhëruar e i dëshpëruar. Në dorë mbante një shkop. Ishte mjaft i hidhëruar, kurse ne përpiqeshim t'ia kuptonim vijat e dhimbjes që i kishin rrethuar fytyrën. Me shkopin që kishte në dorë po përvijonte në tokë disa forma. Ndërkohë, nga buzët e bekuara dolën këto fjalë:

“Nuk ka asnjë individ mes jush që Allahu të mos e ketë caktuar fundin e tij në Xhenet ose Xhehenem!”

Shokët, që i dëgjuan këto fjalë, e pyetën me habi: *“O i Dërguari i Allahut! Meqë gjendja është siç po e thua, ne pse përpiqemi, përse punojmë?”*

Ai iu përgjigj kështu:

“Punoni se për ç’është krijuar për çdo njeri, në atë drejtim ka lehtësi. Pra, kush është nga njerëzit e lumturisë, ecën në atë drejtim dhe kush është nga njerëzit e fatkeqësisë, ka për të ecur dhe arritur në atë anë!”

Pas kësaj, Profeti këndoi këto ajete:

“Por kush shpenzon në rrugën e Allahut, frikësohet nga Allahu dhe e vërteton fjalën më të bukur (la ilahe il'lallah - nuk ka zot tjetër veç Allahut), Ne përgatisim për të rrugën më të lehtë! Por kush bën koprraci, sillet me vetëkënaqësi dhe e përgënjeshton fjalën më të bukur (la ilahe il'lallah - nuk ka zot tjetër veç Allahut), Ne e detyrojmë atë në një rrugë të vështirë!”^{25 26}

Njeriu i krijuar për në Xhenet do të jetojë me gëzimin dhe harenë e adhurimit. Në vetvete ai do të ndjejë neveri për gjërat e ndaluara. Për të, rruga që shkon për në faltore, do të lehtësohet shumë, kurse rruga që të çon në pijetore, do t'i bëhet e vështirë sikur t'i mbetej në grykë.

Punoni e përpiquni se çdo njeri ndodhet në atë rrugë për të cilën është krijuar. Rruga e Xhenetit kalon nga faltorja dhe ecja pas të Dërguarit të Allahut paqja qoftë mbi të!. Për atë, balli i të cilit nuk sheh sexhde dhe që s'e bën zemrën dhe ndërgjegjen pasqyrë për të Vërtetën, nuk mund të thuhet se është në rrugën e Xhenetit.

Po qe se njeriu është ndër ata që i përkasin lumturisë, si përfundim bën punët që u përkasin njerëzve të lumturisë dhe bëhet ndër njerëzit e lumtur. Po kështu, po qe se njeriu, si përfundim, është ndër fatkeqët, herët apo vonë bën punët që u përkasin fatkeqëve dhe bëhet ndër njerëzit fatkeqë.

Është për këtë arsye që i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! e këndonte këtë lutje mëngjes e mbrëmje:

“Allahu im, na e bëj fundin të dobishëm në të gjitha punët tona dhe mbrona ne nga turpërimi në këtë botë dhe nga vuajtja në jetën tjetër!”²⁷

I Dërguari i Zotit, ajetet 5 dhe 10 të sures Lejl i sjell si argumente për shprehjet e tij të mësipërme. Si kuptim, këto ajete na sjellin ndërmend këto gjëra:

Kush e shpenzon pasurinë dhe jetën në rrugën e vërtetë, flijon çdo gjë që ka në atë rrugë, hyn në rrethin e devocionit, përfiton nga ligjet e Allahut, domethënë zemra i mbushet e i derdhet në

²⁵ Lejl, 5-10.

²⁶ Buhari, Tefsir (92) 7, Kader, 6, Tevhid, 54; Muslim, Kader, 6-8.

²⁷ Ahmed b. Hanbel, IV, 181.

çdo kohë me dashuri dhe respekt për Allahun, futet nën mbrojtjen e Allahut, e njeh dhe e gjen shpëtimin e vërtetë dhe, kështu, në çdo punë të tij, i beson Allahut dhe mbështetet te Ai, pastaj i vërteton Emrat e Bukur të Allahut dhe e quan të drejtë çdo gjë që duhet besuar, edhe Zoti ia lehtëson atij rrugën e drejtë dhe, duke e sjellë atë në gjendjen e një përroi që rrjedh duke buçitur, i jep mundësi të arrijë synimin e dëshiruar. Atëherë, ai fal namaz, agjëron, shkon në haxh dhe lufton në atë mënyrë që ata që nuk e kuptojnë dot gëzimin e kësaj pune, e shohin atë dhe ose e admirojnë, ose thonë “është i marrë”! Po, më në fund, vdekja e tij fillon të duket si një epope për t’u përbuzur, braktisja e ngrënie-pirjes dhe e kënaqësive personale, si një legjendë përtej mendjes dhe bujaria e tij, si një melodi, kalon gojë më gojë. Allahu ia ka lehtësuar atij rrugën që shkon për te e mira.

Në të kundërt, domethënë po qe se njeriu bëhet koprrac dhe nuk i jep askujt asgjë, duhet të dihet se atij që s’jep, nuk i jepet! Po të japë, edhe Allahu i jep atij. Çfarë i jep? Bukurinë, mirësinë, fundin e bukur... Por ai që s’jep dhe sillet i vetëkënaqur, pra, që, në kundërshtim me tjetrin që mbështetet dhe futet nën hijen e Zotit, ndjen se është dikushi dhe sillet me vetëkënaqësi, thotë si Karuni, “të gjitha këto m’u dhanë në sajë të diturisë sime”, vajtjen në xhami e quan prapambetje, kurse ata që shkojnë në xhami i sheh me nënvleftësim e përbuzje, e përgënjeshtrojnë bukurinë, e përgënjeshtrojnë Zotin që emërtohet me ata emra, nuk e pranon të Dërguarin e Madh që është pikëfokusimi i Emrave të Bukur të Zotit, nuk e njeh as Kuranin që është interpret i përjetshëm i variacioneve të Emrave Hyjnorë, edhe Zoti e fut atë në vështirësi. Ndoshta disa herë edhe ai gjendet brenda jetës fetare, por namazi që fal mbetet sikur t’ia shtrëngonte grykën, ngrihet në namazin e mëngjesit me përtaci dhe mpirje duke mos dashur kurrsesi të ndahet nga shtrati. Me kohë, i braktis edhe xhematin, edhe adhurimin. Siç e shpreh edhe një ajet tjetër, kur përballet me një obligim fetar, mpaket sikur të ishte duke vdekur, sytë i turbullohen dhe zvarritet në të kundërtën e asaj që thotë. Edhe përballë obligimeve fetare më të vogla madje, tregon mërzi dhe shqetësim. Sepse ai është vënë në vështirësi. Ai shfaq një qëndrim e një sjellje sikur të ishte duke u ngjitur në një majë nën peshën e një ngarkese të rëndë.

“Unë atë do ta vë të ngjitet nëpër një të përpjetë pingule...”²⁸

Dikush nga njerëzit, si të kishte gjetur ndonjë shtresë qymyri, kërkon qymyr pa pushim në atë kanal, dikush si të kishte gjetur argjend, dikush bakër dhe dikush tjetër, si të kishte gjetur flori... Dhe sa e sa të tjerë ka që vërtiten nëpër kanalizime!

Ta mbash zemrën të shëndoshë, të jesh krejt i drejtë dhe besnik, ta bësh kthesën krejt të plotë, të japësh për Allahun, ta presësh atë që pret nga Allahu, t’i vërtetosh emrat hyjnorë, të mos tregosh vetëkënaqësi përballë Allahut, të mos u japësh rëndësi vullnetit tënd të brishtë dhe diturisë tënde të dobët, ta dish çdo gjë prej Allahut dhe ta vësh kokën në pragun e Tij, të gjitha këto janë specifika që ta lehtësojnë rrugën. Ndërsa të bësh të kundërtën, do të thotë ta kthesh rrugën për në të përpjetë, duke e kthyer në një ngjitje të pakapërcyeshme.

Rrëfyesi i hadithit që përmendëm më sipër, Hz. Aliu (r.a.), thotë: “Pasi i dëgjuan këto nga i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të!, sahabët arritën të kenë një kuptim dhe vetëdije adhurimi aq të thellë, që përveshën këmbët për adhurim dhe u vunë në adhurim ndaj Allahut natë e ditë!” Domethënë se secili mendonte se në ç’rrugë të ishte, atje do të arrinte!

Ja, ky ishte botëkuptimi i sahabëve për kaderin. Besimi te kaderi bëhej shkak tek ta jo për dembelizëm, përkundrazi, për të punuar edhe më shumë!

---

²⁸ Mudeththir, 17.

Ata mendonin se “në ç’rrugë të ecnin, përfundimi i asaj rruge ishte paracaktuar për ta” dhe tregonin zell e përpjekje pa pushim për të arritur në përfundimin e asaj rruge.

Atëherë, mjerë për ata që nuk janë në rrugën e xhamisë, mjerë për ballët pa sexhde, për ata që e lënë rrugën e Allahut dhe hidhen pas rrugëve të tjera! Atëherë, mjerë për ata që e kalojnë bajramin duke adhuruar idhujt, agjërimin në punishten e rakisë, kurse iftarin në pijetore! Rruga ku shkojnë ngjitet përpjetë, kurse fundi i saj është “ferr”!²⁹

Lavdi Allahut që na e lehtësoi neve rrugën e Islamit, që, si të ishim pika vese, na vendosi mbi gjethë që u thonë xhami, që na i bëri zemrat pasqyrë ku bien rrezet e diellit të diejve! Ai na bëri kryelartë me dhuntinë e lidhjes dhe besnikërisë ndaj Profetit Muhamed paqja qoftë mbi të! I kërkojmë dhe i lutemi Atij të na i plotësojë dhe përsosë këto dhunti!

5. Abdullah b. Amr b. As rrëfen: “Një ditë i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! na erdhi pranë me dy libra në dorë.

“A e dini se ç’janë këta libra?”, na pyeti.

“Jo, s’e dimë! Po të na tregosh, e mësojmë, o i Dërguari i Allahut!”, i thamë. Ai na tha:

“Në librin që kam në dorën e djathtë janë të shkruar emrat e njerëzve të Xhenetit. Aty janë të shkruar emrat e tyre, të baballarëve dhe të fiseve të tyre.”

Këtu i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! e ndërpreu të folurin. Pra, ai deshi të linte të nënkuptohej se, sado që të zgjatej lista e atyre emrave, të gjithë ishin të shënuar aty. Engjëjt do t’i dallojnë emrat e secilit pa u ngatërruar aspak, sepse në atë libër çdo gjë ishte përcaktuar gjer në imtësitë më të vogla.

Pastaj i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! vazhdoi:

“Kurse ky libri që kam në dorën e majtë, përmban listën e të gjithë emrave të njerëzve të Xhehenemit. Edhe ata janë shënuar aty bashkë me emrat e baballarëve dhe fiseve. Emrat e të dy librave as shtohen, as pakësohen, përjetësisht.”

Meqë i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! tha kështu, sahabët e pyetën: *“O i Dërguari i Allahut! Meqë punës i është nxjerrë rezultati, librat janë mbyllur dhe kalemrat janë ngritur, ne pse punojmë?”*

Profeti ynë u përgjigj kështu: *“Mos u largoni nga rruga e drejtë dhe mos hiqni dorë nga maturia. Atij që është nga njerëzit e Xhenetit, pavarësisht se ç’mund të ketë bërë gjatë jetës, nuk do t’i mbyllet libri pa e bërë punën që u përket njerëzve të Xhenetit!”*

I Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! e vazhdoi fjalën kështu: *“Po qe se personi është nga njerëzit e Xhehenemit, pavarësisht se ç’mund të ketë bërë më parë, më në fund bën një punë që u takon njerëzve të Xhehenemit dhe ashtu i mbyllet libri!”*³⁰

Le të përpiqem ta ilustruj këtë me një ngjarje të jetuar. I qeshë ndodhur pranë afër kohës së vdekjes një njeriu që e desha. E kishte përfshirë cirroza dhe kishte zënë shtratin. I ishte zmadhuar gjuha dhe mezi e lëvizte brenda gojës. Megjithëkëtë, gjuha nuk i rrinte e qetë por i lëvizte pa pushim duke kërkuar të thoshte diçka. Ia vura veshin dhe e dëgjova. Më dukej se, në vend të gjuhës, zemra i thoshte: *“La ilahe il’lallah”!*

²⁹ Mudeththir, 26-30.

³⁰ Tirmidhi, Kader, 8; Ahmed b. Hanbel, II, 167.

Kishte çuar një jetë të pastër e të pafajshme. Në atë kohë ndodhej në mërgim. Dhe e kishte zënë një sëmundje që do t'i përftonte cilësinë e dëshmorit. Në çastet e fundit i ndodheshin pranë njerëzit që kishte dashur, njerëz me buzët me lutje. Dukej sikur Zoti i kishte përgatitur të gjitha kushtet për ta bërë atë ndër njerëzit e Xhenetit!

Kishte shkuar në haxh dhe atje ishte sëmurur. Kur ishte kthyer në Turqi, e kishin shtruar menjëherë në një spital të Izmirit, ende pa u parë me të afërmit. Në dukje ishte një i dëmtuar dhe viktimë, por e priste një fitim i madh. (Unë personalisht, duke u nisur nga pamja e jashtme e tij, dëshmoj për besimin e tij. Jam gati që edhe në ahiret të dëshmoj për besimin e tij; natyrisht, po të ma japin atë mundësi!) Po qe se njeriu është nga sëra e Xhenetit, Allahu ka për ta bërë punën e tij të fundit punë të njerëzve të sërës së Xhenetit dhe ashtu do ta mbyllë librin e tij. Por po qe se gjendja e tij është e kundërta e kësaj, edhe përfundimi do të jetë i kundërt. Zoti na mbrojtë nga fundi i rrugës së keqe dhe na bëftë të jemi të merituarit e punëve të njerëzve të sërës së Xhenetit!

Më sipër e prekëm shkurt vullnetin e njeriut dhe aktin krijues të Zotit. Asaj që i themi vullnet është një qenie krahasuese me cilësi të panjohur për ne. Vullneti me këtë kuptim është bërë kusht elementar për aktin krijues të Allahut dhe me këtë aspekt ka fituar vlerë. Por cili është funksioni i vullnetit në aktet e krijuara? Ja pra, kjo specifikë asnjëherë nuk përcaktohet dot plotësisht dhe me të gjitha linjat e veta. Specifika që kemi kuptuar dhe përcaktuar ne, është kjo: Me aktet tona të mira, Allahu (xh.xh.) do të na çojë në Xhenet, kurse si përfundim i akteve tona të këqija – Allahu na ruajtë - do të na çojë në Xhehenem! Ndërsa të mirët marrin cilësi Xheneti, të këqijtë dhe mëkatarët, me vullnetin e tyre, do ta meritojnë Xhehenemin.³¹ Mirë, po ç'bën njeriu në këtë pikë? Gjer ku shkon ndërhyrja e njeriut mbi gjërat e mira e të këqija? Meqë krijuesi është Allahu, në ç'masë mund të vlerësohet shkakësia e njeriut? Ne jemi të detyruar që njohjen e të gjitha këtyre t'ia lëmë Allahut që është njohësi i të fshehtës!

Është një libër i shkruar. Dhe kjo punë e shkrimit të një libri është bërë në forma të ndryshme në kohë dhe periudha të ndryshme. Para se të krijoheshin qiejt dhe toka, është përcaktuar një plan i përgjithshëm. Më pas, nga ky libër janë nxjerrë planet për individët dhe kaderi i individëve u është varur atyre në qafë. Ne nuk mund ta mendojmë veten dhe vullnetin tonë jashtë materies dhe dukurive. Atëherë, kur themi "kader", edhe ne, edhe vullneti dhe dëshirat tona gjendemi brenda materies dhe dukurive që vërtiten në atë kuadër. Ndërkaq, aktet lidhur me ne brenda këtyre dukurive realizohen në vartësi reciproke me vullnetin tonë. Ne nuk mund t'i vëmë ndonjë masë këtij vullneti, por nuk dyshojmë në ekzistencën e tij. Ja pra, fakti që Zoti e sheh nga një pikë e lartë dominuese çdo gjë përfshi edhe vullnetin tonë, fakti që Ai i sheh dhe i njeh fillimin dhe fundin si të tashme, është kader. Dhe në një botëkuptim të tillë të kaderit nuk ka vend as për mendimin xhebri, as për mendimin mutezili. Pra, të gjitha aktet që kanë të bëjnë me vullnetin tonë, ashtu si dhe aktet e tjera që s'kanë asnjë lidhje apo afërsi me vullnetin tonë, janë të njohura, të paracaktuara drejtpërdrejt nga ana e Zotit. Por në aktet e vullnetshme, pavarësisht nga përmasa e tyre, është llogaritur patjetër edhe vullneti ose prirja dhe paracaktimet e bëra janë bërë sipas vullnetit ose prirjes.

Thamë se Allahu ka shkrime të ndryshme. Gjërat e shënuara nga kalemi i kaderit në Leuhi Mahfudh, më pastaj, engjëjt e zgjedhur me kalema në duar i citojnë dhe kopjojnë në libra të veçantë. Këta libra të shkruar nga engjëjt u varen në qafë individëve, secilit më vete si pllaka ku shkruhet dënimi me vdekje, domethënë, kur ata ende nuk kanë bërë asgjë, e gjithë aventura e jetës së tyre ndodhet e shkruar në këta libra. Aty është e shkruar për secilin se ç'ka për të bërë, ku dhe si ka për të bërë. Ndërkaq, ky shkrim nuk është bërë duke përjashtuar vullnetin e njeriut. Pra,

---

³¹ Infitar, 13-14.

aktet e shkruara aty, njerëzit kanë për t'i bërë me vullnetin e tyre të lirë. Pastaj engjëjt do t'i shkruajnë përsëri bëmat e njerëzve në librin e secilit³² dhe kur këta dy libra do të sillen pranë e pranë, do të jenë e njëjta e njëri-tjetrit. Sigurisht, libri i shkruar nga Zoti me dijen e Tij gjithëpërfshirëse, nuk do të jetë në kundërshtim me librin e shkruar më pas nga engjëjt. Sepse libri i shkruar që më parë, është shkruar ashtu sepse dihet që më parë se ç'kemi për të bërë ne. Kurse libri i dytë është shkruar duke i bërë ne ato punë. Që të dy librat janë identikë gjer në fund; në to nuk ka as edhe një shkronjë të ndryshme. Po qëndrojmë me këmbëngulje mbi këtë specifike në mënyrë që të mos bëhemi shkaktarë të ndonjë keqkuptimi.

Një aspekt i këtij procesi shkrimi është edhe se është bërë duke marrë fjalë nga ne, duke bërë pakt me ne në botën e shpirtave, në botën e shëmbëllimeve ose në botën e grimcave. Ne i ndejmë vazhdimisht dhe pandërprerë në ndërgjegje reflektimet e këtij shkrimi. Allahu (xh.xh.) ka dashur të regjistrojë dhe fiksojë një përfundim mbikohor. Edhe ne i jemi përgjigjur këtij duke thënë "po, sigurisht!"³³

Ajeti kuranor na e tregon këtë shkrim kaderi:

"Zoti yt pati marrë sojin e njeriut nga palca kurrizore e tij, i pati dhënë vazhdimësi dhe i pati pyetur njerëzit, duke i bërë dëshmitarë të kësaj të vërtete, kështu: "A s'jam unë Zoti juaj?" Dhe ata i qenë përgjigjur: "Po, jemi dëshmitarë!" Ne e bëmë këtë me qëllim që ditën e kiametit të mos thoni "s'ditëm gjë" ose "etërit tanë i patën bërë shok Allahut, edhe ne jemi pasardhës të tyre, prandaj a mund të na asgjësoni për shkak të bëmave të tyre që ndoqën mashtrimin?"³⁴

Zoti u kërkon njerëzve të kujtojnë atë kohë kur pati marrë një fjalë prej tyre. Në atë kohë, njeriu ndodhej në palcën e kurrizit dhe kromozomet e të atit ose ende vazhdonte udhëtimin në botën e shpirtave dhe nuk kishte kaluar ende në botën e spermës, në botën e grimcave. Ndoshta kjo marrje fjale dhe marrëveshje bëhet me anë të fryrjes së engjëllit kur sperma mbillet si një farë në tokë në mitrën amësore dhe, nëpërmjet fazave të ndryshme fillon të zhvillohet fetusi. Një realitet i tillë dhënie-marrje fjale mund të ndodhë në njërin ose në secilën prej fazave të zhvillimit në fjalë, nëpër të cilat njeriu (fetusi) kalon detyrimisht dhe dëshmitari i kësaj te njeriu është ndërgjegjja e tij.

Përdorimi në ajet i apelativit Zot (*Rabb*) dhe i formës Zoti yt ka për qëllim të aludojë për kuptime të ndryshme.

Allahu që të edukon ty, që të shtyn drejt përsosjes, që formon prej lëndës eterore tënde atomet e tua, prej atomeve molekulat, prej molekulave përbërjet e mëdha, veçanërisht ty, që krijon prej nënës vezën dhe prej babait spermën, që përgatit truallin e zhvillimit tënd brenda errësirash shtresa-shtresa, që në një mjedis pa ajër të jep mundësi ty të marrësh frymë me anë të frymëmarrjes së nënës, që të ushqen me anë të ushqimeve të marra nga nëna jote dhe që jashtëqitjet t'i nxjerr jashtë nëpërmjet gjakut të nënës, që duke të ndarë ty pas një faze të caktuar nga kafshët, të shtyn në rrugën e nivelit më të lartë të parajsës duke i lënë kafshët brenda kufijve të krijimit të tyre, që pas këtyre, me edukimin e Tij të përgjithshëm, të jep mundësi ty të bësh miraxh, që ta pajis dhe zbukuron zemrën me bindjet islame me qëllim që të bëhet mbështetje për pjekurinë materiale e shpirtërore, që me anë të punëve të mira ta ndriçon anën tënde të jashtme e të brendshme, që, duke të treguar ty rrugën që shkon për te Profeti Muhamed paqja qoftë mbi të!, të siguron të hysh nën edukimin e tij, që, përtej këtyre, duke të mundësuar me bujari ty të vizatosh

³² Kehf, 49; Xhathije, 29; Kaf, 18; Infitar, 11-12.

³³ Në origjinal: "Belá".

³⁴ Araf, 172-173.

eklipse nën hijen e Tij, të ngre ty në pikën më të lartë të qenies sublime dhe, kështu, duke të edukuar ty, të tregon se është Zoti yt. Dhe Allahu, Zoti yt, mori prej teje fjalë qysh në krye të herës duke të mbajtur dëshmitar të vetes tënde duke ju pyetur juve, njerëzve: “A po dëshmoni?”

A po dëshmoni se unë jam Zot, se këto punë të komplikuar nuk mund t’i bëjë tjetërkush veç meje, se ekuilibrin mes fillimit dhe fundit e kam ngritur dhe e mbroj unë, se vetëm unë mund të krijoj nga një lëndë e errët si toka banorë të parajsës siç është njeriu që i lë pas edhe engjëjt?

Hidhini një vështrim vetes nga maja e kokës gjer në majë të thoit! A mund t’ju krijojë juve tjetërkush veç meje? A mund të ndërhyjë te ju tjetërkush përveç meje? A mund t’jua japë juve këtë përsosmëri, këtë vlerë të krijesës së bukur tjetërkush përveç meje? Pa hidhini një vështrim fytyrës suaj? Brenda një sipërfaqeje të vogël sa pëllëmba janë vendosur shenja dalluese që bëjnë të shquhen miliarda njerëz nga njëri-tjetri. Kush përveç meje mund të ketë mundësi për një mrekulli të tillë? Shenjat e gishtave të miliarda njerëzve janë të ndryshme nga njëra-tjetra. Kush përveç meje mund të ketë mundësi që t’i bëjë vijat e gishtave të ndryshme e të posaçme për çdo njeri?”

Ja pra, Allahu (xh.xh.), pasi së pari ua kujton njerëzve se është Zoti, i bën njerëzit dëshmitarë të kësaj duke i pyetur: “A nuk jam unë Zoti juaj?”³⁵

Personi të cilit i drejtohet kjo pyetje, pavarësisht në ç’gjendje ndodhet, si shpirt, si grimcë, si spermë apo si lëndë eterore, përgjigjet: “Po, Ti je Zoti ynë!”³⁶

Po, edhe ne dëshmojmë se Ti je Ai që na edukon, që na jep përsosmëri dhe që je me të vërtetë Zoti ynë!

Ja, shkrimi i këtij dëshmimi bëhet dhe shënohet në ndërgjegje në një mënyrë që të mos fshihet kurrë! I Dërguari i Allahut pajja qoftë mbi të! ka aluduar mbi këtë proces shkrimi duke thënë:

“Çdo fëmijë lind me natyrë islame. Pastaj e ëma dhe i ati e bëjnë atë hebre, të krishterë ose zoroastrian.”³⁷

Çdo fëmijë lind në mënyrë të natyrshme, i përshtatshëm në ndërgjegje për ta besuar Allahun. Me këtë gjendje, ai është si një letër krejt e pastër mbi të cilën nuk është shkruar asgjë. I përshtatshëm për t’u shkruar mbi të edhe poezitë më marramendëse, edhe shkrimi më i bekuar!

I tillë lind fëmija, po pastaj, ç’bëhet? E ëma, i ati, i ungji, daja, të gjithë ata që ushtrojnë ndikim mbi të nga rrethi më i largët gjer te rrethi më i afërt i mjedisit të tij, e shndërrojnë atë në hebre, krishter ose zoroastrian. Po që se duam ta shprehim çështjen sipas ditëve tona, e shndërrojnë në komunist, në mason, në kapitalist; e thënë me fjalë të tjera, e fusin në shumë rrugë të tjera jashtë fesë së Allahut dhe e fëlliqin.

Çdo natyrë e pastër e ndjen në ndërgjegje zërin e këtij dëshmimi. Pavarësisht fazës të ekzistencës që i përket kjo marrëveshje, ne e ndjejmë atë në çdo kohë në thellësitë e shpirtit tonë. Prandaj ne e quajmë ndërgjegjen një ndër katër bazat e përgjithshme që na e përshkruajnë Zotin dhe e pranojmë ndërgjegjen argument më vete të ekzistencës së Zotit.

Gjithësia është një libër; ajo na tregon për Allahun.

Kurani është një libër; ai na tregon për Allahun.

Profeti ynë është një libër; si një argument folës, ai na tregon për Allahun.

³⁵ A’raf, 172.

³⁶ Po aty.

³⁷ Buhari, Xhenaiz, 93; Ebu Davud, Sunnet, 17; Tirmidhi, Kader, 5.

Por është edhe një libër i pazë, i thellë, që nuk thotë gënjeshtër: ndërgjegjja; përtej librave, mendimeve, natyrës. Me ndërgjegjen e kanë lidhur njohjen e Zotit filozofë të tillë si Kanti dhe Bergsoni. Ky dëshmitar që ka thënë “po” për Zotin në aktmarrëveshjen e lidhur mes Zotit dhe njeriut, është një argument i tillë që, në fakt, për atë që mundet ta kapë, nuk ka më nevojë për asnjë argument tjetër. Ndërgjegjja është e pamundur të kënaqet me gjë tjetër veç Zotit. Ndërgjegjja që do të thotë njohje, arrin kënaqësinë, prehjen dhe qetësinë vetëm pasi e njih Zotin. Ja pra, çdo fëmijë që lind, vjen në botë bashkë me një dëshmitar të tillë!

Prirja jonë është për ta kuptuar pikërisht në këtë mënyrë thënien se “kush e njih veten, e njih Zotin”³⁸. Ai që kupton nga gjuha e ndërgjegjes, është dhe ai që e njih Zotin.

Ndërsa prisja një lajm që përtej,
Perdja u ngrit dhe unë e njoha unin tim...

Ideja se “kush e njih veten, e njih Zotin”, e ngjitur në pikën kulmore me vargjet e mësipërme, pothuajse është sistematizuar me idenë e Nijazi Misriut në vargjet në vijim:

Ndërsa unë e kërkoja jashtë, në rrethinë,
Ai paska qenë shpirt brenda shpirtit tim...

Dhe miliona të urtë kanë kapërcyer rrugë pa anë e pa fund nën prijësinë e këtij libri enigmatik!

Kur kjo e vërtetë e madhe e ndjesisë hyjnore me cilësinë e saj që zgjidh çdo vështirësi, na lind në ndërgjegje, ne shohim vetë të hapet atje parajsja me të gjitha variacionet e saj.

Çdo njeri, kur vjen në botë vjen bashkë me një udhëzues të tillë që e ngjit atë në maja të tilla. Por i padituri i dhënë tejet pas materies dhe që e kërkon Zotin në laborator, meqë i mbyll veshët ndaj zërit të ndërgjegjes, meqë nuk e vë në punë ndërgjegjen, madje e verbon, e ndryshk atë, nuk do ta njohë dot këtë udhëzues me fytyrën e tij të vërtetë dhe nuk do të përfitojë dot prej tij aq sa ç’duhet përfituar.

Marrëveshja e parë mes Zotit dhe njeriut trajtohet dhe shtjellohet në shumë hadithe profetike. Hadithi i përcjellë nga veçanërisht afro 30 sahabë, ndër të cilët janë edhe të zgjedhurit, si Hz. Aliu, Ebu Said el-Hudri, Thuraka b. Maliku, Hz. Aishja, Abdullah b. Omeri, Abdullah b. Abasi, Abdullah b. Mesudi, Abdullah b. Amri, e komentojnë kështu ajetin që cituam më sipër: “*Allahu (xh.xh.) ia fërkoji kurrizin Ademit dhe prej aty u derdhën të gjithë pasardhësit e Ademit. Dhe Allahu (xh.xh.) mori fjalë prej tyre.*”³⁹

6. Në një hadith tjetër të përcjellë nga të njëjtit sahabë, Profeti ynë paqja qoftë mbi të! thotë kështu:

*“I ulëti është i ulët qysh në barkun e nënës, edhe i larti është i lartë qysh në barkun e nënës.”*⁴⁰

Po, qysh në barkun e nënës Marksit i është vënë vula e “djallit me fytyrë njeriu që ka për ta trazuar njeriun”. Personalitete që na ka bërë dritë në shek. XX si Hasan el Bena, Sejid Kutub, Nedvi, etj.; Bediuzzamani që me emrin, famën dhe metodën e tij në përfaqësoi këtë mendim në Turqi, si dhe shumë të tjerë si ta, janë nderuar me vulën e të lartit qysh në barkun e nënës.

³⁸ Keshfu'l-Hafa, II, 343-344.

³⁹ Musned, I, 272.

⁴⁰ Hejthemi, Mexhmau Zeuaid, VIII, 193.

Sigurisht, i larti dhe i ulëti përcaktohen si të tillë qysh kur ndodhen në barkun e nënave të tyre. Por ky përcaktim dhe shkrimi i tij nuk bëhen pa u llogaritur vullneti i atij njeriu, urrejtja dhe neveria e atij njeriu ose, krejt e kundërta, dhembshuria dhe bujaria e atij njeriu.

7. Në një hadith gjithashtu të pranuar njëzëri, Profeti Muhamed paqja qoftë mbi të! na përcjell një bisedë të zhvilluar mes Profetëve Adem dhe Musa paqja qoftë mbi ta! Kjo ngjarje është e lidhur nga afër me temën tonë, përse i përket sqarimit të çështjes së shkrimit.

“Hz. Ademi me Hz. Musain (a.s.) takohen ballë për ballë. (Ky takim është një tablo që i përket botës së shëmbëllimit.) Hz. Musa i thotë Hz. Ademit: Ti je babai ynë, Ademi. Ti na shkaktove humbje, sepse u bërë shkaktar i nxjerrjes sonë nga Xheneti!

Hz. Ademi i jep këtë përgjigje: Kurse ti je Musai. Allahu të zgjodhi, të bëri të lartë dhe të dha Teuratin. Megjithëkëtë, ti po më dënon mua për një vendim të dhënë për mua dyzet vjet para se të krijohesha!”

I Dërguari i Allahut ndaloi këtu dhe tha tri herë: *“Ademi doli fitues mbi Musain!”*⁴¹

Specifikës së daljes fitimtar të Ademit (a.s.) në debat me Musain (a.s.), të parët i kanë bërë shumë shpjegime dhe komente qysh në krye të herës. Përmbledhja e thënieve të tyre është kështu:

- Fitorja iu dha Hz. Ademit meqë ishte i ati i Hz. Musait.

- Hz. Ademi dhe Hz. Musai kanë pasur ligjshmëri të ndryshme. Ajo që përbën faj sipas ligjshmërisë së njërit, mund të mos përbëjë faj sipas ligjshmërisë së tjetrit. Prandaj Hz. Ademi ka dalë fitues.

- Xheneti nuk është vend i përgjegjësive, kurse bota është vend përgjegjësish dhe prove. Hz. Ademi në Xhenet nuk ishte përgjegjës. Mirëpo Hz. Musai foli me një parim që i përkiste kësaj bote. Prandaj Hz. Ademi u pranua si fitues.

- Hz. Ademi deshi të tregonte se e mira dhe e keqja janë prej Allahut dhe kjo është e drejta. Prandaj u konsiderua fitues...⁴²

Të gjitha këto kundërpërgjigje nuk janë të peshueshme e të matshme. Por ne, duke u nisur nga respekti që kemi për të parët, nuk do ta bëjmë kritikën e tyre. Por as nuk do të kalojmë pa e shënuar edhe një urtësi të hollë të shprehjeve dhe deklaratave të bekuara të Profetit tonë.

Së pari, ky hadith na flet për një çështje enigmatike mbi kaderin. Shkrimi i çdo gjëje është bërë para se ajo gjë të ndodhë.

Së dyti, ballafaqon thëniet e Ademit (a.s.) me thëniet e Musait (a.s.) dhe pastaj shënon fitoren e Ademit.

Duke thënë se *“Ademi doli fitimtar mbi Musain”*, Profeti nuk thotë se mendimi i Musait (a.s.) është i gabuar. Ndoshta tërheq vëmendjen se pikëpamja e Ademit (a.s.) është më e gjerë dhe përfshirëse.

Në kader ka dy aspekte. I pari është ai që tregon se çdo gjë është e njohur dhe e përcaktuar nga Zoti, se të gjitha gjërat janë paracaktuar. Ky aspekt i kaderit ka të bëjë me Zotin. Kurse aspekti i dytë ka lidhje me vullnetin e njeriut.

⁴¹ Buhari Tefsir (20) 1, 30 Kader 11, Enbija 31, Tevhid 37; Muslim, Kader, 13.

⁴² Nevevi, Sherhi Muslim, XVI, 440-442.

Ja pra, Musai (a.s.) e ka vlerësuar çështjen e nxjerrjes së Ademit (a.s.) nga Xheneti duke marrë për bazë vetëm aspektin e kaderit, që ka lidhje me vullnetin e njeriut dhe është shprehur nga ky këndvështrim. Kurse Ademi (a.s.) e ka parë çështjen edhe nga këndvështrimi i vlerësimit dhe paracaktimit të Zotit, edhe nga këndvështrimi i vullnetit të njeriut dhe, në një aspekt, është shprehur sipas pozicionit të përgjithshëm. Dhe për shkak të shikimit të çështjes në këtë mënyrë, Hz. Ademi ka dalë fitues mbi Hz. Musain.

Megjithëse nuk ka trup të jashtëm, vullneti i njeriut, meqë është shkak për aktin krijues të Zotit, është njoftim për gabimet e bëra. Këtë kriter na e jep ajeti kuranor që thotë:

“Të gjitha të mirat që të gjejnë, janë nga Allahu, kurse të gjitha të këqijat, nga vetja jote!”⁴³

Nga ana tjetër është “dëshira hyjnore”. Njeriu nuk mund të dëshirojë gjë tjetër veç asaj që dëshiron Allahu. Këtë mësim na e jep ajeti kuranor që thotë:

“Ju mund të dëshironi vetëm atë që dëshiron Allahu!”⁴⁴

Allahu është një Gjykatës Absolut i tillë që të gjitha vullnetet i përmbys dhe vendos siç ka për të vendosur vetë!

Gjëja që ju i thoni “vullneti im” s’është gjë tjetër veçse një lugë ujë që vetëm kur përzihet në oqean, del në shesh se për ç’vlen. Në vetvete, ai është një hiç. Por Allahu (xh.xh.) e ka ngritur këtë botë mbi këtë hiç dhe atëherë vullneti që është hiç, ka fituar vlerë.

Çështja e kaderit duhet parë në një mënyrë të tillë të gjithanshme. Ky vështrim është një cilësi vështrimi që e përfaqëson pozitën e përgjithshme. Ajetet si më poshtë janë të tillë që e ndriçojnë këtë çështje:

“Pa dyshim, ky Kuran është këshillë. Kush dëshiron, le t’ia vërë veshin! Por atij ia vënë veshin vetëm ata që do Allahu. Ai është më i denji për t’u pasur frikë dhe më kompetenti për të falur!”⁴⁵

Atyre që thonë “unë nuk veproj, unë dëshiroj”, Imam Gazaliu u jep këtë përgjigje: “Mirë, po dëshirim, kush e jep?”

Ne jemi përgjegjës, bëjmë sikur veprojmë e kryejmë punë. Por kufirin e përgjegjësisë sonë e di vetëm Allahu që na e ka dhënë këtë përgjegjësi.

Ai na ka dhënë diçka që mund të bëhet mbështetje për të mirën dhe për të keqen, por është e paqartë nëse kjo gjë është ana e copës apo astari...

Mirëpo shihet se mbi këtë gjë enden atllase syverbuese dhe zotëruesit të kësaj gjëje i vihen kurora mbretërore! Po kjo gjë, me një aspekt është asgjë, kurse me një aspekt tjetër, shumë gjë. Një mënyrë e tillë të menduari është domosdoshmëri e tërësisë së çështjes. Kush e trajton çështjen me të dy aspektet, e ka trajtuar temën e kaderit në mënyrë të plotë e shteruese. Kurse ata që nuk e trajtojnë çështjen kështu, janë bërë ose xhebri ose mutezili.

Është një libër i shkruar. Krahas këtij libri, cilësia e të cilit është e panjohur për ne, është edhe një libër tjetër me cilësi të panjohur për ne, që na është varur në qafë. Është Allahu që e krijon edhe të mirën, edhe të keqen, por Ai e pëlqen të mirën, kurse nuk e pëlqen të keqen. Është njeriu

---

⁴³ Nisa, 79.

⁴⁴ Insan, 30.

⁴⁵ Mudeththir, 54-56.

që e kërkon të keqen. Allahu nuk do që njeriu të kryejë të keqen, por kur e kërkon njeriu, edhe Allahu e krijon.

8. Po deshët, tani le të parashtrijmë disa shembuj që do ta konkretizojnë këtë specifikë.

“Ju dhe ata që adhuroni përveç Allahut, jeni lënda djegëse e Xhehenemit, aty do të hyni!”⁴⁶

Kur u zbrit ky ajet, politeistëve iu morën mendtë. Sepse ajeti, duke iu drejtuar atyre, u thoshte kështu: Ju dhe të gjithë idhujt që i madhëroni, të gjitha totemet që u kushtoni vlera duke i fryrë dhe përkëdhelur, s’jeni gjë tjetër veçse lëndë djegëse e Xhehenemit.

Këto shprehje godisnin drejtpërsëdrejti dhe menjëherë të 360 idhujt me të cilët e kishin mbushur Kaben politeistët, kurse këta idhuj ishin nderi dhe krenaria e tyre. Kurani i kërcënonte ata me zjarrin e Xhehenemit. Ata nuk mund të qëndronin në heshtje. Patjetër që duhet të thoshin diçka përballë këtij kërcënimi dhe kësaj sfide! Por ishin të pashpresë, sepse nuk gjenin në vetvete forcë për t’i dhënë përgjigje Kuranit!

Më vonë u erdhi në mendje Ibni Zibera. Këtë njeri me logjikë të thatë por me fuqi bindëse shumë të madhe, e dërguan te i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! Dhe e paralajmëruan me forcë: “Shiko, duhet patjetër t’ia mbyllësh gojën; nderi dhe dinjiteti ynë është në dorën tënde!”

I mjeri Ibni Zibera, siç ia thoshte mendja, do të bënte lojë logjike. Ai e pyeti të Dërguarin e Allahut paqja qoftë mbi të! “A për të gjithë idhujt e pate ti fjalën kur the “ju dhe idhujt tuaj jeni lënda djegëse e Xhehenemit”? I Dërguari i Allahut iu përgjigj: “Po!” Atëherë, Ibni Zibera i thotë: “Krishterët e quajnë Isanë bir të Allahut, po kështu, hebrenjtë e quajnë Uzejrin bir të Allahut dhe i shohin ata si zotër. Ka edhe që i quajnë engjëjt vajza të Allahut. Tani, sipas thënies tënde, edhe ata do të hyjnë në Xhehenem?”

Ai donte ta mundte të Dërguarin e Allahut paqja qoftë mbi të! me logjikë dhe ta bënte të heshte. Por menjëherë zbriti ajeti i mëposhtëm si përgjigje për të:

“Ata për të cilët janë shkruar gjëra të mira si shpërblim për bëmat e tyre, do të mbahen larg nga Xhehenemi!”^{47 48}

Ata njerëz që nuk e kanë ndyer veten me fëlliqësitë e kësaj bote, janë larg nga Xhehenemi. Engjëjt që nuk e harrojnë për asnjë çast nga lindja gjer në vdekje adhurimin ndaj Allahut, janë larg nga Xhehenemi.

Mesihu (a.s) i ardhur në botë me titullin “Shpirti i Zotit” si frymë hyjnore, që u ka fryrë njerëzve jetë e i ka ngjallur zemrat e vdekura, dhe profeti i lartë i Allahut, Uzejri (a.s), janë larg nga Xhehenemi sa ç’janë larg pafillimi me pambarimin.

Ata që kanë rënë në mendime e bindje të gabuara për ta, vetëm kokën e vet kanë për të ngrënë. Sepse profetët dhe engjëjt janë qenie të zgjedhura, për të cilët është shkruar vendimi për një fund të mirë. Kjo shprehje e ajetit është edhe aspekti i çështjes që ka lidhje me temën tonë.

9. Abdurrahman b. Avf tregon:

“Një radhë më kishte rënë të fiktë dhe i kisha humbur ndjenjat. Menjëherë, m’u shfaqën pranë dy persona me pamje dhe qëndrim të tmerrshëm. Më kapën për duarsh dhe filluan të më tërheqin

⁴⁶ Enbija, 98.

⁴⁷ Enbija, 101.

⁴⁸ Ibni Kethir, Tefsiru’l-Kur’ani’l-Adhim, V, 374-375.

zvarrë në një drejtim të caktuar. “Ku po më çoni?”, i pyeta. “Po të çojmë te Personi i Shenjtë e i Besueshëm se do të japësh llogari!”, m’u përgjigjën. Ndërsa ata po më çonin në këtë gjendje, doli përballë një njeri dhe i pyeti ata për mua: “Ku po e çoni këtë?” Ata i dhanë të njëjtën përgjigje: “Po e çojmë te Personi i Shenjtë e i Besueshëm se do të japë llogari!” Njeriu i kundërshtoi duke u thënë: “Jo, këtë s’mund ta çoni, sepse ai është një njeri për të cilin është shkruar mirë qysh në bark të nënës! Ai nuk mund të nxirret para Personit të Shenjtë e të Besueshëm!” Atëherë unë erdha në vete!..”

Në një hadith të cilin më tej do të përpiqemi ta shpjegojmë me hollësi, Profeti ynë paqja qoftë mbi të! thotë duke e ndriçuar hadithin e treguar nga Abdurrahman b. Avfit kështu: “...Mbetet vetëm një pëllëmbë që rob i të hyjë në Xhehenem, por, meqë për të është shkruar mirë, ai kryen punën që u përket njerëzve të Xhenetit dhe hyn në Xhenet!”⁴⁹ Abdurrahman b. Avfi ishte një ndër dhjetë vetët e përgëzuar me Xhenet. Kurse specifika mbi të cilin u përqendruam ne këtu, është shkrimi mbi personin.

10. Amir b. Sa’d na e përcjell kështu një ngjarje lidhur me të atin, Sa’d b. Ebi Vakas:

Duke kaluar nëpër njërin prej sokakëve të Kufes, im atë sheh njerëz të mbledhur mbi kokën e dikujt që po e dëgjonin. Im atë bëhet kureshtar dhe afrohet. Njeriu po thoshte pa pushim fjalë fyese për Hz. Aliun, Zubejr b. Avamin dhe Talha b. Ubejdullahun (Zoti qoftë i kënaqur prej tyre). Kurse të tjerët rrinin dhe e dëgjonin. Im atë i thotë personit: “A do ta mbyllësh gojën, apo të të mallkoj?” Duke u bërë edhe më i ashpër e fytes, personi i përgjigjet: “Mos po më kërcënon?”

Shumë i mërzhitur, im atë largohet prej aty, shkon në shtëpi, merr abdes dhe fal dy rekate namaz. Pas namazit ngre duart për lutje dhe lutet kështu:

“Po qe se ata të cilët pak më parë i shau e i fyeu ai person janë njerëz për të cilët është shkruar mirë, trego një provë e një shenjë që të mos ndodhin fjalë e biseda të tilla për ta, kurse të tjerët të marrin mësim!”

Nuk kishin kaluar as dy minuta, kur një deve që nuk u kuptua se nga doli, u sul drejt grupit të njerëzve dhe u lëshua mbi personin që po fliste. Njerëzit përreth dëgjuan vetëm një klithmë dhe e panë të shtrirë personin përtokë pa jetë e të bërë copë-copë. Të tmerruar nga ngjarja, njerëzit përreth nisën të vrapojnë për te shtëpia e Sa’d b. Ebi Vakasit duke thirrur: “O Eba Is’hak, o Eba Is’hak!” Kurse ai, ndoshta, po mendonte: “Bëra mirë, apo keq?”

Për ta ishte shkruar mirë. Për Hz. Aliun ishte thënë “Trim mbi trima”, “Mbret i trimave”, “Dhëndër i Profetit”, dhe ishte dhënë vendim i mirë.

Në Uhud, Hz. Talhai me krah të thyer e kishte mbrojtur të Dërguarin e Allahut paqja qoftë mbi të! dhe kishte merituar konsideratën e Profetit që kishte thirrur: “Vraponi në ndihmë të Ebu Talhait!”⁵⁰

I Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! pati thënë kështu për Zubejrin (r.a): “Çdo profet ka një dishepull. Dishepulli im është Zubejr b. Avami!”⁵¹ Kështu, Zubejr b. Avam ishte një trim për të cilin ishte lajmëruar e gjithë bota se ishte dishepull i të Dërguarit të Allahut!

Edhe Sad b. Ebi Vakas që, duke mos i duruar dot fjalët e këqija që dëgjoji për ta, bëri lutje, ishte i biri i dajës së të Dërguarit të Allahut paqja qoftë mbi të! Në Uhud, duke i thënë të gjuante me

⁴⁹ Buhari, Kader, 1; Muslim, Kader, 1.

⁵⁰ Ibni Kethir, el-Bidaje ue’n-Nihaje, IV, 33-34.

⁵¹ Buhari, Xhihad, 40, 41, 135; Fedailu’s-Sahabe, 13; Megazi, 29; Muslim, Fedailu’s-Sahabe, 48.

shigjeta, i Dërguari i Allahut i pati thënë kështu: “Gjuaj, t’u bëfshin kurban nënë e babë!”⁵² Çdo lutje që bënte Sad b. Ebi Vakas, i pranohej patjetër. Prandaj të gjithë dridheshin nga frika e mallkimit të tij.⁵³ Ja pra, të gjithë këta ishin njerëz për të cilët ishte shkruar mirë.

Pra, ata do të hynin brenda nëpër portën e mëshirës pa trokitur, do të përballeshin me konsideratën hyjnore dhe, të shoqëruar me buzëqeshje, do të çoheshin në Xhenet!

Çfarëdo që të përpiqet të bëjë njeriu, nuk do të bëjë dot gjë tjetër veç asaj që është shkruar për të, vetëm se ky shkrim nuk duhet vlerësuar si një masë imponuese e jashtme që e detyron për të vepruar në një mënyrë të caktuar. Ashtu siç e thamë me këmbëngulje edhe më lart, Zoti e ka shkruar librin e njeriut sipas daturisë së Tij së përjetshme, pra duke e ditur përjetësisht që më parë se ç’ka për të bërë njeriu. Gjendja s’është e ndryshme as për ata, për të cilët është dhënë vendim me përfundim të mirë. Allahu (xh.xh.) ka bërë për ta një vlerësim të bukur dhe ka dhënë një vendim të mirë, pikërisht sepse i ka ditur punët e mira që do të bënin ata me vullnetin e tyre. Sepse Allahu është njohësi i së fshehtës. Është vetëm Ai që i di të gjitha gjërat e hapura e të fshehta. Dhe i di para se të krijohej qenia. Dhe faktin që i di, e tregon me shkrimin në librin e kaderit. Pastaj njeriu i bën një e nga një ato që ka për të bërë ashtu siç i di Zoti. Atëherë, edhe engjëjt i shkruajnë bëmat e tij në librin e punëve të tij. Librat shfaqen si identikë të njëri-tjetrit. Zoti na bashkoi me grupin e njerëzve për të cilët ka shkruar mirë! Amin!

MARRËDHENIA KADA-KADER

---

⁵² Buhari, Xhihad, 80; Muslim, Fedailu’s-Sahabe, 41, 42.

⁵³ Tirmidhi, Menakib, 26.

PJESA E DYTË

Kadaja dhe kaderi kanë aspekte të ndryshme. Këto mund të mblidhen në katër grupe:

1. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i dijes hyjnore
2. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i parashkrimit
3. Kadaja dhe kaderi nga këndvështrimi i dëshirës hyjnore
4. Kadaja dhe kaderi nga pikëpamja e krijimit

Janë edhe shumë çështje të tjera të ndërthurura me njëra-tjetrën të këtyre katër bazave, por, për të mos e mbytur temën në skematizëm, po heqim dorë nga radhitja e tyre si pika të veçanta.

Dhe tani le të përpiqemi ta analizojmë çështjen e kadasë dhe të kaderit duke i trajtuar me radhë këto katër baza.

1. KADAJA DHE KADERI NGA KËNDVËSHTRIMI I DIJES HYJNORE

Këtë temë dëshiroj ta filloj me një hadith profetik të përmendur edhe më sipër. Profeti paqja qoftë mbi të! thotë: *“S’ka askush prej jush që të mos i dihet vendi në Xhenet dhe Xhehenem!”*⁵⁴

Kjo do të thotë se qysh para se të krijohet njeriu, Zoti e di për të se a është i Xhenetit apo i Xhehenemit. Dhe tani, le të bëjmë një shpjegim të ndryshëm të çështjes së kadasë dhe të kaderit nga këndvështrimi i dijes hyjnore.

Allahu (xh.xh.) di çdo gjë. Atë që di, e paracakton. Janë edhe një sërë çështjesh ku Allahu (xh.xh.) tregohet falës dhe bujar. Ai konkludon mbi ne. Në mënyrë të posaçme, me anë të Kuranit, na bën ne përgjegjës. Ndërkaq, gjërat për të cilat na ngarkon me përgjegjësi, shpesh herë na vijnë të pakëndshme. Vetvetes (unit, egos, ndjenjave dhe dëshirave tona) ato nuk i duken të pëlqyeshme e të dashura. Mirëpo Allahu (xh.xh.) është Zoti që di çdo gjë. Duke bërë një paracaktim dhe vlerësim për ne, Ai vë një sërë dobish dhe interesash. Ja pra, në vlerësimet dhe caktimet e bëra prej Tij, janë mbajtur parasysht edhe këto dobi dhe interesa. Ndërsa ne s’dimë asgjë për to. Ne nuk dimë, por Allahu (xh.xh.) di. Dija apo njohja e çështjes nga Allahu dhe bashkëshoqërimi i kësaj njohjeje me një urtësi janë, pa dyshim, të vërteta të pandara nga njëra-tjetra. Gjithmonë, dijen e Zotit e ndjekin urtësi dhe interesa. Ndërkaq, Allahu (xh.xh.) nuk është i detyruar të bëjë veprime sipas urtësive dhe interesave të caktuara. Vetëm se, ashtu siç dija e Tij ka përfshirë gjithçka, edhe urtësia e Tij ka përfshirë gjithçka. Allahu (xh.xh.) është edhe Alim (i Gjithëditur), edhe Hakim (i Urtë). Është e pamundur që këto të ndahen nga njëra-tjetra.

Në çdo punë është urtësia e Tij;
Allahu nuk bën kotësi!

Urtësia gjithmonë i nënshtrohet dijes së Tij ose, e thënë ndryshe, është rrjedhojë imediate e dijes së Tij. Kudo që të shfaqet dija e Tij dhe fuqia me vullnetin e Tij të çelin të ndërthurura me njëra-tjetrën si lule, menjëherë pas kësaj fillon të vezullojë një urtësi. Mirëpo, meqë ne nuk i dimë këto interesa dhe urtësi, shpeshherë përgjegjësitë na duken të këqija ose të shëmtuara. Po qe se do të shpreheshim me terminologjinë e fikhut, do të thoshim se ne nuk mundemi ta dallojmë se përgjegjësitë në fjalë janë, për nga rezultati dhe përfundimi, *husn li gajrihi*, të mira si pasojë ose rrjedhojë. Po qe se çështja shihet nga ky këndvështrim, do të dalë në shesh se, për nga përfundimi, krijimi universal është shumë i urtë (i kuptimshëm) dhe i bukur. Sa për të këqijat, ato janë gjëra që i kërkojmë ne vetë, pra, që varen nga dëshira, kërkesa dhe pasoja e veprimeve tona.

Ajeti në vijim e shpjegon mjaft qartë këtë specifikë:

*“Lufta është bërë detyrim për ju, ndonëse nuk e pëlqeni. Ka mundësi që një gjë që s’ju pëlqen, të jetë në të mirën tuaj dhe ka mundësi që një gjë që ju pëlqen, të jetë në dëm tuaj. Ju s’mund të dini, Allahu di!”*⁵⁵

Lufta dhe vrasja në rrugën e Allahut u bë detyrim për ju si xhihad për nderin dhe dinjitetin e Islamit. Ta fusni Librin në kokë, ta ngjishni armën në brez për t’i ruajtur kufijtë si ushtarë roje për nderin dhe dinjitetin e shtetit dhe kombit, është për ju një përgjegjësi e shenjtë. Për nga aspekti i

⁵⁴ Muslim, Kader, 7.

⁵⁵ Bakara, 216.

interesit material dhe nga pamja e jashtme, kjo mund t'ju duket e shëmtuar dhe e neveritshme. Por ka një rregull, sipas të cilit janë sa e sa gjëra që ju i shihni si të shëmtuara e të neveritshme që janë të mira, të mbara e të dobishme për ju dhe janë sa e sa gjëra të pëlqyeshme e të dashura në pamje, por të këqija e të dëmshme për ju!

Pra, janë shumë gjëra që në pamje duken të shëmtuara, tek të cilat ka për ne dobi shumë të mëdha. Ja, abdesi i marrë në të ftohtë, kapërcimi i largësive për të shkuar në faltore dhe, pas një namazi, pritja e namazit tjetër janë, në dukje, shumë të vështira, por, pas kësaj vështirësie, vjen afrimi hap pas hapi në Xhenet dhe, etapë pas etape, në mëshirën e Zotit. Dhe ka sa e sa gjëra përkëdhelëse që i vijnë të këndshme vetvetes dhe që e shtyjnë njeriun në botët e epshit, përfundimi i të cilave është rrokullisja hap pas hapi në Xhehenem dhe largimi nga mëshira e Zotit.

Sa bukur e ka shprehur këtë çështje Hz. Omeri (r.a.)! Ai thotë kështu: “Nuk do t'i jap aspak rëndësi faktit nëse u gdhiva me të mirë apo me të keqe, sepse ajo që unë e pandeh të mirë, mund të jetë për mua e keqe, kurse ajo që e pandeh të keqe, mund të jetë për mua e mirë!”

Thelbësore është që të ruhemi për të mos dhënë përfundime për këtë fushë që për ne konsiderohet e fshehtë dhe e panjohur dhe të mbahemi pas përfundimeve të Allahut. Ajo që është e domosdoshme për ne, është të vrapojmë pas së mirës, mbarësisë dhe dobisë, të kemi si qëllim dhe synim të mirën, mbarësinë dhe dobinë. Prandaj, duhet të bëjmë kujdes, bindjen ndaj Allahut në urdhrat dhe ndalimet e Tij duhet ta kemi të plotë, të mos mashtrohemi duke parë anën e jashtme të urdhrave e ndalimeve.

Pakti i Hudejbijes është për ne, në këtë çështje, një shembull shumë domethënës. Po të trajtohet ky pakt nga aspekti i përfitimeve dhe humbjeve materiale dhe ecuria e ngjarjeve në aspektin e jashtëm të tyre në çastin e lidhjes së tij, është plot me tablo aspak të pëlqyera për nefsin. Por po të trajtohet e njëjta Hudejbije me aspektin e saj të brendshëm dhe thellësinë ideore, na del para, brenda shprehjes kuranore, si një fitore evidente dhe e afërt.

Me të vërtetë, ana materiale e Hudejbijes ishte diçka krejtësisht e papranueshme. Sikur të ishin mbledhur të gjitha kushtet e mundshme të pafavorshme e t'u ishin vënë myslimanëve para!

Detyrimi i sahabëve aq të përkushtuar në besnikërinë ndaj Zotit sa mund të këpusnin furtunë në një gotë ujë për të Vërtetën, dhe po aq të ndjeshëm e emotivë, detyrimi i atyre njerëzve që po prisnin të djegur me mallin e shumë viteve për ta bërë tavaf Kaben, detyrimi, pra, i tyre të ktheheshin prapë nga kishin ardhur për shkak të pengesës armiqësore të hyrë mes tyre dhe Kabes, nuk ishte diçka që mund ta pranonin njerëz me një ndërtim shpirtëror të tillë. Veçanërisht pranimi i kthimit pas për në Mekë i Ebu Xhendelit që kishte ardhur nga Meka gjer aty me zinxhirë nëpër këmbë për t'u strehuar te i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të!, ishte për ta vuajtja më e dhimbshme. Ja pra, të gjitha këto ishin aspekti i jashtëm dhe formal i çështjes. Me këtë aspekt, të gjitha ngjarjet zhvilloheshin në disfavor të myslimanëve. Edhe në këtë situatë kur emocioni kishte arritur pikën kulmore, madje i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të!, megjithëse vetë kalonte një ndrydhje të thellë të botës së brendshme, e ruante qetësinë dhe besonte se fundi do të ishte patjetër i mbarë dhe ky ishte edhe kuptimi i buzëqeshjes së ëmbël e të fshehtë të tij nën shikimet e hidhura. Rrokja e kuptimit të kësaj çështjeje që as Hz. Omeri, madje, nuk e rroku dot dhe, kur e rroku, i kërkoi gabimit të vet kundërshtpërbllim me sadaka dhe pendesë gjer në fund të jetës, ishte seriozisht e komplikuar dhe mjaft e vështirë. Ajeti i zbritur më pas e zgjidhi vështirësimin dhe u dha mundësi sahabëve ta shihnin çështjen nga aspekti i brendshëm dhe thelbësor. Me të vërtetë, Hudejbije ishte një fitore!

E para, duke u ulur dhe lidhur marrëveshje me myslimanët, kurejshët i pranonin zyrtarisht ata si ekzistencë dhe partnerë.

E dyta, myslimanët kishin marrë garancinë për të bërë umre një vit më vonë, gjë që do të thoshte pranim zyrtarisht i konkluzionit se Qabeja nuk ishte vetëm e mekasve. Kjo ide e rriti edhe guximin e fiseve të tjera.

Sipas marrëveshjes së arritur në Hudejbije, të dy palët për dhjetë vjet me radhë nuk do t'i shpallnin luftë njera-tjetrës. Kjo periudhë e gjatë paqeje do të thoshte për myslimanët një rast dhe mundësi shumë e madhe për ta përhapur besimin dhe fenë e tyre. Me të vërtetë, falë veprimtarisë kumtuese të zhvilluar në këtë periudhë, fiset arabe u futën një pas një në Islam. Hudejbija u bë një fitore edhe me këtë aspekt.⁵⁶

Një shembull tjetër që tregon aspektin qiellor të ngjarjeve dhe fytyrën e ëmbël të çështjes, është rasti i Jusufit (a.s). Për t'u bërë i nderuar në Egjipt, i ishte dashur në fillim të hidhej në pus, pastaj të shitej si skllav e më pas të hidhej në qeli. Jusufit (a.s) i ishte dashur t'i hiqte të gjitha këto vuajtje dhe ai i kaloi këto prova, ashtu siç i kishte hije një profeti. Në anën tjetër të këtyre ngjarjeve të dukura nga jashtë si të vështira e të rënda, qëndronte një shpërblim i madh, siç ishte zotërimi i fatit të një populli dhe ai ia arriti kësaj.

Edhe i Dërguari i Allahut që ngjitur në miraxh, në pritjen hyjnore në një çast të tillë të vështirë. Të gjitha ngjarjet ishin kundër tij. Myslimanët ishin vënë nën rrethim. Dy personat që e mbështesnin më shumë, kishin vdekur. Tashmë Hz. Hatixhja (r.a) dhe Ebu Talibi nuk ishin më fizikisht pranë të Dërguarit të Allahut. Ai kishte shkuar në Taif, por nuk ishte pranuar.⁵⁷ Pikërisht në këto rrethana, të Dërguarit të Allahut paqja qoftë mbi të! i erdhi një ftesë nga qielli. Dhe ja ku arriti në një pozitë mes mundësisë dhe domosdoshmërisë. Ai arriti në një vend ku Xhebraili u mjaftua vetëm duke e vështruar, sepse e kishte të pamundur të përparonte më tej qoftë edhe sa maja e gishtit!⁵⁸

Vuajtja e Profetit Musa (a.s.) pati filluar sapo pati lindur. Qe vënë në një arkë dhe që lënë në Nil. Pastaj Allahu (xh.xh.) e vendosi atë në pallatin e faraonit, armikut më të madh të Zotit dhe të Musait. Shumë, shumë kohë më vonë, për shkak se i ra një kopti me një pëllëmbë vdekjeprurëse, jetoi vite të tëra në mërgim.⁵⁹ Ja që një një etapë të tillë përgatitore duhej të kalonte në mënyrë që t'i bënte engjëj fisin djallëzor të të bijve të Izraelit. Pavarësisht nga fakti që fillimi i zinxhirit të ngjarjeve me një fund shumë të bukur e të dobishëm ishte i mbushur me gjëra në pamje të shëmtuara, me të gjitha këto ngjarje, Allahu krijonte mirësi, mbarësi dhe dobi absolute!

Si u ngjit Mesihu (a.s.) në qiell? Në mes ndodhej një kryq i përgatitur për ekzekutimin e tij. Ai kishte mbetur i shtrënguar në një soditje pritëse të frikshme. Pikërisht në ato çaste, një dorë iu zgjat nga qielli dhe lindja mrekullore e këtij njeriu u konkludua gjithashtu me një kthim mrekullor.

Situata nuk është e ndryshme edhe për bashkësinë muhamedane. Edhe kjo bashkësi do të hiqte vuajtjet e bashkësive të shkuara dhe nga ngjarjet në dukje të shëmtuara Zoti do të krijonte për të mirësi, mbarësi e dobi të shumta dhe do t'i dhuronte shpëtim e fitore.

⁵⁶ Ibni Kethir, el-Bidaje, IV, 188-202.

⁵⁷ Ibni Kethir, el-Bidaje, III, 151-166.

⁵⁸ Ibni Kethir, po aty, III, 135-145.

⁵⁹ Kasas, 1-35.

Ja pra, në Dijen Hyjnore, çdo ngjarje, me fillimet dhe përfundimet e veta, është një lëmsh enigmatik i tillë. E thënë ndryshe, meqë Allahu (xh.xh.) është *Dhahir* dhe *Batin*, njeh aspektin formal-material, si dhe aspektin esencial-qiellor të ngjarjeve. Dhe kaderi është një nga titujt enigmatikë të kësaj Dije së Tij. Edhe me këtë cilësi, kaderi është një emërtim tjetër i së vërtetës Leuhi Mahfudh.

2. KADAJA DHE KADERI NGA KËNDVËSHTRIMI I PARASHKRIMIT

Nga këndvështrimi i dije hyjnore, caktimi dhe vlerësimi në të kaluarën i ngjarjeve që kanë për të ndodhur në të ardhmen dhe, pastaj, kryerja e tyre kur u vjen koha, janë një fiksim hyjnor i kadasë dhe kaderit, kurse shënimi i materies dhe i ngjarjeve në çastin e realizimit është parashkrim i llogarisë së punëve për njeriun. Të gjitha ngjarjet dhe aventura e jetës sonë shënohen çdo çast e pa pushim. Këtë ne e quajmë “caktimi dhe vlerësimi i përditshëm”. Është edhe një caktim dhe vlerësim tjetër i bërë nga engjëjt, për të cilët në Kuran thuhet: “... engjëjt bujarë që i dinë bëmat tuaja...”⁶⁰ Caktimin dhe vlerësimin tjetër na e tregon ajeti kuranor:

*“Bëmat e çdo njeriu ia varim në qafë. Këtë libër që njeriu do ta gjejë të hapur ditën e kiametit, do t’ia nxjerrim para.”*⁶¹

Domethënë, trajtimi i njeriut në jetën e pëртеjshme do të zhvillohet sipas këtij parashkrimi. Pra, më parë është një parashkrim informativ pa trup të jashtëm ose jomaterial që ne i themi Leuhi Mahfudh. Pastaj është edhe libri i shkruar më pas nga engjëjt dhe që ka trup të jashtëm ose material ku janë shënuar dhe fiksuar bëmat e njerëzve. Në të vërtetë, po të ballafaqohen këta dy libra, do të vërehet se mes tyre nuk ka ndonjë ndryshim as sa një shkronjë. Pra, njeriu ka bërë gjithmonë dhe vetëm atë që ka qenë paracaktuar, vlerësuar dhe fiksuar për të që më parë. Ndërkaq, është vullneti ynë shkaktari që libri jomaterial ka marrë formë materiale, sepse parashkrimi i dytë bëhet duke marrë parasysh vullnetin tonë.

Vendimi në Gjykatën e Lartë do të jepet sipas ballafaqimit të këtyre dy librave. Në këtë ballafaqim, engjëlli do të thotë “unë kam shkruar këto”, kurse Zoti do të tregojë një libër dhe do të thotë: “Edhe unë, po këto kam shkruar, meqë i kam ditur të gjitha ato që kishte për të bërë ai!” Dhe aty do të shihet se të dy librat janë identikë të njëri-tjetrit. Njërin nga librat e mban në dorë Allahu (xh.xh.), kurse tjetrin engjëlli. Emri i këtij është caktuar nga Zoti si “engjell shkruar”. Engjëjt shkruar janë engjëj famëlartë që s’kanë të bëjnë me cilësi të ulëta. Shënimet e këtyre, në mjedisin engjëllor të të cilëve nuk mund të futet e keqja, janë aspekti i dytë i kadasë dhe kaderit.

Allahu (xh.xh.) së pari përvijon planin e të gjitha ngjarjeve duke u dhënë atyre një trup informativ. Pastaj, duke ushtruar mbi këtë trup informativ fuqinë dhe vullnetin e vet, u jep ngjarjeve trup të jashtëm, material. Pra, së pari çdo gjë shkruhet sipas gjendjes së vet në trupin informativ. Pastaj njeriu sillet dhe vepron krejtësisht në përshtatje dhe përputhje me ato shkrime. Dhe sjelljet e veprimet e tij i shkruajnë engjëjt.

Dhe tani le të përpiqemi ta shpjegojmë këtë çështje nën dritën e një ajeti:

*“Pas Dhikrit, Ne shkruam në Zebur kështu: “Me të vërtetë, tokën do ta trashëgojnë robtë e mi të mirë!”*⁶²

⁶⁰ Infitar, 11-12.

⁶¹ Isra, 13.

⁶² Enbija, 105.

“Dhikr” do të thotë “këshillë”, ose, këtu, ka kuptimin “Teurat”. Ose, me një kuptim të përgjithshëm, do të thotë “Leuhi Mahfudh”. Në këto kushte, ajetin mund ta kuptojmë kështu: “Pasi shkruam në Leuhi Mahfudh, Ne, edhe në librat e dërguara profetëve të tjerë, duke cituar nga Leuhi Mahfudhi, shkruam se robtë tanë të mirë do të bëhen trashëgimtarë të botës!”

Zotëruesi i vërtetë dhe në periudhë të gjatë i tokës janë vetëm njerëzit e mirë, kurse zotërimi i të tjerëve është kalimtar si shkrepitja dhe shuarja e një rrufeje. Me anë të një procesi të vazhdueshëm ripërtëritjeje, vetëm njerëzit e mirë si dhe kombet dhe shoqëritë e mira të përbërë nga njerëz të mirë do të jenë ata që do të zotërojnë dhe sundojnë në tokë në mënyrë të vazhdueshme. Kjo është fiksuar më parë si ligj në Leuhi Mahfudh, pastaj, duke u cituar prej atje, është shënuar në Zebur. Po një ligj i tillë hyjnor ekziston në Zeburin e pakorrigjuar, të dhënë në dorë të Davudit (a.s).

Në lindje dhe perëndim të botës, sistemet e dala jashtë dëshirës së Zotit, faraonët dhe njerëzit e këqij që hedhin shtat në çdo vend, mund të urdhërojnë dhe sundojnë për një periudhë kohore të caktuar dhe kalimtare. Kjo dukuri nuk bie në kundërshtim me ligjin e shkruar në Leuhi Mahfudh dhe Zebur, të shënuar dhe të lajmëruar në Kuran. Sepse trashëgimi për të cilin po flitet, është zotërimi dhe sundimi i vazhdueshëm dhe për një kohë të gjatë. Kurse fitorja dhe sundimi i përkohshëm i të tjerëve mbështetet vetëm në urtësinë e përsheptimit të procesit të riorganizimit të myslimanëve. Ky është një ligj hyjnor dhe askush nuk do të ketë fuqi ta ndryshojë!

Nga ata që jetojnë në një periudhë të caktuar, kush të ketë moral të mirë ose kush të ketë moral më të mirë në krahasim me të tjerët, do të jenë zotëruesit dhe sunduesit e botës. Ndërkaq, pikëvështrimi ynë në këtë çështje është ky: Po qe se moralin e mirë e kuptoni vetëm si vajtje e herëpashershme në faltore (xhami), gënjeheni. Morali i mirë është formimi gjatë gjithë jetës me një moral si të profetëve. Pjesë e këtij morali janë kuptimi i gjërave dhe ngjarjeve, rrokja e marrëdhënies mes njeriut dhe gjithësisë. Gjithashtu, pjesë e këtij morali janë mundësia dhe aftësia për t'i ruajtur në të njëjtën masë thellësinë e botës së brendshme me meditimin e jashtëm. Njeriu që ka mundur ta rrokë përjetësinë në këtë mënyrë, është edhe ai që e ka arritur mirësinë në kuptimin e vërtetë të fjalës.

Ata që shkaktojnë anarki, që i përgjigjen krimit me krim, që me anë të çështjeve politike i mashtrojnë njerëzit, veçanërisht të rinjtë, që prodhojnë pa pushim parulla për ta prirur opinionin publik në kahjen e vet, që e lënë këshillimin dhe u besojnë mendjeve të veta, kurrë s'kanë për ta ngritur dot zotërimin dhe sundimin e tyre në kuptimin e vërtetë të saj. Një ditë, bashkë me lindjen e diellit, edhe ata me siguri do ta kuptojnë se në ç'errësirë përpiqen të ecin dhe do t'i pohojnë gabimet. Njeriu është krijuar si qenie e përkryer dhe një ditë do ta gjejë patjetër vijën e vet. Në të kundërt, do të thotë që ligji hyjnor nuk është i drejtë. Mirëpo Allahu (xh.xh.) thotë:

“Allahu nuk e ndryshon gjendjen e një populli pa ndryshuar ata veten e tyre.”⁶³

Kjo specifikë ka marrë formë përfundimtare me anë të një ligji tjetër hyjnor:

“Në aktin krijues të Allahut nuk ka ndryshim!”⁶⁴

Nëse një popull ose një komb është i çmuar dhe i lartë, Allahu nuk e poshtëron. Nëse një popull ose një komb është kurorë për të tjerët, Allahu nuk e lëshon nën këmbët e të tjerëve. Por nëse një popull ose një komb bën ndryshime në thelbin e vet, edhe Allahu i ndryshon. Kjo është kështu edhe në kuptim pozitiv, edhe në atë negativ. Atëherë, para së gjithash, “Ruajeni vetveten!”

⁶³ Ra'd, 11.

⁶⁴ Rum, 30.

Thellohuni në vetvete! Përpiquni të ngadhënjeni në vetvete! Po qe se dëshironi të bëheni ngadhënjes, fillojani duke ngadhënjyer kështjellën e vetvetes! Ai që s'është ngadhënjimtar në botën e vet të brendshme, s'mund të bëjë asgjë jashtë!

Allahu është me ata që druhen dhe që e kanë rrokur sekretin e *ihسانit*. Ata që e kanë rrokur këtë të fshehtë, do të thotë se kanë hyrë në shoqërinë hyjnore. Ç'është sekretin e *ihسانit*? Është vetëdija e adhurimit sikur ta shihje Zotin. Është ndriçimi i brendshëm dhe thellimi i ndjenjave. Është fitimi nga individi i aftësisë për ta zotëruar botën e vet të brendshme pasi të ketë shpëtuar nga robëria e egoizmit. Është fillimi i ngadhënjimit të jashtëm nga brenda dhe ruajtja e kësaj cilësie në çdo etapë të ngadhënjimit. Në një kuptim tjetër, është arritja e plotë e paqes.

Në këtë temë të gjatë patëm kaluar nga parashkrimi. Çështja jonë thelbësore është fakti që këtë dhe disa ligje të tjera të ngjashme Zoti i ka fiksuar me një shkrim të pandryshueshëm në Leuhi Mahfudh. Por, për shkak të rëndësisë së kësaj çështjeje, nuk do të kaloj dot pa cituar edhe këtë ajet lidhur me temën, me kusht që të mos e kapërcej kornizën e marrëdhënies me kaderin. Në këtë ajet, Zoti urdhëron:

*"Allahu u ka premtuar atyre prej jush, që besojnë dhe që bëjnë vepra të mira, se do t'i bëjë mëkëmbës në Tokë, ashtu si i ka bërë ata para tyre dhe fenë e tyre, me të cilën Ai është i kënaqur do t'ua bëjë të jetueshme e të praktikueshme dhe frikën do t'ua shndërrojë në siguri. Le të më adhurojnë Mua e të mos Më shoqërojnë asgjë në adhurim. Sa për ata që, pas kësaj, mohojnë, pikërisht ata janë të mbrapshtët."*⁶⁵

Allahu (xh.xh.) u premtonte atyre që besojnë dhe bëjnë punë të mira. Ky është premtimi i Allahut që është krejtësisht e pamundur të kthejë nga fjala. Ai është i aftë për ta sjellë në vend fjalën e dhënë. Dhe Ai është sunduesi i vetëm i çdo gjëje. Atëherë, Allahu (xh.xh.) që premtonte se ata që besojnë dhe bëjnë punë të mira, do t'i bëjë mëkëmbës të Tij mbi tokë, patjetër do ta çojë në vend këtë premtim!

Atëherë, frerët e jetës shoqërore do të kalojnë në dorën tuaj, jeta ekonomike do të marrë formë përsëpari me anë të rregullimeve që do të bëni ju, edukata individuale e shoqërore do të hyjë përsëri në rregullin e përgjithshëm dhe pikërisht atëherë njerëzimin do ta drejtoni dhe administroni ju! Fjala e fundit do t'ju takojë juve! Ata që e përpjesëtojnë botën përreth tryezave të rrumbullakëta, pas kësaj, kur të jenë duke marrë vendim, do t'ju shohin ju në fytyrë dhe, sipas urdhrit tuaj, gjeografia shoqërore do të japë forma të reja, ata do të përpiqen të kapin kuptime nga shikimet, nga gjestet dhe mimika juaj dhe ju përsëri, siç ka ndodhur në historinë tuaj, do të kurorëzoni dhe ç'kurorëzoni. Mbretërit do ta quajnë shpërblimin më të çmuar të jetës të trajtohen si roje të portës suaj dhe çdo fjalë, të dalë nga goja juaj do ta kuptojnë si urdhër. Po të thoni ju "po" për një punë, ajo do të bëhet; po të thoni "jo", ajo do të hiqet nga propozimi dhe fuqia. Sepse atë ditë ju do të jeni mbreti i caktuar nga Zoti!

Këtë mos e merrni si një shpresë utopike, sepse të gjithë ata që e patën arritur në të kaluarën mirësinë dhe paqen, patën arritur në këto maja, sepse ky ligj hyjnor është i vlefshëm dhe në fuqi për të gjitha kohët dhe vendet. Atë ditë kur ju ta keni arritur mirësinë dhe paqen, të njëjtat rezultate dhe përfundime do të jenë edhe tuajat në mënyrë absolute e të pamënjatueshme!

Pra, bëhet fjalë për dy parashkrime veç e veç. Parashkrimi i parë përbëhet prej shënimeve në Leuhi Mahfudh, ku çdo gjë është e regjistruar me trupin e vet informativ. Parashkrimi i dytë është shënimi i ngjarjeve që ndodhin një e nga një. Këtu, gjërat dhe ngjarjet shfaqen me trupin e tyre të jashtëm. Ndër këto, përgjegjësia e akteve të vullnetshme i përket plotësisht vetë vullnetit.

---

⁶⁵ Nur, 55.

Ajeti në vijim i përmend të dy parashkrimet bashkë dhe, në një vështrim, nënvizon thelbin e atyre që po thuhet:

“Pa dyshim, Ne jemi që i ringjallim të vdekurit dhe që i shkruajmë ç’kanë bërë e ç’kanë lënë pas. Çdo gjë e kemi shënuar në një libër krejt të qartë!”⁶⁶

Të gjitha aktet e kryera nga njeriu dhe sadakatë me veprim të përhershëm që lë pas, shkruhen një e nga një. Ja, ky është shkrimi i dytë. Por çdo gjë është parashkruar që më parë me trupin e vet informativ. Ja, për këtë na flet ajeti: “Çdo gjë e kemi shënuar...”

Në ajetin më poshtë është shpjeguar mjaft hapur e qartë se çdo gjë është e shënuar në Leuhi Mahfudh pa nënvleftësuar asgjë:

“Të gjitha kafshët në Tokë e të gjithë shpendët që fluturojnë me krahët e veta, janë në bashkësi të ngjashme me ju. Ne nuk kemi harruar asgjë në Librin Tonë. Pastaj të gjithë do të tubohen para Zotit të tyre.”⁶⁷

Edhe pse një pjesë specialistësh të tefsirit e kanë kuptuar fjalën Libër për Kuran, shumica e tyre i kanë dhënë Librit kuptimin e Leuhi Mahfudhit.

“Ekzistonte vetëm Allahu dhe asgjë tjetër. Meqë s’kishte përfytyrim dhe mendim, s’kishte as mendim për mosekzistencën. Arshi qëndronte mbi mâ (eter). Dhe Allahu e shkroi dhe e fiksoi çdo gjë në Dhikr. Pastaj, sipas atij plani, krijoi gjithësinë!”⁶⁸

Këtë parashkrimin e parë, në aktet e vullnetshme e ndjek një parashkrim tjetër, i dytë, i cili formon pamjen e dytë të kaderit.

3. KADAJA DHE KADERI NGA KËNDVËSHTRIMI I DËSHIRËS HYJNORE

A. Dëshira hyjnore në ajetet kuranore

“Shae-jeshau-meshieten” janë tri trajta të të njëjtës fjalë që do të thotë “dëshirë-dëshirim”. Kjo është edhe njëra nga fjalët që përdoren më shumë në Kuran. Përsa i përket dëshirës së Zotit, “*meshiet*” ka lidhje me temën e kaderit. Për shkak të kësaj lidhjeje, “*meshiet*” formon një përmasë të veçantë të kaderit.

Dëshira hyjnore është thelbësore në shfaqjen dhe realizimin e materies dhe të ngjarjeve. Këtë na e tregon Kurani me anë të shumë ajeteve të tij. Le t’i shohim disa nga ajetet që i shërbejnë si argument dëshirës hyjnore.

a) *“Mos thuaj për asgjë “unë do ta bëj”, por shto “në dashtë Allahu”! Dhe, kur të harrosh, menjëherë kujtoje Zotin tënd dhe thuaj kështu: “Kam shpresë se Zoti im më jep mundësi të arrij atë që është më afër së drejtës!”⁶⁹*

Kështu, pra, pothuaj në çdo punë që do të duash të bësh, së pari duhet ta mbash për bazë dëshirën hyjnore dhe punën që do ta bësh, ta lidhësh me dëshirën e Zotit. Fundja, pasi të mos ketë

---

⁶⁶ Jasin, 12.

⁶⁷ En’am, 38.

⁶⁸ Buhari, Bed’ul-Hak, 1; Tirmidhi, Tefsiri Sure (5) 3.

⁶⁹ Kehf, 23-24.

dëshiruar Ai, ti do ta kesh të pamundur të bësh diçka. Këtë mendim, njeriu duhet ta shndërrojë në moral për veten dhe kështu duhet ta fillojë çdo punë që dëshiron ta fillojë.

Me rastin e këtij ajeti, i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! na tregon një gjë të tillë: *“(Profeti) Sulejmani betohet: “Unë sonte do të hyj në lidhje me njëqind shërbëtoret e mia dhe secila prej tyre do të lindë një mashkull që të luftojë në rrugën e Allahut!” Por harron të thotë “inshaallah”, “në dashtë Allahu!”. Si përfundim, vetëm njëra nga shërbëtoret bën një dështak. Profeti vazhdon: “Po qe se do të thoshte “inshaallah”, nuk do t’i prishej betimi dhe secila nga gratë do t’i lindte një mashkull që të luftonte në rrugë të Allahut!”⁷⁰*

Njeriu duhet të besojë në mënyrë të prerë se pa dëshiruar Allahu, askush nuk zotëron fuqinë dhe mundësinë për të bërë diçka. Njeriu që e njeh anën hyjnore të ngjarjeve dhe që di ta dëgjojë botën e vet të brendshme, i beson kësaj të vërtete, madje në një mënyrë që të mos i japë asnjë thërrime mundësi së kundërtës; i beson dhe duhet t’i besojë!

Po, kur i shohim gjërat dhe ngjarjet dhe marrëdhëniet tona me to, e shohim dhe e dimë si një fakt të formës së prerë se, po të mos dojë Allahu, ne nuk mund të kemi mundësi as për të ngritur një ashkël nga toka. Madje, shpeshherë ndodh që, pasi t’i kemi bërë tërë përgatitjet për një punë, ta kemi menduar atë nga të gjitha anët, ta kemi planifikuar dhe të kemi plotësuar të gjitha kushtet për ta krijuar, shohim se në një vend të paqartë, një mundësi e vogël, një rrjedhje e ka prishur çdo gjë! Ose ndodh që çdo gjë të jetë gati pa asnjë të metë, por, meqë dëshira hyjnore nuk përputhet me dëshirën tonë ose meqë Allahu (xh.xh.) nuk dëshiron në atë drejtim që dëshirojmë ne, puna e përgatitur prej nesh nuk realizohet dhe kështu planet na përmbysen. Fundja, a nuk e thotë edhe ajeti këtë gjë?

“Po të mos dëshirojë Allahu, ju nuk mund të dëshironi gjë!”⁷¹

Edhe sikur të doni, edhe sikur të mos doni, zelli dhe përpjekja juaj nuk shpreh ndonjë gjë. Po të mos dëshirojë Ai, çdo zell dhe përpjekje është e kotë. Megjithëkëtë, Ai shpesh, me zakonin e Tij të Lartë, duke i pranuar shkaqet dhe vullnetin tuaj si lutje, mund t’ju bëjë favor. Ja pra, kaq i ndërthurur është ndikimi i dëshirës hyjnore në gjërat dhe ndodhitë!

Dëshira hyjnore e tregon veten në të gjitha frontet e jetës dhe në çdo fazë të jetës së njeriut. Ajeti tjetër që e shpreh këtë, është kështu:

b) *“Disa nga profetët i ngritëm mbi të tjerët. Ndër ta ka që u ka folur Allahu dhe i ngriti në shkallë të larta. Ne i dhamë Isait, birit të Merjemes, fakte dhe e mbështetëm me Shpirtin e Shenjtë. Po të donte Allahu, ata që erdhën pas profetëve nuk do të vriteshin me njëri-tjetrin pas ardhjes së fakteve të qarta, por ata u përçanë. Dikush besoi e dikush mohoi. Po të donte Allahu, nuk do të vriteshin me njëri-tjetrin. Allahu bën atë që dëshiron.”⁷²*

Po të mos ishte dëshira e Allahut, ju nuk do të bënit dot asgjë. Për shembull, po të donte Allahu, ju nuk do të bënit dot vrasje mes jush. Por ja që bëni. Atëherë, jeta juaj në luftë pozitive apo negative me aspektin e saj në favor apo në dëm tuaj, varet plotësisht nga dëshira e Allahut. Allahu bën atë që dëshiron. Ai nuk pyet askënd për atë që ka bërë dhe ka për të bërë. Fundja, hadithi, sipas të cilit *“ajo çka dëshiron Allahu bëhet dhe ajo që s’dëshiron Ai nuk bëhet kurrë!”⁷³*, është një rregull i formës së prerë dhe përfundimtar.

⁷⁰ Buhari, Nikah, 119; Xhihad, 23; Musned, II, 229, 275, 506.

⁷¹ Insan, 30.

⁷² Bakara, 253.

⁷³ Ebu Davud, Edeb, 106.

Ç'të dëshirojë Allahu, ajo fiton qenie dhe bëhet në çast. Ç'të mos dëshirojë, pra, ajo që Allahu të dëshirojë të mos bëhet, nuk bëhet. Këtu ka një specifikë që duhet bërë kujdes. Kjo specifikë është përkatësia e dëshirës së Allahut edhe për mosqenien. Atëherë, nëse Allahu dëshiron në mënyrë të vullnetshme për diçka që të bëhet, ajo bëhet. Po kështu, nëse Allahu dëshiron në mënyrë të vullnetshme për diçka që të mos bëhet, ajo nuk bëhet. Kështu, pra, dëshira hyjnore i drejtohet edhe qenies, edhe mosqenies.

Ndërkaq, mendimi i disave sipas të cilit, "po qe se dëshira hyjnore ka të bëjë me diçka, ajo bëhet; po të mos ketë të bëjë, s'bëhet", nuk është i drejtë. E thënë ndryshe, nuk mund të thuhet se dëshira hyjnore s'ka të bëjë me diçka ose se mund të ketë diçka me të cilën dëshira hyjnore të mos ketë të bëjë. Sepse edhe mosqenia, ashtu si qenia, brumset në dorën e dëshirës hyjnore!

Po qe se mutezilitë dhe xhebri të do të mund ta rroknin këtë hollësi në shprehjen e Profetit, nuk do të binin në gabimin ku ranë. Sepse që të dyja situatat, Profeti i shpjegon me qenien.

Dëshira hyjnore është gjithçka edhe në specifikën e besimit dhe udhëzimit. Ata që e trajtojnë çështjen nga ky këndvështrim, kur e përkufizojnë besimin, thonë kështu: "Besimi është një dritë e ndezur në zemrën e njeriut pasi ai ta ketë përdorur vullnetin e vet!" Ti do të përpiqesh për diçka dhe Allahu do ta krijojë atë. Sigurisht, atë dritë ti s'mund ta ndezësh dhe s'mund ta mbash dot të ndezur pafundësisht. Ajo dritë ndizet vetëm po të dëshirojë Allahu dhe ndriçimi i brendshëm mund të formohet vetëm po të dojë Allahu. Ja argumenti i kësaj:

c) *"(O i Dërguar!) Sikur të donte Zoti yt, do të besonin të gjithë ata që gjenden në tokë. Vallë, ti do t'i detyrosh njerëzit të bëhen besimtarë?!"*⁷⁴

Po qe se Zoti yt, pra, Allahu që të ka edukuar e të ka përsosur ty dhe që zotëron çdo gjë e me gjithçka, po të donte, të gjithë njerëzit do të orientoheshin, do ta gjenin të vërtetën dhe do të futeshin në rrugën e drejtë.

Dhe një ajet tjetër mbi këtë:

d) *"Nëse ty të duket e rëndë për t'u mbajtur përbuzja e tyre, atëherë kërko - nëse mundesh - një zgavër në tokë ose shkallë në qiell, që t'u sjellësh atyre një mrekulli! Sikur Allahu të donte, do t'i kishte mbledhur ata në rrugë të mbarë, prandaj mos u bëj nga ata që nuk e dinë këtë!"*⁷⁵

Kjo vërejtje për Profetin paqja qoftë mbi të! është tërheqje vëmendjeje për të gjitha refraktimet (devijimet) në rrugën e kaderit. Sigurisht, po të donte Zoti yt, i fuste të gjithë në rrugë të drejtë dhe të gjithë bëheshin myslimanë. Atëherë, këta njerëz me ndërgjegjen krejt të ndriçuar, gjenin qetësi në Islam dhe arrinin vetëdijen e robit ndaj Zotit. Por nuk ndodhi kështu, sepse dëshira hyjnore nuk u pri në këtë drejtim.

e) *"(O i Dërguar!) Ta zbritëm Kuranin me të vërtetën duke i aprovuar librat e mëparshëm dhe si dëshmitar i tyre. Dhe ti gjyko mes tyre me atë që të ka zbritur Allahu dhe mos ndiq dëshirat e tyre, duke u shmangur kështu nga e Vërteta që të është shpallur ty. Për secilin nga ju bëme një rrugë dhe mënyrë më vete. Po të dëshironte, Allahu ju bënte ju një bashkësi të vetme. Por Ai kërkon që t'ju provojë në atë që ju ka dhënë, andaj konkurroni për punë të mira! Të gjithë ju do të riktheheni te Allahu dhe atëherë Ai do t'ju lajmërojë për çështjet, rreth të cilave kishit kundërshti."*⁷⁶

⁷⁴ Junus, 99.

⁷⁵ En'am, 35.

⁷⁶ Maide, 48.

Sigurisht, po qe se Zoti ynë do të dëshironte, do t'i bënte të gjithë njerëzit një komb të vetëm e një bashkësi të vetme. Por dëshira hyjnore deshi jo këtë, por ndarjen e njerëzve në kombe të veçanta. Prandaj njerëzit u shfaqën në formë kombesh dhe bashkësish të ndryshme.

Edhe sundimi i shteteve, vazhdimësia e sundimit të tyre si dhe qarkullimi i personave në krye dhe si përfaqësues të këtyre shteteve varen krejtësisht nga dëshira hyjnore. Kurse ajeti që e tregon këtë të vërtetë, është kështu:

f) *“Po qe se ju keni marrë plagë (në Uhud), edhe grupi (armiqësor ndaj jush) pati marrë plagë (në Bedr). Kështu, Ne i kthejmë ditët herë në dobi e herë në dëm (tuaj) me qëllim që dalin në pah besimtarët e vërtetë të Allahut dhe që të bien dëshmorë disa nga ju. Allahu nuk i do keqbërësit!”⁷⁷*

Sado që në këtë ajet nuk përdoret fjala “dëshirë”, edhe këtu bëhet fjalë për dëshirën hyjnore, sepse thuhet se Zoti i kthen ditët, i ndryshon. Situatat vazhdimisht në ndryshim të njerëzve janë drejtpërsëdrejti në dorën e Zotit. Në dorën e Tij të fuqisë, ditët përshkohen si kokrrat e tespiheve. Mirë, po tani, duke i thënë të gjitha këto, a mos mohohet vullneti i njeriut? Jo! Por këtu nuk do ta prekim këtë çështje sepse këtu po bëjmë fjalë vetëm për marrëdhënien e kaderit me dëshirën hyjnore.

g) Një tjetër ajet mbi dëshirën hyjnore:

“O njerëz! Po të dojë, Allahu ju zhduk ju dhe sjell të tjerë në vend tuaj! Allahu ka fuqi ta bëjë këtë!”⁷⁸

O njerëz! Po të dojë, Allahu ju dërgon ju dhe sjell në vend tuaj një bashkësi tjetër. Ai ka mundësi ta bëjë këtë. Ashtu siç dërgoi sahabët, shokët e Profetit, dhe solli emevitë, siç dërgoi emevitë dhe solli abasidët, siç dërgoi abasidët dhe solli selçukët, siç dërgoi selçukët dhe solli osmanët... Siç e ka lënë trashëgimin e shenjtë, pas dërgimit të osmanëve, në pritje të atyre që ka për t'ua lënë amanet. Kush dhe sa ka marrë pjesë në këtë proces? Ç'është dhe sa është këtu roli i mendjes dhe i gjenialitetit? Sa e kanë penguar mendja dhe gjenialiteti shembjen dhe asgjësimin? Ekzistenca, sundimi dhe dalja për zot fesë në vartësi të respektimit të kushteve elementare të vëna nga dëshira hyjnore, janë bërë parime të rëndësishme. Edhe ky është një ligj hyjnor i pandryshueshëm.

Kjo mund të shihet dhe tregohet me shumë shembuj në ecurinë e historisë dhe ngjitje-zbritjet e popujve. Por nuk do ta prekim këtë specifikë, se e kapërcen temën për të cilën po bëjmë fjalë.

Sigurisht, mbrojtja e fesë është kauza më e madhe në këtë botë, sepse qëllimi përfundimtar dhe përfundimi i jetës është përcaktuar nga feja. Gjithashtu, parimet më të përsosura brenda kritereve më të drejta dhe më të rregullta të marrëdhënieve ndërnjerëzore janë sjellë dhe vënë nga feja. Për rrjedhojë, mbrojtja e këtyre përbën garantimin jo vetëm të ekzistencës së individëve dhe bashkësive, por edhe të jetesës së tyre në drejtësi dhe në mënyrë të përsosur.

Asimilimi i njerëzve brenda kulturave dhe sistemeve të huaja duke i larguar nga entiteti i tyre i natyrshëm e i vërtetë, nga rrënja e tyre, i privon ata përjetësisht nga burimet e veta të fuqisë dhe i shtyn vazhdimisht në lypësi. Kurse burimi i të gjitha bukurive është feja. Sado që të largohen nga feja, njerëzit e ndajnë vazhdimisht në botën e tyre të brendshme mungesën e saj. Fiset dhe popujt që i kanë kthyer shpinën fesë, janë shkatërruar në strukturën e tyre moral-shpirtërore dhe janë përmbysur në strukturën materiale. Për një shtet mohues (heretik) është e mundur që të ketë një ekonomi të fuqishme, por kjo është e pamundur për fiset dhe popujt besimtarë që janë kthyer

⁷⁷ Al-i Imran, 140.

⁷⁸ Nisa, 133.

nga besimi dhe feja. Sepse, ndërsa ekziston detyrimi për të respektuar disa shkaqe të paracaktuara nga dëshira hyjnore, ata nuk i kanë respektuar këto shkaqe që janë kushti i parë i jetës së tyre. Ajeti në vijim e shpjegon më qartë këtë:

gj) *“O ju që keni besuar! Kush nga ju kthehet nga feja, ta dijë se Allahu sjell në vend tuaj njerëz që ta duan Allahun dhe që Allahu t’i dojë ata. Ata janë mjaft të thjeshtë e kokulur ndaj besimtarëve, por tejet dinjitozë ndaj mohuesve. Ata përpiqen në rrugën e Allahut dhe nuk ua vënë veshin kundërshtarëve. Kjo është një mirësi e Allahut, i cili ia jep kujt të dojë. Allahu është Vasi (gjithëpërfshirës) dhe Alim (i gjithëditur)!”⁷⁹*

Folja *“irtedde”* që përdoret në ajet, do të thotë kthim pas, kthim nga feja. Për çdo besimtar të cilit i flet Kurani, kjo do të thotë kthim nga bindja dhe besimi, lënie e adhurimeve, madje regres në përfytyrim dhe mendim.

Kur njeriu apo bashkësia që ka arritur një nivel të caktuar në jetën fetare dhe që është njësuar me shërbimet fetare, bëhet objekt i këtij ajeti, ndjen se kuptimi i *“kthimit në gjendjen e vjetër”* i është përplasur syve si një kërcënim. Sepse arritjet e përftuara në shërbim janë për të gjithmonë favore hyjnore. Po qe se personi ose bashkësia në fjalë tani kanë rënë në plogështi dhe nuk e kanë ruajtur dot tendosjen metafizike, Allahu ia merr nga dora shërbimin dhe ia jep për ta kryer një personi apo bashkësi tjetër.

Po qe shteti ai që e mban në këmbë dhe e përfaqëson fenë dhe jetën fetare, atëherë objekt i ajetit bëhet tërë populli apo kombi dhe ky kërcënim ka të bëjë me të gjithë popullin apo kombin. Po qe se populli apo kombi që është marrë për dore, është mbështetur në jetën fetare dhe është vlerësuar duke iu dhënë dinjitet, heq dorë nga parimet që e bëjnë dinjitoz, bie kokëposhtë, në atë vend ku ka qenë dhe në poshtërim. Atëherë, Allahu ia zgjat dorën një populli apo kombi tjetër dhe e bën atë dinjitar...

Në origjinalin e ajetit përdoret fjala *“kaum”*, që do të thotë, në përgjithësi, popull, komb. Aty nuk përcaktohet se cili është dhe në ç’kushte shfaqet ose do të shfaqet ky popull apo komb i zgjedhur. Por ai ka cilësi dhe veti të përcaktuara. Atëherë, çdo fis, popull apo komb duhet të konkurrojë për t’u bërë ai *“kaum”* i karakterizuar nga cilësitë dhe vetitë e përshkruara nga Zoti. Sepse jo vetëm asnjë fis, popull apo komb nuk mund të pretendojë se është vetë ai *“kaum”* për të cilin flitet në ajet, por edhe asnjë popull apo komb nuk duhet ta humbë shpresën duke e konsideruar veten si *“kaum”*, nga i cili Zoti ka hequr dorë.

Cilësitë dhe vetitë e *“kaum”*-it dinjitoz janë këto:

E para: “Allahu i do ata”. Allahu krijon mbi tokë për ta opinionin e pëlqimit dhe të pranimit. Allahu i ka thënë Xhebrailit: *“Unë i dua ata, edhe ti duaji!”* Edhe Xhebraili u ka bërë zë të gjithë engjëjve: *“Allahu e do këtë popull (komb), duajeni edhe ju!”* Edhe engjëjt u kanë frymëzuar të gjithë njerëzve dashurinë për atë popull apo komb. Siç shprehet hadithi profetik, tashmë për ta në botë është vendosur dashuria.⁸⁰ Tashmë çdo njeri fillon të shohë në sytë e tyre. Thënie e tyre ushtrojnë ndikim tek të tjerët dhe të tjerët i çojnë në vend ato menjëherë. Propozimet e tyre pranohen si urdhra. Dhe, kur japin urdhra, ato gjejnë reflektim aty për aty në zemrat dhe ndërgjegjet e njerëzve!

E dyta: “Edhe ata e duan Allahun”. Në fakt, masa dhe shenja e dashjes nga Allahu është dashuria për Të. Sa ta duash ti Allahun, aq ka për të të dashur edhe Allahu ty.

⁷⁹ Maide, 54.

⁸⁰ Buhari, Bed’u-l’Hak, 6; Muslim, Birr, 157.

E treta: "Ata janë mjaft të thjeshtë e kokulur ndaj myslimanëve". Pra i shohin të gjithë besimtarët mbi veten dhe nuk druhen t'j sillen me pëkulësi ndaj tyre. Kur ata sillen kështu, të thjeshtë e kokulur, Allahu i lartëson.

E katërta: "Por ata janë tejet dinjitozë ndaj mohuesve, kurrë nuk pëkulen e përkulen para tyre dhe janë vazhdimisht në luftë me ta". Sa ç'janë të thjeshtë ndaj besimtarëve, aq janë dinjitozë ndaj mohuesve!

E pesta: "Ata përpiqen në rrugën e Allahut". Në origjinal, kjo fjali është e ndërtuar me një folje të kohës së tashme të vazhdueshme për të dhënë idenë e vazhdimësisë së pandërprerë të veprimit. Prandaj, nga kjo fjali nxirret ideja se ata e vazhdojnë përpjekjen duke e rinuar dhe duke i dhënë përmasa të reja, pra, ata sillen si largpamës.

E gjashta: "Ata nuk ua vënë veshin kundërshtarëve". Sepse ata e kanë frikë vetëm Allahun. Ata s'duan t'ia dinë aspak për thëniet e të tjerëve për ta. Ata mendojnë gjithmonë për urdhrin dhe kënaqësinë e Allahut.

Ja, këto janë gjashtë karakteristikat e bashkësisë ideale. Allahu ua jep amanetin e shenjtë atyre që pajisen me këto karakteristika. Ky është një ligj hyjnor që kurrë nuk ka ndryshuar dhe nuk ka për të ndryshuar.

Amaneti i shenjtë i jepet atij që i del për zot atij amaneti. Po t'i dalë për zot arabi, i jepet arabit; po t'i dalë për zot turku, i jepet turkut; po t'i dalë për zot shqiptari, kurdi apo boshnjaku, i jepet atyre; e kështu me radhë. Kushti i parë për t'i dalë për zot është pajisja me gjashtë karakteristikat e përshkruara më sipër.

Një tjetër ajet, rreth kësaj çështjeje, që përmban rregullat e përgjithshme dhe parimet universale, është kështu:

h) *"Thuaj: "Allahu im, Zotërues i gjithë pushtetit! Ti ia jep pushtetin kujt të duash dhe ia merr kujt të duash! Kë të duash e lartëson, kë të duash e poshtëron! E gjithë mirësia, mbarësia dhe dobia janë në dorën tënde! Pa dyshim, ti je i Plotfuqishëm për gjithçka!"⁸¹*

Po qe se një popull a një komb nuk i ka njerëzit e vet të fuqishëm e të pushtetshëm që ta përfaqësojnë, është i destinuar të shthuret. Gjithashtu, po qe se njerëzit e fuqishëm e të pushtetshëm nuk e kanë lidhur zemrën me Allahun që është sunduesi i tyre, ai popull apo komb nuk mundet të rrijë në këmbë për një kohë të gjatë. Këtu, sikur nga njëra anë është pohuar mjerimi i paaftësisë për të treguar vullnet, kurse nga ana tjetër pamundësia për të mbetur në këmbë vetëm me anë të vullnetit. Vullneti i treguar do të jetë simboli i pushtetit tonë dhe në çdo punë, pushteti ynë do të mbrohet me anë të strehimit të Zotit. Ja pra, gjetja e këtij ekuilibri varet nga konceptimi dhe kuptimi i plotë nga ana jonë i çështjes së kaderit dhe vullnetit si dhe veçanërisht i çështjes së dëshirës hyjnore si përmasa e tretë e kaderit.

Në ajetet që cituam gjer këtu, pamë dhe kuptuam se dëshira hyjnore ka mbështjellë dhe përfshirë brenda tërë jetën. Po, dëshira e Zotit ka rrethuar çdo gjë. Edhe mosqenia, madje, varet nga veprimi i dëshirës së Zotit në atë drejtim. Zoti është i vetmi pushtetar dhe sundues që bën ç'të dojë.⁸² Pa dëshiruar Ai s'mund të bëhet asgjë!

Dëshira hyjnore disa herë shfaqet për mëshirë, disa herë për ndëshkim. Ja, këtë mësim na e jep ajeti në vijim:

---

⁸¹ Al-i Imran, 26.

⁸² Hud, 107; Buruxh, 16.

i) *“Zoti juaj ju njeh më së miri. Nëse dëshiron, ju mëshiron, nëse dëshiron, ju ndëshkon! (O i Dërguar!) Ne s’ të dërguam ty si dorëzanës për ta!”⁸³*

“Zoti juaj ju njeh ju më mirë se kushdo. Sepse njeriun Ai e ka krijuar dhe Ai është më afër njeriut se damari i tij i qafës që i rreh!”⁸⁴ “Prirjet tuaja ndjesore dhe mendimet që mundeni t’i fshihni prej të tjerëve janë te Allahu gjërat më të njohura. Meqë jua njeh kërkesat dhe dëshirat, Ai ju trajton jo sipas anës së jashtme, por sipas gjendjes tuaj dhe, po deshi, ju mundon, po deshi, ju rrethon me mëshirë!”⁸⁵

Profetët kanë folur vazhdimisht për dëshirën hyjnore. Kurani dëshmon kështu për përmendjen e vazhdueshme dhe dëshminë e profetëve mbi dëshirën hyjnore:

j) *“Thuaj: “Unë s’jam në gjendje t’i sjell vetes ndonjë dobi apo dëm jashtë dëshirës së Allahut. Po ta njihja të padukshmen, do të bëja më shumë mirësi dhe mua nuk do të më prekte asnjë e keqe. Unë jam vetëm një profet që paralajmëron dhe përgëzon njerëzit që besojnë!”⁸⁶*

Unë s’ mund t’i sjell vetes as dëm, as dobi. Jo t’i bëhem dëmsjellës apo dobisjellës tjetërkujt, por s’kam mundësi t’i bëhem dëmsjellës apo dobisjellës as vetes. Me përjashtim kur këtë e dëshiron Allahu. Pra, ashtu si në çdo punë, edhe në qenien i dëmshëm apo i dobishëm për veten time, thelbësore është dëshira e Allahut...

Aq i nënshtruar që i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! ndaj dëshirës hyjnore, saqë një ditë thotë kështu: *“Askush nuk mund të shpëtojë me punën e vet!”* Sahabët e pyesin: *“As ti, o i Dërguari i Allahut?”* I Dërguari i Allahut u përgjigjet: *“Po, as unë! Unë mund të shpëtoj vetëm në qoftë se Zoti im më mbështjell me mëshirën e Tij dhe më rrethon nga të gjitha anët me mëshirën e Tij!”⁸⁷*

Ja, ky është kriteri i të Dërguarit të Allahut paqja qoftë mbi të! dhe ajo ç’na ka mësuar! Çdokush duhet ta vlerësojë gjerësinë dhe thellësinë e vet moralo-etike sipas këtij kriteri!

Dhe tani, nëse edhe një profet madje, mban një qëndrim të tillë ndaj dëshirës hyjnore, le të mendohet sesi duhet të jenë njerëzit e tjerë. Është falë këtij botëkuptimi dhe nënshtrimi që njeriu ngjitet në botën e lartë dhe koka i zë në horizontet qiellore. Dhe tani, atyre që përsërisin pa pushim shprehje mendjemadhësie dhe krenarie, si “kam bërë të mira sa bota, gjithsesi, vendin e kam në Xhenet”, “po nuk hynë në Xhenet njerëz si ne, kush do të hyjë”, u këshillojmë të kujtojnë hadithin e mësipërm dhe të marrin për model qëndrimin e Profetit Muhamed paqja qoftë mbi të!, megjithëse ishte i Dërguari i Zotit. Kjo do të thotë se nënshtrimi i treguar ndaj dëshirës hyjnore e shpëton njeriun edhe nga mendjemadhësia e krenaria. Në këto kushte, themi se besimtari është i detyruar që të gjitha punët e veta t’i pranojë si të tilla ku rëndon dëshira hyjnore dhe në orbitë përreth dëshirës hyjnore!

Dëshira e vullnetshme hyjnore e ka rrethuar dhe përfshirë çdo gjë me përmbajtjen dhe anën e vet të jashtme. Është e pamundur të mendohet diçka jashtë dëshirës së Tij!

Sigurisht, edhe kuptimi në një nivel të caktuar i dëshirës hyjnore është punë e një niveli të caktuar. Ata që nuk e rrokin dot këtë nivel, e kanë aq të vështirë sa mund të thuhet e pamundur që ta kuptojnë dhe njohin çështjen e dëshirës hyjnore. Fundja, a s’është njëra prej specifikave për

---

⁸³ Isra, 54.

⁸⁴ Kaf, 16.

⁸⁵ Bakara, 284.

⁸⁶ Araf, 188.

⁸⁷ Muslim, Sifatu’l-Munafikin, 76.

të cilat të gjithë profetët kanë rënë në kundërshtim dhe përplasje me popujt mes të cilëve kanë jetuar, paaftësia e atyre popujve për ta kuptuar këtë çështje?

Qindra ajete të Kuranit e shpjegojnë dëshirën hyjnore në aspektet e saj të ndryshme duke dhënë shembuj nga profetët dhe fiset apo popujt e tyre. Sipas Kuranit, kjo çështje ka shumë përmasa besimore, ideore dhe praktike. Profeti Nuh (a.s) është në këtë çështje një shembull i veçantë. Duke na treguar për grupin që pati ngritur krye kundër profetit Nuh, për ata që i nënvleftësonin kërcënimet e tij, Kurani shprehet kështu:

k) *“Dhe thanë: “O Nuh, ti na u kundërvore neve dhe shkove shumë larg në këtë kundërvënie. Po qe se thua të vërtetën, le të na godasë ajo me të cilën na kërcënon!”⁸⁸*

Dhe Nuhu u dha atyre këtë përgjigje:

“Vetëm në dashtë Allahu, ua sjell atë ndëshkim, ju s’mund ta pengoni Atë! Po deshi Allahu t’ju shkatërrojë, edhe sikur të dua unë t’ju këshilloj, s’bën dobi. Ai është Zoti juaj dhe ju tek Ai do të ktheheni!”⁸⁹

Ja, me këto shprehje e nënvizonte profeti Nuh (a.s) të vërtetën se dëshira e Zotit qëndron mbi çdo gjë dhe fisit të tij donte t’i thoshte kështu: Nuk jam unë që do t’jua jap atë ndëshkim. Fundja, po qe se unë do të godisja kë të doja, gjë që s’kam mundësi ta bëj, askujt s’do t’i mbetej mundësia për kundërshtim dhe e fshehta e provës do të asgjësohej. Mirëpo ju, duke përdorur vullnetin e pjesshëm që ju ka dhënë Allahu, ose do të dorëzoni armët, ose do të ktheni shpinën. Sidomos nëse Ai ju shmang nga rruga e drejtë duke ju vënë në provë, edhe sikur fjalët e mia të jenë margaritarë - që, në të vërtetë, fjalët e të gjithë profetëve janë margaritarë - s’do t’ju bëjë dobi. Sepse dëshira e Tij qëndron mbi të gjitha vlerësimet dhe propozimet. Ai është Zoti juaj. Atë që dëshiron, e vërtit nga dhe si të dëshirojë. Edhe sikur të mos doni, më në fund te Ai do të ktheheni. Sa për mua, unë s’kam në dorë gjë tjetër veç kumtimit të rrugës së drejtë dhe orientimit tuaj në atë rrugë. Para dëshirës së Zotit, edhe unë jam si ju...

Ky dhe ajete të tjerë si ky, e përvijojnë në mënyrë të shumëngjyrshme horizontin e profetëve në lidhje me dëshirën hyjnore.

Edhe profeti Ibrahim (a.s), duke i dhënë popullit të vet mësimet e teuhidit, monoteizmit, u tregonte se ç’është dëshira hyjnore.

l) *“Dhe, kur populli i tij polemizoi me të, ai tha: “Doni të polemizoni me mua për Allahun, ndërkohë që Ai më ka udhëzuar në rrugën e drejtë?! Unë nuk i kam frikë idhujt tuaj, sepse vetëm po të dojë Zoti im, ato mund të më lëndojnë. Zoti im, me dijeninë e vet ka përfshirë çdo gjë. A nuk po mendoni?”⁹⁰*

Unë nuk kam frikë nga politeizmi juaj, por vetëm nga dëshira e Zotit tim. Unë kam frikë se mos Ai dëshiron ndonjë të keqe për mua, ndryshe, edhe sikur e gjithë bota të më shembet mbi krye, nuk më bën dot gjë, sepse e di se po të mos dojë Zoti im, askush nuk mund të më bëjë dëm as sa grimca!

m) Pasi i përgjigjej propozimit të të atit duke i thënë “... ati im, zbato menjëherë atë për të cilën je urdhëruar!”⁹¹, Ismaili (a.s) tërhoqte vëmendjen mbi dëshirën hyjnore dhe thoshte kështu: *“Dashtë Zoti të më gjesh ndër ata që durojnë!”⁹²* Pra, edhe Hz. Ismaili e lidhte mundësinë për të duruar me

⁸⁸ Hud, 32.

⁸⁹ Hud, 33-34.

⁹⁰ En’am, 80.

⁹¹ Saffat, 102.

⁹² Po aty.

dëshirën hyjnore. Ai donte të thoshte se ne mund të durojmë vetëm nëse dëshiron Ai dhe në atë masë që të dëshirojë Ai.

n) Duke dalë në udhëtim me Hz. Hidrin, thënies së këtij, *“ti nuk mund të durosh të udhëtosh me mua”*⁹³, Profeti Musa (a.s) i përgjigjej duke përmendur menjëherë dëshirën hyjnore:

*“Në dashtë Zoti, do të duroj dhe nuk do të të kundërshtoj për asgjë!”*⁹⁴

Siç shihet, shprehjet e profetëve u ngjajnë shumë njëra-tjetrës. Pothuaj që të gjithë kanë të njëjtat mendime dhe ndjenja, thonë të njëjtat fjalë dhe me të njëjtin ritëm, sepse qëndrimi dhe nënshtrimi i tyre ndaj dëshirës hyjnore është i njëjtë.

o) Duke i ftuar për në qytet të ëmën e të atin të gjetur pas shumë vitesh, edhe Jusufi (a.s) u pati thënë, duke mbajtur parasysh dëshirën hyjnore, kështu:

*“Me dëshirën e Allahut, vendosuni në Egjipt të sigurt!”*⁹⁵

Këdo që të shihni nga profetët, në vargun e mendimit dhe bindjes së tyre do të dalloni dëshirën hyjnore të punohet si një gjergjef. Natyrisht që profetëve këtë ua ka mësuar Allahu!

Dëshira hyjnore është çdo gjë si dhe bazë për vullnetin e njeriut. Mospranimi i saj nuk është i ndryshëm nga politeizmi dhe do të thotë t’ia kushtosh një pjesë të punëve tjetërkujt!

B) Dëshira hyjnore në hadithet profetike

a) Ahmed b. Hanbel përcjell prej Tufejlit, vëlla nga nëna me Hz. Aishen (r.a). Tufejli tregon:

“Pashë në ëndërr një grup të madh njerëzish dhe u shkova pranë. Dhe i pyeta: “Kush jeni ju?” Ata m’u përgjigjën: “Ne jemi një grup hebrenjsh!” Unë u thashë: “Ju jeni njerëz të mirë, vetëm sikur të mos thonit se Uzejri është biri i Zotit!” Atëherë, edhe ata m’u përgjigjën: “Edhe ju jeni njerëz të mirë, vetëm të mos thonit në dashtë Allahu dhe Muhamedi!”

Më pas pashë një grup tjetër njerëzish dhe u shkova pranë. Dhe i pyeta se kush ishin. Ata më thanë se ishin nga Nazareti. Edhe atyre u thashë kështu: “Ju jeni njerëz të mirë, vetëm të mos thonit se Mesihu është biri i Zotit!” Pastaj edhe ata, ashtu si grupi i parë, m’u përgjigjën: “Edhe ju jeni njerëz të mirë, vetëm të mos thonit në dashtë Allahu dhe Muhamedi!”

Kur u zgjova, shkova te Hz. Aishja dhe ia tregova ëndrrën. Pastaj ajo ia kishte treguar atë të Dërguarit të Allahut paqja qoftë mbi të!, i cili më thirri dhe më pyeti: *“A ia tregove kujt ëndrrën?”* “Po, - i thashë -, *ia tregova!”* Atëherë, i Dërguari i Allahut urdhëroi që të gjithë të mblidheshin në faltore dhe pastaj foli kështu para tyre: *“O njerëz! Deri tani s’ju kam folur për një çështje, se më ka ardhur turp ta zë në gojë! Fjala juaj s’më ngarkon me përgjegjësi mua, por ju! Këtej e tutje kurrë të mos thoni “në dashtë Allahu dhe Muhamedi”, por të thoni “në dashtë Allahu”! Allahu është një i vetëm dhe s’ka shok!”*⁹⁶

---

⁹³ Kehf, 67.

⁹⁴ Kehf, 69.

⁹⁵ Jusuf, 99.

⁹⁶ Musned, V/72.

Nga kjo ngjarje dhe nga ky hadith kuptojmë se dëshira hyjnore është esenciale dhe askush nuk mund të bëhet ortak me të. Madje, të pranosh partneritet të dëshirës hyjnore është mohim dhe herezi.

b) Një shembull tjetër në lidhje me këtë çështje. Te i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! shkon një njeri dhe i thotë: “Po deshi Allahu dhe ti!” I Dërguari i Allahut e kundërshtoi dhe i tha: “Thua: *“Në dashtë Allahu! Ai nuk ka shok!”*”⁹⁷

Ja pra, i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! ka një koncept të tillë monoteizmi mbi kuadrin e veprimit të Zotit, saqë edhe sikur bashkëbiseduesi të mos ketë ndonjë prapamendim në mënyrën e shprehjes së vet, ai ia tërheq vëmendjen dhe i tregon sesi duhet të shprehet!

c) Pa asnjë dyshim, një nga lutjet e kënduara më shumë nga i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! është kjo: *“Allahu im që i vërtit zemrat si të duash! Bëma zemrën time të vendosur në besim!”*⁹⁸

Umu Seleme e pyet të Dërguarin e Allahut paqja qoftë mbi të! se pse e këndonte kaq shpesh këtë lutje. Dhe merr pikërisht këtë përgjigje: *“Zemra ndodhet mes dy gishtave të Allahut. Ai e vërtit atë nga të dojë!”*⁹⁹

Kurse në rrëfimin e Nevas b. Sem’a, përcillet të jetë thënë kështu: *“Zemrat e robve ndodhen mes dy gishtave të Allahut. Atë që dëshiron ta mbajë drejt, e mban drejt; atë që dëshiron të bëjë të rrëshqasë, e rrëshqet!”*¹⁰⁰

Edhe vetë Zoti na e mëson këtë lutje dhe dëshiron të themi kështu:

*“Zoti ynë! Mos lejo që të na rrëshqasin zemrat pasi të na kesh udhëzuar dhe falna mëshirë nga lartësia jote! Pa dyshim, Ti je dhurues i pafund!”*¹⁰¹

Në fakt, të gjitha lutjet qartësojnë dëshirën e Zotit. Pra, qysh në fillim, në lutjet tona ne e pranojmë se Zoti ka mundësi të na i japë ato që kërkojmë dhe se na e plotëson kërkesën në qoftë se dëshiron. Çdo lutje e bërë në këtë mënyrë ka kuptimin e pohimit të dëshirës së Zotit. Kështu, dëshira e Zotit është një përmasë e kaderit. Edhe ne po qëndrojmë me këmbëngulje mbi këtë çështje, sepse është e lidhur ngushtë me teuhidin.

C) Çështja e paracaktimit dhe ligjshmërisë

Në lidhje me të njëjtën temë, dëshirojmë të prekim edhe një të veçantë tjetër. Me një rregullim të tillë, kemi për qëllim edhe që një temë të tillë të lodhshme, duke e thjeshtëzuar me sa të jetë e mundur, ta trajtojmë edhe një herë tjetër.

Për specifikën që duam të flasim, ajeti i mëposhtëm mund të shërbejë si hyrje:

*“Vetëm Atij i përket krijimi dhe urdhërimi. Sa i lartë është Allahu, Zoti i botëve!”*¹⁰²

---

⁹⁷ Musned, I/214.

⁹⁸ Tirmidhi, Kader, 7.

⁹⁹ Muslim, Kader, 17.

¹⁰⁰ Ibni Maxhe, Mukaddime, 13.

¹⁰¹ Al-i Imran, 8.

¹⁰² Araf, 54.

Krijimi dhe urdhërimi i përkasin Allahut. Po, Ai është që edhe urdhëron, edhe krijon! Urdhri i Zotit është dy llojesh:

I pari, urdhri krijues, urdhri detyrues ose urdhri paracaktues.

I dyti, urdhri fetar ose kanonik.

Në gjithësi sundon urdhri detyrues. Zoti krijon në mënyrë detyruese. Askush nuk mund të thotë gjë para këtij detyrimi. Çdokush është i detyruar, dashje ose pa dashje, t'i bindet këtij detyrimi.

Zoti është Pronari i gjithçkaje. Në pronën e vet vepron si të dojë, atë e përdor si të dojë. Ky administrim na i lidh duart, gjuhën dhe vullnetin tonë.

Kurse në urdhrin fetar ose kanonik, përsëri ndodhemi ballëpërballë me urdhrat e Zotit, por për t'i bërë ose për të mos i bërë ato, vullnetit tonë që nuk ka asnjë lloj ekzistencë individuale, i është dhënë një aftësi krahasuese. Kur t'i kemi kuptuar plotësisht këto dy urdhra, i kemi kuptuar edhe kuptimin dhe përmbajtjen e urdhrave që në Kuran, sipas vështrimit formal, duken si antagonistë të njëri-tjetrit.

Në ligjet e krijimit, si të drejtohet dëshira e Zotit, materia, dukuritë dhe ngjarjet në atë formë dhe në atë drejtim dalin në shesh të ekzistencës. Kurse në urdhrat kanonike, Zoti ka urdhëruar gjërat që dëshiron të bëhen nga ana jonë dhe gjërat, bëren e të cilave i pëlqen. Në të dy urdhrat bëhet fjalë edhe për dëshirën, edhe për pëlqimin, edhe për kënaqësinë e Zotit.

Adhurimet dhe veprimet e engjëjve bëhen me urdhrin dhe dëshirimin e Zotit. Kështu janë dhe bëmat e profetëve. Të tilla janë edhe veprimet e quajtura salihat, mirësi, mbarësi, të njerëzve të mirë e të mbarë. Nga të gjithë këta Zoti është i kënaqur.

Por ka edhe punë të tilla që, megjithëse në themel të tyre është dëshira e Zotit, Ai nuk i pëlqen ato. Të tilla janë mohimi, kundërshtimi dhe mëkati. Ajetet si më poshtë vënë gishtin mbi këtë çështje:

"Allahu nuk e pëlqen që robtë e tij të hyjnë në mohim dhe herezi..."¹⁰³

"Allahu nuk i do ata që shkaktojnë grindje..."¹⁰⁴

"Allahu nuk i do ata që shpërdorojnë..."¹⁰⁵

"Allahu nuk i do ata që e tejkalojnë masën..."¹⁰⁶

"Allahu nuk i do koprracët dhe mendjemëdhenjtë..."¹⁰⁷

Allahu (xh.xh.) e krijon intrigën dhe grindjen. Ky krijim bëhet me anë të prirjes së dëshirës së Tij në atë drejtim. Por Ai nuk e pëlqen intrigën dhe grindjen. Po kështu qëndron çështja edhe me llojet e tjera të mëkateve. Pandeh se kur çështja shihet nga ky këndvështrim, disa ajete i kuptojmë më mirë. Për shembull, le ta shohim këtë ajet edhe nga ky këndvështrim.

---

¹⁰³ Zumer, 7.

¹⁰⁴ Kasas, 77.

¹⁰⁵ En'am, 141.

¹⁰⁶ Araf, 55.

¹⁰⁷ Nisa, 36.

“Kur Ne duam ta shkatërrojmë një vendbanim, e urdhërojmë klasën e përkëdhelur të tyre dhe ata kryejnë të këqija e dalin nga rruga. Kështu, fjala për atë vend bëhet e drejtë dhe Ne e shpartallojmë!”¹⁰⁸

Kur Ne duam ta shkatërrojmë një vendbanim ose një qytetërim, ua lëshojmë mbi krye të poshtrit, madje më të padrejtët dhe dhunuesit nga mesi i tyre. Ata ia heqin popullit kafshatën prej goje duke e bërë të heqë vuajtjet më të hidhura. Megjithëkëtë, të mësuar me çdo lloj poshtërimi, njerëzit vazhdojnë të kërkojnë t'i shohin ata në krye. Me anë të zgjedhjeve gjoja të lira e të vullnetshme, të poshtrit vazhdojnë të qëndrojnë në pushtet. Mirëpo, a me të vërtetë kështu është?

Njerëzit më të ulët, llumi i shoqërisë të hipur në pushtet, dëfrehen, kurse mjerimi është bërë kaderi ose fati i pandryshueshëm i popullit për shkak se i ka vënë ata mbi krye, sepse qeverisja ka rënë në dorë të tyre. Të poshtrit e kanë nxjerrë popullin prej udhe. Kur gjendja vjen në këtë pikë, do të thotë se atij populli ose qytetërimi i ka ardhur fundi.

Shihet se urdhri i dhënë këtu është urdhër krijimi, jo urdhër kanonikal. Sepse Zoti kurrë nuk i urdhëron njerëzit e thjeshtë me anë të urdhrave kanonike që të kryejnë mëkate. Ajeti që thotë se *“Allahu nuk e urdhëron imoralitetin”*¹⁰⁹ është argumenti më i hapur i kësaj. Përputhja e dy ajeteve me njëri-tjetrin fshihet në cilësinë e njërit si urdhër fetaro-ligjor ose kanonikal dhe tjetrit, si urdhër krijimi.

Ashtu siç ajeti *“Për sa kohë që një popull nuk e ndryshon veten, edhe Allahu nuk ia ndryshon gjendjen atij”*¹¹⁰ shpreh një ligj krijimi, ashtu dhe ajeti i mësipërm shpreh një ligj krijimi.

Në qoftë se në strukturën e brendshme ndodh një prishje dhe yjet e qiellit të shpirtit derdhen poshtë, edhe fati i jetës shoqërore dhe botës qytetare kthehet përmbys dhe të gjitha bukuritë marramendëse të ardhura gjer aty, kthehen prapë e shuhen.

Prandaj që të dy urdhrat duhen kuptuar mirë. Shkolla xhebrije, meqë i ka ngatërruar me njëri-tjetrin urdhrin e krijimit me urdhrin kanonik, e ka mohuar vullnetin e njeriut dhe ka rënë në një udhë të shtrembër. Edhe mutezilitë kanë rënë në një vetëmashtrim tjetër ngaqë, duke e marrë për esenciale vullnetin e njeriut, kanë thënë se njeriu e krijon vetë aktin e vet. Kurse ne, duke marrë anët e drejta të secilës palë, përvijojmë një drejtim të drejtë dhe themi: Edhe në urdhrin e krijimit, edhe në urdhrin kanonik, esenciale është dëshira hyjnore. Ndërkaq, në urdhrin kanonik i është dhënë pjesë edhe vullnetit të njeriut si një kusht elementar. Asgjë nuk mund të ndodhë pa prirjen në atë drejtim të dëshirës hyjnore, por gjërat që kanë trup të jashtëm, nuk janë kështu. Dëshira hyjnore vepron edhe te gjërat e këqija e të shëmtuara, por Zoti nuk i pëlqen ato. Prandaj njeriu vuan ndëshkimin e së keqes që bën.

Edhe udhëzimi, edhe devijimi nga e drejta* janë të varura nga dëshira e Allahut. Kurani e sqaron këtë të veçantë me shumë ajete.

*“Atij që dëshiron ta udhëzojë, Allahu ia hap zemrën ndaj Islamit, kurse atij që dëshiron ta shmangë nga rruga e drejtë, ia ngushton zemrën sikur të ishte duke u ngjitur në qiell. Kështu i fundos Allahu mohuesit dhe heretikët në llumin e mohimit!”*¹¹¹

Besimi hyn në zemrën e njeriut me një frymë të ngrohtë e të ëmbël. Kështu, njeriu e shijon qetësinë dhe lumturinë, gjë që i jep atij një kënaqësi me të cilën s'ka të ngopur. Atij i zgjerohet

¹⁰⁸ Isra, 16.

¹⁰⁹ Araf, 28.

¹¹⁰ Ra'd, 11.

* Në original: *Hidajet dhe Dalalet*

¹¹¹ En'am, 125.

gjoksi. Falë besimit, njeriu kap pikën e përsosmërisë njerëzore dhe shndërrohet krejtësisht në një përmendore mirësie dhe bujarie. Ndërkaq, ai që e kap për dore njeriun dhe e sjell në këtë gjendje, nuk është aspak vetja e tij. Është Allahu që ka fuqi dhe mundësi për çdo gjë, që e ka kapur për dore njeriun dhe, shkallë-shkallë, e ka ngjitur në pikën kulmore të udhëzimit. Sepse ka sa e sa njerëz me nivel shumë më të lartë mendor e zgjuarsie që nuk arrijnë dot udhëzimin dhe, me dëshirat e tyre vulgare, jetojnë jetën e qenieve katërkëmbëshe. Kjo do të thotë se përsa i përket çastit shkakësor, çështja e udhëzimit dhe poshtërimi i devijimit nuk kanë të bëjnë shumë me aftësitë dhe mundësitë e njeriut si dhe me fuqinë e vullnetit të tij. Këto janë drejtpërdrejt vepër e ngarkuar me urtësi e dëshirës së vullnetshme hyjnore!

Tani është bërë e qartë prerazi se ne nuk kemi mundësi të ndërhyjmë në gjërat dhe ngjarjet. Nisur nga kjo, mund të themi se, në procesin e krijimit, ne përbëjmë vetëm një shkak ose mjet. Sigurisht, për ne është e pamundur të nxjerrim në shesh diçka pa e dëshiruar Zoti atë diçka. Zoti është e vetmja fuqi që gjërat e dukura të mundshme, disa herë i bën të pamundshme, kurse gjërat e dukura të pamundshme, i fut në fushën e mundësisë. Fuqia dhe forca e Tij rrjedhin nga individualiteti i Tij. Prandaj dhe ne e shohim fuqinë e Tij si vetë Ai. Është Zoti që na e jep ne forcën për të vepruar, gjithashtu është Zoti që na e jep prirjen për ta përdorur vullnetin tonë në një drejtim të caktuar. Ai na ka dhënë vullnet, vetëm se dëshirimi është vetëm e drejtë e Tij. Gjendja është po kjo edhe në specifikën e udhëzimit dhe të devijimit. Vetëm Allahu është udhëzues dhe devijues nga rruga e drejtë!

Allahu dikur i pati futur Omerit në zemër ndjenjën për ta vlarë Profetin Muhamed paqja qoftë mbi të!, pastaj e pati lëshuar në rrugë për këtë qëllim dhe ajo rrugë e dukur nga jashtë që çonte në devijim dhe rrënim, e pati çuar Omerin në udhëzim dhe besim!

Gjithashtu është Allahu që një poeti të fuqishëm si Asha, i cili pati shkuar gjer në Mekë për ta kërkuar rrugën e drejtë, ia pati bërë pijen perde duke e lënë në devijim! Atëherë, njeriut që vëren qindra dhe mijëra ngjarje të tilla, a i mbetet gjë tjetër për të bërë përveç se të pohojë se udhëzimi dhe devijimi janë në dorë të Allahut? Pa dyshim, udhëzimi dhe devijimi janë në dorë të Allahut!

Krahas pranimit të të gjitha këtyre, Ai ka vënë në përbërjen tonë një vullnet me përbërje të panjohur, por me një kuptim dhe qëllim të qartë, sepse në veprimtarinë e tij nuk ka gjë të kotë. Mbi këtë vullnet me përbërje të panjohur Ai ka ngritur dhe ngre të gjitha bëmat tona të së kaluarës dhe të së ardhmes. Veçanërisht, planin e kësaj ngritjeje ose ngrehine bëmesh e ka bërë para se të krijonte njeriun dhe e ka shënuar në Leuhi Mahfudh. Atëherë ajo që na takon ne është të kërkojmë prej Tij udhëzim. Sepse siç thuhet edhe në ajetin që e përmendëm pak më sipër, atij që dëshiron ta udhëzojë, ta vërë në rrugë të drejtë, Allahu ia zgjeron zemrën, ia ngroh ndaj Islamit dhe atëherë ai person e sheh siç është fytyrën e ëmbël të së vërtetës. Dhe njeriu ndjen kërkesë ndaj të vërtetës. Kurse atij që dëshiron ta devijojë nga e drejta, ia ngushton dhe ndrydh zemrën dhe atëherë ai njeri nuk është më në gjendje t'i thotë "po" asnjë propozimi islam. Ai largohet nga këshilla si kafshët nga frika e luanit¹¹² dhe çdo hap që bën, e largon edhe më shumë nga Islami!

Ndërkaq, të gjitha këto (udhëzimi dhe devijimi) ndodhin mbështetur mbi një kusht elementar që është vullneti i njeriut, ndjenja e marrjes së vendimit për të bërë ose për të mos bërë diçka. Këtë e tregon fakti që njeriu është i ndërgjegjshëm se është i lirë në vendimet dhe veprimet e tij, prandaj dhe njeriu e ndjen në mënyrë të ndërgjegjshme se është përgjegjës për vendimet dhe veprimet e veta. Vullneti i njeriut bën detyrën e gurit të themelit për aktet dhe veprimet e tij. Çdo gjë që krijon në lidhje me njeriun, Zoti e krijon mbështetur mbi këtë gur themeli.

---

¹¹² Mudeththir, 48-51.

Për shembull, le ta themi se ju dëshironi ta ndryshoni këtë regjim të shtrembër të kësaj bote. Dhe filloni ta përdorni vullnetin tuaj në atë drejtim. E shpenzoni tërë kapitalin dhe çdo gjë që keni për atë qëllim. I përdorët të gjitha rrugët dhe shpenzuat çdo gjë për t'ia arritur qëllimit gjersa ju mbaruan të gjitha mundësitë dhe ju lanë të gjitha fuqitë. Me një fjalë, ju e vutë në veprim tërë vullnetin tuaj. Pikërisht atëherë ju vjen në ndihmë vullneti dhe dëshira e Zotit dhe ju dhuron mundësitë që dëshironi. Po, Ai do t'i favorizojë vullnetit tuaj me përbërje të panjohur shumë e shumë arritje të mëdha! Ky është një ligj hyjnor dhe kurrë s'ka për të ndryshuar.

Kështu do ta kuptoni ju fuqinë tuaj për të vepruar dhe gjërat që do të prisni nga Allahu, me këtë mendësi do t'i prisni. Ndërkaq, po qe se Ai tregohet ndaj jush bujar pa e merituar ju aspak, kjo është vetëm mirësi dhe favor i Tij ndaj jush. Dhe askush nuk ka të drejtë t'i kërkojë llogari Atij! Mirëpo, ç'e do se punët nuk kryhen mbështetur mbi favore! Sigurisht, ju në fillim do të bëni gjithçka që ju takon ju dhe vullnetit tuaj, pastaj do të ngrini duart për lutje dhe gjithçka do t'ia kërkonit Zotit. Po qe se kthehemi në pikën ku e filluam këtë diskutim për dëshirën tuaj për ta ndryshuar regjimin e shtrembër të kësaj bote, themi se vetëm pasi të keni bërë gjithçka që ju takon ju, Allahu do ta ndryshojë fatin tuaj të mbrapshtë dhe regjimin e shtrembër të kësaj bote do ta vendosë mbi shina!

Pse, a nuk ndodh kështu? Personi jep jetën, kurse Zoti i jep pozitën e dëshmorit. Pastaj këtë e ndjekin dhunti të njëpasnjëshme: Xheneti, shikimi i bukurisë së Zotit, etj. Njeriu merr përgjegjësen e bëmave të veta!

Në është kështu, ju lutem, para se të përdorni mjetet që keni ju në dorë, mos prisni mrekulli, mos prisni as Heraklitin, as Mesihun, as Mehdiun. Zoti që nuk e ka ndryshuar zakonin e tij të lartë për profetët, s'ka për ta ndryshuar për ju. Kjo është rruga dhe mënyra që vepron qysh në krye të herës!

Profeti ka mbetur i uritur, ka mbetur i etur, i është thyer dhëmbi në luftë, i është plagosur faqja, i janë mbuluar këmbët në gjak dhe ka hequr të gjitha llojet e vuajtjeve. Edhe të tjerët rreth tij po ashtu. Aq janë tronditur e aq janë lëkundur, sa të gjithë së bashku kanë rënkuar: *"Ku është ndihma e Allahut?"* Dhe pikërisht atëherë ka ardhur ndihma hyjnore dhe u është thënë: *"Ndihma e Allahut është shumë afër!"* Ajeti në vijim këtë të vërtetë na e tregon:

*"A mos pandehët se do të hyni në Xhenet pa provuar atë që kanë provuar të tjerët para jush? Ata i goditi mjerimi dhe sëmundjet dhe, aq shumë u tronditën, saqë çdo i dërguar dhe ndjekësit e tij pyetën se kur të vijë ndihma e Allahut. Dijeni mirë se ndihma e Allahut është shumë afër!"*¹¹³

Në një periudhë kur nuk gjendej një kafshatë bukë, kur përvëlohej për një gllënjë ujë, kur nuk ndodhej një rrogë për t'u shtrirë, pra në pikën kur ishte konsumuar gjithçka, një zë i ardhur nga e panjohura do të thotë: *"Ndihma e Allahut është shumë afër"*, kurse ju do të vazhdoni ta përdorni vullnetin tuaj gjer në ardhjen e saj. Qiriri do ta bëjë atë që i takon dhe do të digjet gjer në fund dhe pikërisht kur do të shtrihet përtokë, do të arrijë ndihma hyjnore që do të bëhet shpëtim për ju! Pasi ta keni përdorur vullnetin tuaj gjer në fund, do të hyjë në veprim Vullneti i Përgjithshëm që do ta bëjë atë që i takon. Pra, vështirësia do t'ju kthehet në lehtësi, vuajtja dhe mjerimi në nder dhe dinjitet!

Tani, a jeni të sigurt vallë, se e keni përdorur vullnetin tuaj gjer në fund? Po qe se mundeni të thoni "po", edhe unë mundem t'ju jap këtë lajm të gëzuar: *"Të jeni të sigurt se Allahu që i vërtit në dorë qiejt dhe tokën si kokrra tespëshesh, do të vrapojë në ndihmë tuaj!"* Ajo fuqi e pafundme,

---

¹¹³ Bakara, 214.

me vullnetin e vet të pafund, do t'i përmbysë të gjitha lojërat dhe kurthet e atyre që kanë ngritur front kundër jush dhe do t'ju mbrojë. Meqë ju jeni të sigurt se i keni kryer detyrat që ju takojnë, atëherë mund të jeni të sigurt dhe për lajmet e gëzuara që po ju jap unë, sepse zakoni hyjnor thotë se kështu ka për të ndodhur!

Këtë të veçantë të kaderit që e analizuar nga pikëpamja e dëshirës hyjnore, mund ta mbyllim shkurt kështu:

Me diturinë e Tij që përfshin gjithçka, Zoti e di çdo gjë që kemi për të bërë ne në të ardhmen me vullnetin tonë dhe atë çka di, e paracakton në formë të një plani dhe e shënon në Leuhi Mahfudh. Pastaj engjëjt, me një libër në dorë, mbajnë shënim për ne dhe të dy shënimet ose librat me shënimet mbi ne përputhen me njëri-tjetrin. Natyrisht, në të gjithë këtë veprimtari, thelbësore mbetet dëshira hyjnore. Si suni, ne mendojmë dhe besojmë se po deshi Allahu për diçka që të bëhet, ajo bëhet, kurse po deshi që të mos bëhet, ajo gjë s'bëhet!

4. Kadaja dhe kaderi nga pikëpamja e krijimit

Allahu është Ai që e krijon çdo gjë. Gjithçka që ne i themi "gjë", janë krijesa të Tij, përfshi edhe ne, edhe aktet tona. Është për këtë arsye që në Kuran thuhet: *"Edhe ju, edhe aktet tuaja është Allahu që i krijon!"*¹¹⁴

Edhe Profeti ynë paqja qoftë mbi të!, na tërheq vëmendjen kështu nëpërmjet një hadithi: *"Është Allahu që krijon çdo artist si dhe artin e tij!"*¹¹⁵

A po gdhendni një gur apo mermer? Është Allahu që ju ka krijuar ju, është po Ai që po e krijon atë punë për ju. Është gjithashtu Allahu që ju ka dhënë një aftësi, pastaj që ju bën të mendoni dhe, më tutje, që t'i shprehni mendimet tuaja. Në është kështu, ç'i takon vullnetit tonë? Në një çështje të tillë, sa pjesë i është lënë vullnetit tonë?

Gjëja që i themi vullnet është aq e vogël, saqë sado të thella t'i keni shikimet dhe sado i gjerë të jetë horizonti juaj i pamjes, nuk mund ta dalloni e nuk mund ta përcaktoni atë, sepse ai nuk ka asnjë lloj trupi të jashtëm. Vullneti ynë është aq i vogël, sa është e pamundur të gjesh një lidhje shkak-pasojë mes tij dhe punëve të kryera me anë të tij. Ndërkaq, sa i vogël të jetë vullneti ynë, aq të mëdha janë favoret hyjnore që na rrinë pranë!

Ai që krijon është Allahu. Kurani, Suneti dhe ndërgjegjet e zhvilluara dëshmojnë se kjo kështu është. Është për këtë arsye që i Dërguari i Allahut paqja qoftë mbi të! dhe ne si umeti i tij, kërkojmë që Zoti të krijojë për ne gjëra të mira, të cilat për ne të mos e kenë burimin në vullnetin tonë, por në mëshirën e Tij! Sa për të dhënë një mendim, dëshiroj të përmend këtu nja dy lutje.

Në një hadith të përcjellë nga Buhariu, Profeti paqja qoftë mbi të! na mëson si lutje istihare (këshillimi) këtë:

"Allahu im, i drejtohem për këshillim diturisë Tënde, kërkoj ndihmë nga fuqia Jote dhe atë që kërkoj, e kërkoj nga favoriti Yt i lartë!"

Ti ke mundësi për çdo gjë, kurse unë s'kam mundësi për asgjë. Ti di çdo gjë, kurse unë nuk di asgjë! Ti je Njohësi i së Fshehtës!

¹¹⁴ Saffat, 96.

¹¹⁵ Kenzu'l-Ummal, I, 263.

Allahu im, po qe se kjo punë (përmendet puna për të cilën bëhet lutja) është, në emër të përfitimit tim në këtë botë dhe në botën tjetër dhe si fillim dhe përfundim, e mirë, e mbarë dhe e dobishme, dhe po qe se kështu e di Ti këtë, caktoje këtë punë për mua, ma lehtëso dhe pastaj ma bëj të begatë. Por po ta dish se kjo punë është për mua, për llogari të fesë dhe të jetës sime në të dy botët, në fillim e në fund, e dëmshme, largoje atë prej meje dhe mua mbamë larg prej saj. Cakto për mua atë që është e mirë, e mbarë dhe e dobishme dhe pastaj bëmë mua të kënaqur me vlerësimin dhe caktimin Tënd!”¹¹⁶

Me anë të këtyre lutjeve Profeti ynë paqja qoftë mbi të! jo vetëm që na mëson disa të fshehta të kaderit, por edhe na tregon se Allahu (xh.xh.) është e vetmja fuqi që do të na çojë në mirësi, mbarësi dhe dobi, gjithashtu që do të na mbajë larg nga e keqja. Është Allahu ai që na bën ta ndjejmë në ndërgjegje hidhësinë e së keqes dhe na largon prej saj. Kurse për të mirën, mbarësinë dhe dobinë, na lëshon në botën tonë të brendshme një fllad e një kënaqësi të gjerë, ndërgjegjja jonë mbushet e derdhet me këtë kënaqësi dhe ne përpiqemi ta rrokim atë mirësi me të gjithë qenien tonë. Fundja, mbarësia është në dorën e Tij. Fundja, është e pamundur që dikush tjetër veç Tij të na japë mirësi, mbarësi e dobi ose ta ndalojë apo ta largojë prej nesh mirësinë, mbarësinë dhe dobinë që është duke na ardhur!

Allahu e pati larguar të keqen që i pati rënë Jusufit (a.s). Cili është argumenti i kësaj? Ne s’kemi ndërmend ta debatohet atë këtu. Vetëm se duam ta nënvizojmë se profetin e ardhur si esencë të principialitetit dhe sinqeritetit, Zoti e mbrojti nga e keqja e një gruaje. Për këtë arsye, duke u treguar ky aspekt i çështjes, në Kuran thuhet kështu:

“Ja, kështu e larguam prej tij të keqen dhe prapësinë! Me të vërtetë, ai ishte ndër robtë tanë të sinqertë!”¹¹⁷

Ja, këtu, mes së keqes dhe prirjes së vullnetit të njeriut, hyn bujaria dhe favori i Zotit, i cili e shpëton personin nga prirja drejt së keqes. Ndërkaq, shprehja e Kuranit, “ai ishte ndër robtë tanë të sinqertë” tregon se është pikërisht sinqeriteti i Jusufit (a.s) ajo që ka tërhequr bujarinë dhe favorin e Zotit! Nga pikëpamja e lidhjes me këtë kuptim, fjalët e bekuara të Profetit, si më poshtë, janë shumë kuptimplote e të rëndësishme:

“Kujdes! Në trup është një copë mishi që, kur është mirë ajo, i gjithë trupi është mirë dhe, kur priset ajo, i gjithë trupi priset! Ajo është zemra!”¹¹⁸

Sinqeriteti i zemrës dhe mbushja e saj me dashuri dhe respekt për Zotin konsiderohet shkak dhe mjet për largimin e të këqijave dhe shqetësimeve të ardhura një pas një.

Gjithashtu në një hadith të transmetuar nga Buhariu, Profeti paqja qoftë mbi të!, me anë të një lutjeje, na e kujton me kujdes specifikën se është Allahu që i krijon aktet tona ashtu si edhe çdo gjë tjetër! Një pjesë e kësaj që disa imamë e këndojnë veçanërisht në namazin e sabahut si lutje fillimi, është kështu:

“Allahu im, nuk ka kush që ta kthejë mbrapsht atë që jep Ti, apo që të japë atë që e ke penguar ti. Gjithë nderi dhe dinjiteti është i Yti dhe nga Ti!”¹¹⁹

Siç shihet, në këtë lutje mësohet se askush nuk mundet ta kthejë mbrapsht vendimin dhe zbatimin e Allahut. Atëherë, themi se ajo çka na takon ne, është vetëm një prirje dhe një nismë.

¹¹⁶ Buhari, Tehexhahud, 25; Ibni Maxhe, Ikame, 188.

¹¹⁷ Jusuf, 12/24.

¹¹⁸ Buhari, Iman, 39.

¹¹⁹ Buhari, Kader, 12.

Në esencë, fakti që edhe aktet tona janë të krijuara nga Allahu, na jep ne një ndjenjë dhe siguri krejt të veçantë. Kjo është një ide dhe një besim i mbushur plot përgëzim i rrjedhur nga fakti që Zoti ynë që na ka krijuar, nuk na lë vetëm për vetëm me aktet tona, por, me dijen dhe fuqinë e Tij, na ndodhet gjithmonë më afër se vetja jonë! Ç'mund të jetë më e gëzueshme për njeriun se kjo? Me këto ndjenja, ne e hedhim veten në prehrin e mëshirës dhe të gjitha aktet tona ia lëmë krijimit të Zotit. Ja pra, ky nënshtrimi ynë bëhet shkak që dëshira hyjnore, si një dallgë mëshire, të na vërë para e të na hedhë mu në mes të oqeanit të afërsisë dhe konfidencës hyjnore. Me këtë shpresë e me këto dëshira e presim ne dëshirimin e vullnetshëm të Zotit. Zoti mos na dhëntë humbje e dështim në këtë pritje! Amin!

Ashtu siç e thamë edhe në krye të fjalës, udhëzimi dhe devijimi nga rruga e drejtë janë në dorë të Allahut dhe realizimi dhe konkretizimi i tyre varen nga dëshira e vullnetshme e Zotit dhe akti krijues i Tij!

Në Kuran kjo e veçantë është trajtuar me hollësi. Ne do të prekim disa ajete vetëm si shembull.

“Atë që e udhëzon Allahu në rrugë të drejtë, pikërisht ai është i udhëzuari. Dhe atë që e lë Ai në humbje, për të s'mund të gjesh një udhëzues që ta vërë në rrugë të drejtë!”¹²⁰

“Vetëm ai që e ka orientuar Allahu është në rrugë të drejtë!”¹²¹

“Atë që e udhëzon Allahu s'ka kush ta shpjerë në humbje. A nuk është Allahu i Plotfuqishëm dhe shpagues?”¹²²

Për cilin të dëshirojë Allahu udhëzim, rrezet e dritës së udhëzimit rrjedhin për në zemrën e tij dhe e bëjnë atë të vendosur në rrugën e drejtë. Dhe cilën të dojë ta zvarrisë në mbrapshti, edhe sikur të mblidhen të gjithë predikuesit dhe klerikët për ta shpëtuar, t'i shkojnë në ndihmë, t'ia tregojnë dhe shpjegojnë çdo gjë që duhet treguar e shpjeguar, madje të fitojnë me këtë përpjekje mirësinë e kumtimit të rrugës së drejtë, nuk do të mund të bëjnë asgjë për ta shpëtuar atë nga rruga e humbjes dhe mbrapshtia. Sepse atij i është hequr denjësia për t'u udhëzuar dhe vënë në rrugë të drejtë. Tashmë, çfarëdo që të bëhet për të, s'ka asnjë dobi. Pamja e përgjithshme e ditëve tona pandeh se mjafton për ta treguar këtë, madje tepron!

Ndërkaq këtu, kjo specifikë s'duhet mbajtur larg nga vështrimi. Udhëzimin dhe devijimin e krijon Allahu, por qoftë edhe konvencionalisht, i krijon sipas dëshirës dhe kërkesës së vullnetit të pranishëm. Njeriu dëshiron dhe kërkon me insistim, kurse Allahu (xh.xh.) që është udhëzues e shmangës nga e drejta, krijon udhëzimin dhe devijimin. Për rrjedhojë, njeriu është vetë devijuesi i vetvetes! Për këtë arsye në çdo namaz ne, duke kënduar Fatihan, i lutemi Zotit të mos na zvarrisë në rrugën e atyre që kanë tërhequr mbi vete ndëshkimin e Zotit dhe të atyre që janë shmangur nga udha e drejtë!¹²³ Në një hadith të tijin, Profeti paqja qoftë mbi të! thotë se ata mbi të cilët ka rënë ndëshkimi i Allahut, janë çifutët, kurse ata që janë shmangur nga udha e drejtë, janë të krishterët.¹²⁴ Pasi e sollëm temën në këtë pikë, duhet të qëndrojmë mbi nivelet e udhëzimit në mënyrë që të mos lihet hapësirë për keqkuptime!

---

¹²⁰ Kehf, 17.

¹²¹ Isra, 97.

¹²² Zumer, 37.

¹²³ Fatiha, 7.

¹²⁴ Musned, IV, 378.

**MARRËDHËNIA KADER-VULLNET
DHE UDHËZIMI**

PJESA E TRETË

MARRËDHËNIA KADER-VULLNET DHE UDHËZIMI

Në formën që kemi mundur ta përcaktojmë ne, shohim dy nivele ose lloje të udhëzimit. I pari: Udhëzimi i detyruar që vepron brenda kushteve të ligjshmërisë së krijimit. I dyti: Udhëzimi ku merret parasysh vullneti i njeriut.

1. Udhëzimi që vepron brenda ligjshmërisë së krijimit

Çdo qenie, duke shkuar drejt synimit dhe qëllimit përfundimtar të vlerësuar për të sipas ligjeve të krijimit, ndjek një drejtim të përcaktuar¹²⁵. Ndërkaq, është më e përshtatshme që kësaj t'i thuhet shtytje hyjnore¹²⁶.

Krijimi i parë i njeriut, zhvillimi embrional i fetusit në barkun e nënës duke kaluar nëpër faza të caktuara të këtij zhvillimi embriologjik, përparon pikërisht me anë të një shtytjeje të tillë.

Një shtytje e tillë që vepron edhe për të gjitha qeniet e gjalla në drejtim të interesit ose të zhvillimit të tyre përparues, është sot një temë e njohur nga të gjithë. Le të vazhdojë mendësia natyraliste dhe materialiste t'i thotë kësaj shtytjeje "instinkt" ose "shtytje e natyrshme"; bota e ndërgjegjes është e një mendimi se kjo është një "shtytje hyjnore". Fundja, mes argumenteve të teuhidit, edhe "argumenti i udhëzimit", si një temë më vete, i lidh shtytjet dhe udhëzimet që kanë një ecuri të tillë, drejtpërdrejt me ekzistencën dhe unitetin e Zotit.

Nga grimcat te trupat qiellorë, pra nga elektronet që vërtiten rreth bërthamës së atomit e gjer te yjet dhe planetët që vërtiten në qiell, gjer te galaktikat dhe të gjithë trupat qiellorë, çdo gjë falë

---

¹²⁵ Në original: xhebrí, të determinuar.

¹²⁶ Në original: *sevki ilahí*.

kësaj shtytjeje përpiqet ta çojë në vend detyrën që i takon. Çdo gjë nuk shmanget as sa grimca nga drejtimi i përvijuar për të dhe vrapon me nxitim drejt synimit që i ka përcaktuar Zoti.

Pula ulet mbi vezët dhe gjatë gjithë periudhës së kllaçitjes, pret me durim. Rri e urët, mbetet pa ujë, vetë digjet në nxehtësi, por detyrën nuk e braktis. A di gjë vallë kllaçka, për zogjtë që do të dalin? Kjo pulë që më vonë do t'i çukisë zogjtë në kokë për t'ua rrëmbyer thërrimen, pse pranon t'i nënshtrohet këtij mundimi për ta? Për ne, përgjigjja është e qartë: Ashtu e shtyn Zoti atë të veprojë!

Po për zogun ç' duhet thënë? Ky zog që, pasi t'i mbushen ditët, e thyen lëvozhgën e vezës me sqepin e tij të butë dhe del jashtë, ku e di se jashtë vezës ndodhet një jetë më e mirë e më e gjerë që ndjen nevojën për të shpenzuar një zell të madh për të dalë që atje?

Fëmija që sapo vjen në këtë botë, merr vrull menjëherë për ta kapur sisën e nënës dhe fillon ta thithë. Së pari, kush formon grumbullim qumështi në sisën e nënës në një kohë afër lindjes së fëmijës? Së dyti, kush i tregon fëmijës se atje ka qumësht dhe se si ta thithë atë? Përgjigjja e vetme që mund t'u jepet këtyre dhe pyetjeve të tjera të ngjashme me këto, është kështu: Të gjitha këto veprime ndodhin me anë të një shtytjeje hyjnore!

Kurani, vende-vende, na e kujton këtë shtytje hyjnore. Ja disa raste prej tyre:

a) *"Zoti yt e frymëzoi bletën, (duke thënë): "Ndërto fole në male, në pemë dhe në kosheret e përgatitura! Ushqehu me gjithfarë lloje frutash dhe ec rrugës së Zotit tënd përulshëm!"¹²⁷*

Ja, me një udhëzim, mësim dhe praktikim të tillë e ka mësuar bleta bërjen e mjaltit.

Allahu e frymëzon bletën të strehohet në male, në zgavrat e drurëve dhe në kosheret e përgatitura enkas për të dhe të bëjë mjaltë. Po me anë të të njëjtit frymëzim, bleta mëson të bëjë hoje. Gjeometria e përdorur nga ajo në ndërtimin e hojeve nuk është aspak e përmasave dhe vlerave që mund të dihen nga bleta. Kjo do të thotë se edhe gjeometria e përdorur në ndërtimin e hojeve i mësohet bletës me anë të frymëzimit. Pastaj, me një mënyrë fluturimi të posaçme për të, bleta fluturon nga lulja në lule dhe merr prej tyre polenin. Në këtë mes, bleta përdor një metodë të caktuar për të mos e humbur rrugën në vajtje-ardhjet e saj. Ajo lë për vete gjurmë gjithashtu të posaçme nga kalon dhe kthimin e bën nëpër ato gjurmë. Më në fund, polenin e mbledhur nga lulet e çon në koshere dhe e lë në hojet.

Edhe në koshere shohim një administrim të mrekullueshëm. Po, edhe këtu vërehet një shtytje hyjnore e hapur. Mekanizmi i fuqishëm i një shteti të fuqishëm që e ka ngritur sistemin e vet, nuk mund të punojë më mirë e më me rregull sesa një koshere blete!

Aty është mbretëresha ose matka që sundon. Janë edhe shumë pak meshkuj, detyra e të cilëve është vetëm të fekundojnë. Kurse bletët e tjera janë ata që punojnë pa ditur ç'është lodhja dhe pushimi. Janë bletët punëtore që e kryejnë pa të metë detyrën që u takon brenda një sistemi të caktuar!

Kur vjen stina për të lënë vezët, matka lë vezë në hyrje të çdo hojeje. Ndërkaq, natyrisht, meshkujt e pakët që ndodhen në koshere, e kanë kryer detyrën e tyre. Pas kësaj, atyre s'u mbetet më punë për të bërë, prandaj vetëm hanë mjaltë si parazitë në koshere. Matka i mbyl ata duke lënë vetëm disa individë që do të duhen për fekondim vitin e ardhshëm.

---

¹²⁷ Nahl, 68-69.

Jo vetëm bletët meshkuj nuk lejohen të rrojnë si parazitë, por as ndonjë bletë e huaj nuk lejohet të hyjë në koshere e të vendoset aty. Krahas këtij serioziteti të jashtëzakonshëm administrativ, shohim të njëjtin seriozitet edhe për pastërtinë. Po qe se bleta që kthehet në koshere pasi ka mbledhur polen, e ka trupin të papastër, për shembull, një pjesë e trupit i është ndotur me baltë, nuk pranohet të futet në koshere në atë gjendje. Ose, po qe se një bletë për shkaqe organike, kundërshton ligjet dhe rregullat që sundojnë në koshere dhe krijon anarki, përjashtohet menjëherë nga ajo.

Kush është vallë, ai që ia mëson bletës me atë kokë fare të vockël tërë këto? Kush e mëson që mjalti i bërë nga bletët që kanë jetuar këtu e pesëdhjetë milion vjet më parë, të mos ketë asnjë ndryshim cilësie nga bletët që jetojnë sot? Bleta nuk ka evoluar! Qysh nga çasti kur është krijuar, ajo është krijuar si mjeshtria e vetme e mjaltit dhe e tillë vazhdon të ekzistojë. Zëreni nga kuptimi dhe urtësia e ndërtimit të hojeve në formë gjashtëkëndëshe, jo tre, katër ose pesëkëndëshe, gjer te cilësia e bërjes së mjaltit, në çdo etapë të bërjes së mjaltit që na vihet para si një ushqim i mrekullueshëm dhe, në të njëjtën kohë, si burim shërimi, ne na duket sikur po ndjejmë flladet e një frymëzimi! Ne na duket sikur i ndjejmë, kurse gjithsesi bleta i ndjen vërtetë dhe ato që bën, i bën me anë të një shtytjeje për të cilën ajo është e pavetëdijshme. Sigurisht, ne e kemi të pamundur ta shpjegojmë veprimtarinë e bletës pa ia dedikuar atë shtytjes hyjnore!

Shkurt, Allahu ia ka mësuar bletës artin e prodhimit të mjaltit. Gjithashtu Allahu ua ka mësuar dhe praktikuar matkës, bletëve punëtore, bletëve meshkuj e të tjerave detyrat e tyre të veçanta. Është Allahu që e ka bërë matkën sunduese në koshere, kurse të tjerat të bindura gjer në fund ndaj saj.

b) Edhe milingona është e merituar e frymëzimit hyjnor. Këtë na e tregon ajeti si më poshtë:

“Më në fund, kur arritën në një luginë ku kishte milingona, njëra prej tyre u tha të tjerave: “O milingona, hyni nëpër fole që të mos ju shtypin pa dashje Sulejmani dhe ushtarët e tij!”¹²⁸

Si i tha milingona këto fjalë? Sigurisht, milingonat kanë gjuhën e tyre të posaçme dhe mënyrën sesi komunikojnë me njëra-tjetrën. Tani për tani, zoologët mëmërisin këto gjëra:

Janë dy fole milingonash në dy anët e një hendeku të vogël. Merret një milingonë nga njëra fole dhe lihet në një tjetër fole në anën tjetër të hendekut. Pas një heshtjeje shumë të shkurtër, milingonat që e kanë humbur shoqen, vënë një kërthinjë shumë të hollë mes dy brigjeve të hendekut dhe, duke kaluar nëpër të, marrin hov për në follenë tjetër ku ndodhet shoqja. Tani, kush i njoftoi milingonat për shoqen e humbur dhe se ajo ndodhej në follenë në anën tjetër? Specialistët e kësaj fushe e shpjegojnë çështjen kështu:

Milingona e lënë në follenë tjetër, duke lëshuar sinjale në formën e valëve elektromagnetike, u ka dërguar shoqeve një mesazh të fshehtë me koordinata të njohura vetëm prej tyre, ku u ka njoftuar se ç’ka ndodhur me të dhe se ku ndodhet. Pastaj, pas këtij komunikimi mjaft të fshehtë, shoqet janë bërë bashkë për ta shpëtuar shoqen e humbur!

Kjo do të thotë se edhe milingona flet. Gjuhën që ua ka mësuar milingonave, Zoti ia pati mësuar edhe profetit Sulejman (a.s) si një bujari dhe favor të posaçëm për të. Prandaj, siç tregohet në ajetin kuranor, Sulejmani (a.s) ka buzëqeshur kur ka dëgjuar paralajmërimin e milingonës për shoqet e saj dhe i është drejtuar Zotit duke e falënderuar për mirësitë që i kishte dhënë.

---

¹²⁸ Neml, 18.

Milingonat administrohen me anë të një sistemi si ai republikan. Të gjitha milingonat punojnë dhe marrin detyra aktive për të krijuar grumbull ushqimesh në fole. Nuk ka asnjë milingonë dembele. Po qe se një milingone i vjen e rëndë ngarkesa që po bart, i thërret menjëherë shoqet dhe të gjitha së bashku e bartin gjer në fole. Ato punojnë pa pushim gjatë gjithë verës. Më në fund, pasi stoku i vënë bëhet i tillë që t'u mjaftojë të gjithave dhe secilës, tërhiqen në fole dhe i mbyllin dyert.

Mirëpo, disa herë, sipas tyre punët nuk shkojnë sipas parashikimeve. Në grurin apo elbin e grumbulluar në dheun me lagështirë shfaqet mbirje. Gjëja që duhet bërë në këto kushte, është të nxirret gruri apo elbi jashtë në diell për t'u tharë. Këtë bëjnë edhe milingonat. Pastaj, grurin apo elbin e tharë e fusin përsëri brenda. Por mbirja mund të fillojë përsëri. Këtë herë, milingonat e ndajnë kokrrën e mbirë përgjysmë dhe i veçojnë gjysmat nga njëra-tjetra. Po qe se edhe te ndonjëra nga gjysmat shfaqet mbirje, edhe atë e ndajnë në dy gjysma të tjera, duke i mbajtur kokrrat në gjendje të përdorshme si ushqim për vete. Kokrra e mbirë nuk vlen për ushqim.

Kush ia ka mësuar milingonës tërë këto? Kush ia ka praktikuar vallë, tërë këto veprime të komplikuar një qenieje me trup aq të vogël?

Si çdo herë tjetër, përgjigjja jonë është po ajo: është Allahu që ia ka frymëzuar dhe që ia frymëzon milingonës tërë ecurinë e jetës. Me këtë frymëzim shtyhen, vihen në lëvizje dhe veprojnë ato!

Në një hadith të përcjellë nga ibn Hurejre (r.a.), Profeti paqja qoftë mbi të! na tregon një ngjarje të tillë:

“Një profet që po kalonte përmes një lugine, ulet nën një hije për të kaluar vapën. Në vendin ku ishte ulur, ndodhej një fole milingonash. Njëra nga ato e kafshoi profetin. Meqë nuk e dinte se cila milingonë e kishte kafshuar, profeti i vuri zjarrin folesë. Atëherë, nga Zoti i erdhi një qortim i tillë: *“Po djeg një bashkësi që e madhëron Allahun pa pushim vetëm pse të kafshoi një milingonë?”*¹²⁹

Shihet se edhe milingonat janë një bashkësi, një popullatë që edhe ata e madhërojnë Zotin me një gjuhë të panjohur për ne!

Edhe në një hadith të përcjellë nga Hakimi në veprën e tij “Mustedrek”, Profeti ynë paqja qoftë mbi të! thotë kështu:

*“(Profeti) Sulejmani kishte dalë për lutjen e shiut. I kishte marrë me vete të gjithë, të mëdhenj e të vegjël, gra e fëmijë. Ndërkaq, edhe secili nga banorët kishte marrë me vete kafshët e punës dhe bagëtitë. Atje të gjithë do të bënin lutje. Secili, njeri apo kafshë, për të tërhequr mëshirën e Zotit, do t'i përgjërohej Atij me gjuhën e vet. Ndërsa Sulejmani me turmën që e shoqëronte, shkonin në rrugë, vëmendjen ia tërhoqi një pamje e pazakonshme: një milingonë disi e madhe ishte shtrirë mbi shpinë dhe duke i përdorur antenat si duar, i kishte ngritur ato lart drejt qiellit dhe i lëvizte sikur diç donte të thoshte. Sulejmani e përqendroi tërë vëmendjen dhe dëgjoi se milingona po lutej kështu: “Allahu im, unë jam një ndër krijesat e tua. Unë nuk mund të bëj pa ushqyerjen tënde. Po të na dërgosh shi, ushqehemi. Ç'mund të them tjetër! Prandaj, ose na dërgon shi duke na dhënë mundësi të jetojmë, ose, me këtë thatësi dhe zi, do të ngordhim të gjitha!” Pasi dëgjoi këtë përgjërje të milingonës, Sulejmani u tha njerëzve përreth: “Kthehuni pas! Allahu do të dërgojë shi për shkak të një lutjeje tjetër nga lutja juaj!”*¹³⁰

¹²⁹ Buhari, Xhihad, 153.

¹³⁰ Mustedrek, I/325.

Milingona i bënte këto veprime me anë të shtytjes hyjnore, me anë të frymëzimit dhe udhëzimit të Zotit!

c) Kurani shprehet si më poshtë duke pohuar se të gjitha llojet e kafshëve janë bashkësi më vete dhe tërheq vëmendjen mbi këtë aspekt të kaderit:

“Të gjitha kafshët që ecin mbi Tokë e të gjithë shpendët që fluturojnë me krahët e veta, janë në bashkësi të ngjashme me ju. Ne nuk kemi harruar asgjë në Librin Tonë. Pastaj të gjithë do të tubohen para Zotit të tyre.”¹³¹

Edhe në një hadith të rrëfyer prej Ebu Davudit, Profeti Muhamed pagja qoftë mbi të! thotë: *“Po qe se qentë nuk do të ishin një bashkësi, do të jepja urdhër të mbyteshin!”¹³²* Po, edhe ata përbëjnë një bashkësi më vete.

Shkencëtarët i kishte kapur shqetësimi se mos një lloj lejleku po shfarosej. Ky buronte nga fakti se çdo qenie ka një vend të caktuar në ekuilibrin ekologjik. Shfarosja e llojit në fjalë do të thoshte hapje e një të çare në ekuilibrin ekologjik. Mirë, po kush ia kishte mësuar çdo qenieje të zinte një vend të caktuar në këtë ekuilibër? Ja, këtë çështje ne e shohim si udhëzim të detyruar (të përcaktuar ose të parapërcaktuar) ose si udhëzim që zhvillohet mes kushteve të ligjshmërisë së krijimit dhe nga ky këndvështrim i trajtojmë të gjitha llojet e shtytjeve të përgjithshme ose shtytjeve të brendshme.

2. UDHËZIM KU MERRET PARASYSH VULLNETI I NJERIUT

Duke dërguar pretekste të ndryshme, Allahu (xh.xh.) i udhëzon njerëzit e i fut në rrugë të drejtë. Si profetët që bëhen shkak për udhëzimin e njerëzve, ashtu dhe librat hyjnorë të dërguar bëhen shkak për udhëzimin e njerëzve dhe hyrjen e tyre në rrugë të drejtë. Edhe veprimtaritë kumtuese dhe udhëzuese të njerëzve mund të pranohen në këtë kuptim si shkaqe dhe mjete për udhëzimin e njerëzve dhe hyrjen e tyre në rrugë të drejtë.

Ndërkaq, këtu është një pikë që s’duhet harruar: Zoti dërgon shkaqe të tilla të ndryshme, por askënd nuk detyron t’i pranojë ato dhe mjetet në fjalë. Në këto kushte ndodh që edhe një njeri që jeton në shtëpinë e profetit madje, të mos udhëzohet, të mos e gjejë dot rrugën e drejtë. Ose ndodh e kundërta: një besimtar të rritet në pallatin e faraonit! Natyrisht që në këtë lloj udhëzimi hyn në veprim gjithmonë vullneti i njeriut. Allahu (xh.xh.) i krijon të gjitha shkaqet që çojnë në udhëzim, por udhëzimin e vë në vartësi të vullnetit të njeriut. Vullneti i njeriut, kjo qenie relative me përbërje dhe cilësi të panjohur, edhe këtu është një kusht elementar.

Ky lloj udhëzimi trajtohet në shumë ajete të Kuranit. Ne këtu do të përmendim dy prej tyre.

a) *“Ne i patëm treguar fisit Themud rrugën e drejtë, por ata parapëlqyen verbërinë në vend të saj. Atëherë ata i goditi rrufeja e një ndëshkimi poshtërues si pasojë e veprave të tyre!”¹³³*

Kjo do të thotë se, në fakt, popullit Themud i pati shkuar shkaku orientues. Ky shkak ishte profeti Salih (a.s.). Por, me vullnetin dhe zgjedhjen e tyre të lirë, ata zgjedhën verbërinë dhe ranë në greminë.

¹³¹ En’am, 38.

¹³² Darimi, Sajd, 3.

¹³³ Fussilet, 17.

b) Allahu (xh.xh.) ka dërguar shumë e shumë profetë që të bëhen shkaqe për udhëzim në mënyrë që ata që shmangen me vullnetin e vet, të mos paraqesin asnjë justifikim:

“... dhe dërguam profetë përgëzues e frikësues që njerëzit të mos kenë ndonjë argument para Allahut pas ardhjes së të dërguarve. Vërtet Allahu është Aziz (i Plotfuqishëm) dhe Hakim (i Urtë)!”¹³⁴

Njerëzit nuk janë në gjendje të paraqesin asnjë përligje për devijimet dhe mëkatet e tyre, sepse profetët e ardhur njëri pas tjetrit ua kanë treguar atyre të vërtetat në tërë lakuriqësinë e tyre. Ata ua kanë treguar njerëzve një për një pasojat e rënda të të këqijave dhe se në ç’maja mund ta ngrenë njeriun të mirat.

“Ne të dërguam ty me të Vërtetën, për të sjellë lajme të mira dhe për të paralajmëruar; nuk ka pasur asnjë popull që të mos i ketë ardhur paralajmërues.”¹³⁵

Po, nuk ka asnjë popull apo bashkësi shoqërore mes të cilëve të mos ketë dalë një profet. Nisur nga kjo, çdo bashkësi i ka ardhur patjetër një profet i cili, si përgëzues e paralajmërues, u ka kumtuar atyre të vërtetat dhe pas kësaj, Allahu (xh.xh.) ka krijuar udhëzimin për ata që i kanë ndjekur profetët me vullnetin e tyre të lirë. Kurse ata që kanë parapëlqyer mbrapshtinë dhe mëkatin, pra, rrugën e shtrembër, kanë mbetur në atë rrugë, gjë që do të thotë se Zoti ka dëshiruar për ta devijimin. *“Ne nuk ndëshkojmë askënd pa i dërguar profet!”¹³⁶*

Allahu dërgoi profetë për t’ia prerë zërin çdokujt dhe për të mos lënë asnjë hapësirë për kundërshtim. Edhe profetët, si pishtarë të së vërtetës, u bënë udhërrëfyes mes popujve të tyre. Kurse neve na ra si pjesë jo një pishtar, por dielli i udhëzimit dhe i rrugës së drejtë, sepse ai që na erdhi neve, qe Profeti Muhamed paqja qoftë mbi të!, Mbreti i Profetëve!

As për ne nuk mund të bëhet fjalë për ndonjë justifikim çfarëdo, sepse jo vetëm që dëgjuam e ndjemë zërin dhe frymëmarrjen e Profetit tonë, por atë ditë e sot, shprehjet magjepsëse të Kuranit vazhdojnë çdo çast të na e ledhatojnë botën tonë të brendshme!

Krahas kësaj, në mënyrë të posaçme, në krye të çdo shekulli, Zoti dërgoi nga bujaria e tij e lartë nga një muxhedid (novator) të veçantë,¹³⁷ na i pastroi zemrat nga tymrat dhe pluhurat që na e patën mbështjellë botën tonë të brendshme. Me ndërmjetësinë e tyre, njeriu i çdo shekulli i solli përsëpari jetës besimore e fetare një gjallëri të re. Por ndërsa ndodhnin të gjitha këto, vullneti i njeriut nuk u la pas dore. E thënë ndryshe, duke krijuar shkaqet dhe mjetet që çonin në udhëzim, krijimin e udhëzimit e vuri në vartësi të dëshirës volitive të njeriut. Në këtë rast nuk kemi të bëjmë me një udhëzim të determinuar ose të paradeterminuar.

Kurse disa herë Allahu (xh.xh.), duke marrë parasysh denjësinë e njeriut, i krijon udhëzimin dhe devijimin drejtpërdrejt.

Allahu dërgon Profetin e vet. Profeti ia kumton fenë Hz. Ebu Bekrit (r.a.). Edhe ai, pa ngurruar aspak, e pranon mesazhin e kumtuar atij dhe, para të vërtetës, dorëzohet menjëherë sikur të ishte shkrirë! Me anë të udhëzimit, zemra i mbushet me dritë dhe ndërkaq ngjitet në majën e besnikërisë!

Allahu (xh.xh.) e dërgon prapë Profetin e vet dhe para tij këtë radhë del dikush si Ebu Xhehli. Duke e ditur me dijen e Tij të përjetshme se Ebu Xhehli nuk do të jetë i denjë për udhëzim, Allahu

¹³⁴ Nisa, 165.

¹³⁵ Fatir, 24.

¹³⁶ Isra, 15.

¹³⁷ Ebu Davud, Melahim, 1.

(xh.xh.) krijon për të devijimin. Edhe Ebu Xhehli vetë e vërteton me aktet, pra, me sjelljet dhe veprimet e veta, këtë përfundim dhe vendim të dhënë për të nga Zoti! Çdo ditë që shkon, ai e shton edhe ca mohimin dhe herezinë e vet. Ai ecën teposhtë. Më në fund, e mbyll jetën në luftën e Bedrit duke luftuar kundër Profetit, ku rrokulliset përjetësisht në gropë!¹³⁸

c) Në ajetin në vijim, Kurani i ka përmbledhur të dy llojet e udhëzimit duke tërhequr vëmendjen për to:

“Allahu bën thirrje për shpëtim dhe udhëzon kë të dëshirojë në rrugën e drejtë!”¹³⁹

Duke përdorur shkaqe të ndryshme, Zoti i fton njerëzit në udhëzim, në rrugën e drejtë. Por kur vjen puna për hyrjen në rrugë të drejtë, e kushtëzon këtë me dëshirën e vullnetshme të vet: kë të dojë, e vë në rrugë të drejtë, kë të dojë, e lë në rrugë të shtrembër!

Ndërkaq, një aspekt i vogël i çështjes i përket njeriut. Po qe se njeriu i përgjigjet pozitivisht ftesës së Allahut dhe përpiqet të përfitojë nga shkaqet e udhëzimit, Allahu shfaqet me dëshirën volitive të Tij dhe e fut atë në rrugë të drejtë.

Kurani është burim udhëzimi. Nga ai mund të përfitojnë vetëm ata që dëshiron Allahu dhe Kurani bëhet shkak udhëzimi dhe rrugë të drejtë vetëm për ta. Në Kuran për të thuhet se *“është burim udhëzimi për të devotshmit”¹⁴⁰*. Nga mënyra e të shprehurit të ajetit kuptojmë se njeriu në fillim do të përpiqet të bëhet i bindur dhe do të tregojë se është i denjë për të përfituar nga Kurani. Ky është aspekti që i përket njeriut. Kurse aspekti që i përket dëshirës së vullnetshme të Zotit, tregohet disa ajete më poshtë ku thuhet kështu:

“Ja pra, ata janë në rrugë të drejtë prej Zotit të tyre!”¹⁴¹

Janë ata që i kanë besuar së fshehtës, që kanë falur namaz, që kanë mbajtur agjërim, që kanë dhënë zekat, që i kanë besuar librit të dërguar atyre dhe librave të dërguara paraardhësve të tyre si dhe e kanë besuar ringjalljen dhe jetën tjetër. Ky qëndrim i ka nxjerrë ata në nivelin e të qenit të bindur dhe Allahu (xh.xh.) ka dëshiruar për ta udhëzim dhe ka krijuar për ta udhëzim.

d) Duke iu drejtuar të Dërguarit të Tij, paqja qoftë mbi të!, Allahu (xh.xh.) thotë: *“Ja, edhe ty të dërguam Xhebrailin me urdhrin tonë. Ti nuk e dije ç’ishte libri, ç’ishte besimi. Por Ne e bëmë atë dritë me të cilën i vëmë në rrugë të drejtë ata nga robtë tanë që dëshirojmë. Pa dyshim, edhe ti po u tregon njerëzve rrugën e Allahut, Zotit të qiejve dhe tokës, rrugën e drejtë. Dijeni mirë se, në fund, punët kthehen te Allahu!”¹⁴²*

Ja, siç tregohet edhe në këtë ajet, në udhëzim dallojmë dy shkallë. Në shkallën e parë ka vetëm shkak dhe ndërmjetësim, të cilat Kurani disa herë i cilëson si vënie në rrugë të drejtë. Në fakt, ky lloj udhëzimi nuk shkon përtej ndërmjetësimit. Kurse shkalla e dytë e udhëzimit është krijimi nga Zoti i udhëzimit në zemrën e njeriut. Këtë krijim Zoti e bën si me anë të shkaqeve, ashtu dhe drejtpërdrejt. Ndërkaq, ky lloj udhëzimi nga Zoti, drejtpërdrejt, është thjesht një favor i Tij. Të mëdhenjtë tanë i kanë thënë kësaj “favor i detyruar”. Lutja jonë për Zotin tonë është të na vërë në rrugë të drejtë me një favor të tillë të detyruar!

¹³⁸ Ibni Kethir, el-Bidaje, III, 350.

¹³⁹ Junus, 25.

¹⁴⁰ Bakara, 2.

¹⁴¹ Bakara, 2.

¹⁴² Shura, 52-53.

Edhe udhëzim, edhe devijimi marrin formë drejtpërdrejt me anë të aktit krijues të Zotit. Ky hadith profetik që e shpreh këtë ide, e ndriçon plotësisht këtë të vërtetë:

“Unë u dërgova si kumtues dhe ftues. Unë s’kam asnjë kompetencë apo ndërhyrje në çështjen e udhëzimit të njerëzve në rrugë të drejtë. Edhe djalli është dërguar për t’ju treguar të shtrembrën të stolisur dhe për t’ju nxitur në teprim. As ai s’ka kompetencë dhe gjë për të thënë në çështjen e devijimit!”¹⁴³

Me vullnetin e tij njeriu kërkon. Pastaj Zoti e krijon atë që ka kërkuar njeriu. Ndërkaq, njeriu, ndërsa ka pak fuqi për të bërë mirë, ka një fuqi të dukshme për të bërë mëkat dhe të keqe, sepse të këqijat dhe mëkatet janë të llojit shkatërrues. Ashtu siç mund të djegë një shtëpi me një fije shkrepëse, njeriu mund të bëjë mëkat dhe të keqe me një vullnet të vogël. Ndërkaq, të gjitha mbarësitë dhe mirësitë që i vijnë atij, janë prej Zotit. Ajo që i takon të bëjë njeriut është të tregojë vendosmëri në portën e mbarësive dhe të mirësive. Për sa kohë që synimi dhe vendosmëria e njeriut të jenë mirësia e mbarësia, Allahu (xh.xh.) do t’ia mundësojë atij mbarësinë dhe mirësinë dhe do t’ia lehtësojë të gjitha rrugët e mbarësisë dhe të mirësisë. Po qe se udhëzimi shihet nga ky këndvështrim, është i nevojshëm për çdokënd dhe në çdo vend e kohë!

---

¹⁴³ Kenzu’l-Ummal, I, 546.

PYETJE-PËRGJIGJE LIDHUR ME KADERIN

PJESA E KATËRT

Pyetja 1: Ç'do të thotë "Elestu: Kalu-bela"?¹⁴⁴

Përgjigje: Këto fjalë i përkasin një dialogu, një marrëveshjeje mes Krijuesit dhe krijesave të Tij, përkatësisht njerëzve. Në këtë dialog pyetet: "A s'jam unë Zoti juaj?" Dhe merret përgjigja: "Po, Zoti ynë je!"

Kjo çështje ka dy aspekte:

1. Kujt i është bërë kjo pyetje dhe si.
2. Kur është bërë.

Nisur nga aspekti i parë, mund të parashtrohen disa mendime.

a. Fakti që njeriu, ndërsa s'ishite asgjë, mori urdhrin "Bëhu!" dhe iu përgjigj me "Po!" këtij urdhri, konsiderohet një dialog dhe marrëveshje me vlerë gjenetike, krijimi.

b. Fakti që Zoti i botëve, i cili e edukon çdo gjë duke e shtyrë drejt një përsosjeje, ndërsa njeriu ende ndodhej në trajtë grimcash në botën e atomeve, madje edhe përtej saj, iu drejtohet atyre grimcave duke ua mundësuar të ndiejnë kënaqësinë për t'u bërë njeri dhe u kërkon një fjalë e një betim; konsiderohet akti sipas të cilit çdo grimcë, duke marrë mbi supe një barrë shumë më të rëndë se mundësitë e veta, i përgjigjet pozitivisht propozimit për krijim të Zotit të vet.

Dialogu ose marrëveshja me propozim dhe pranim e supozuar të jetë bërë në dy trajtat e parashtruara më lart, duket se nuk është bërë me anë të fjalëve dhe shprehjeve. Nisur nga kjo, një pjesë komentuesish të Kuranit e kanë parë këtë si një marrëveshje metaforike - analogjike. Me fjalë të tjera, sikur ashtu është thënë, sikur ashtu është dhënë përgjigje dhe sikur marrëveshja bart një vlerë juridike; nuk është një akt i bërë me fjalë ose me shkrim.

Në të vërtetë, arritja në një përfundim të tillë pa marrë parasysh treguesin "pyetje-përgjigje" të Zotit, i cili zotëron mundësitë e një mijë e një lloj pyetjesh dhe përgjigjesh, është një punë e nxituar. Kur të jetë vendi, edhe për këtë do të bëjmë fjalë.

c. Një kërkesë vendimi dhe një marrëveshje dëshmimi e tillë është identiteti i faktit që njeriu ta ndiejë vetveten dhe që ta kuptojë se s'është gjë tjetër veç vetes së vet, se përfaqëson një intuitë vetveteje, të vërtetën " Kush njih vetveten, njih Zotin", është të vihesh të vështros një pasqyrë cilësie, të bëhesh dëshmitar i hojzimit, kësaj rruge, i të vërtetave shumëngjyrëshe që reflektohen në vetëdijen tënde e ta shpallësh këtë dëshmi. Ç'e do se kjo kërkesë dhe ky pranim, kjo dhënie-

---

¹⁴⁴ "Dhe thanë: Po..."

marrje fjale e ky urdhërim e përgjigje nuk janë mjaft të qarta e që mund të ndihen menjëherë. Ndoshta janë nga gjërat që ndihen pas shumë paralajmërimesh e tërheqjesh vëmendjeje; edhe rëndësia dhe vlera e veprimtarisë orientuese nga ky çast zë fill.

Vetja, vetvetja e njeriut ose *ego*-ja që i është dhënë si amanet njeriut, i është dhënë me qëllim që ta njohë dhe pohojë ekzistencën e lartë, sublime të Krijuesit. Fundja, qëllimi i ekzistencës së njeriut është identiteti i kësaj njohjeje dhe pohimi. Për rrjedhojë, njeriu, ashtu siç me ekzistencën e vet tregon për ekzistencën e Tij dhe me atributin e vet për atributet e Tij, ashtu edhe me mangësitë e veta tregon për përsosmërinë e Tij, me nevojtarinë e vet, për faktin se Ai është absolutisht i pasur e s'ka nevojë për asgjë, me dobësinë dhe cinizmin e vet, për pushtetin dhe bujarinë e Tij. Kjo është bujaria e parë dhe dhurata e parë. Kurse aftësia njohëse dhe konceptuese që përbëjnë domosdoshmëri të bujarisë dhe dhuratës së parë, janë pohimi dhe shpallja e Krijuesit të Lartë, ekzistenca e të Cilit - falë aftësisë njohëse e konceptuese që iu falën njeriut - ndihet në ekzistencën e çdo qenieje, nuri, bukuria e të Cilit ndihet në çdo dritë. Dhe ky është dialogu ose marrëveshja njohëse mes Krijuesit dhe krijesës njeri.

Kjo marrëveshje, në përfundim të kuptimit - nga ana e krijesës - të brendisë së librit të mrekullueshëm të shkruar prej Fuqisë dhe Vullnetit Hyjnor dhe konceptimit të të fshehtave të rreshtave ku përshkruhen ngjarjet, dukuritë dhe ndodhitë, është pothuajse si një *kërkesë* dhe *pranim*.

d. Kjo marrëveshje dhe pyetja-përgjigja brenda saj nuk duhet të mendohen materialisht dhe nuk duhet të vlerësohen materialisht. Zoti (xh.xh.) u jep urdhra të gjitha krijesave sipas veçorive të tyre të posaçme dhe po kështu ndien zërat dhe thirrjet që ngrihen prej krijesave, i kupton ato dhe i pranon si të jetë vendi e ua realizon. Po qe se do ta shprehim këtë me terminologjinë e të folurit material, do të thoshim se Allahu (xh.xh.) që kupton çdo thënie të qenieve të cilat ashtu si dhe njeriu, e shprehin mendimin e tyre me anë të gjuhëve dhe dialekteve të ndryshme, në të njëjtën kohë u jep urdhra atyre dhe ua tregon të vërtetat po ashtu, me gjuhë dhe dialekte të veçanta sipas popullatës përkatëse. Në të njëjtën mënyrë Ai e trajton njeriun dhe gjithësinë, merr fjalë prej krijesave, bisedon dhe lidh marrëveshje me ta. Kësaj i thuhet "*të folurit me fjalë*". Veç kësaj, Zoti ka edhe mënyra të tjera të folurit, nga frymëzimi drejtuar kafshëve gjer te trajta e komunikimit hyjnor për të cilën janë të denjë engjëjt, mënyra këto që janë variacione të të folurit në vetvete, pa fjalë ose të të folurit jomaterial.

Kjo mënyrë e të folurit (jomaterial) e Zotit, megjithëse përshkohet në një mjedis e në një kuadër tepër të gjerë, nga frymëzimet që vijnë në zemrën e njeriut e gjer te bota engjëllore, për shkak se çdo kuadër e mjedis e ka krejt të veçantë mënyrën e komunikimit, domethënë "dhënie-marrjes", është e pamundur që një mjedis apo kuadër të dëgjojë apo përcaktojë (interceptojë) mesazhet që shkojnë nëpër mjediset e tjera, zërat dhe shprehjet e lartësuara prej atje.

Ç'është e vërteta, pretendimi ynë se mund të dëgjojmë çdo gjë, është një opinion shumë i gabuar. Sot, më në fund, e kemi të qartë se nga gjërat që mund të dëgjojmë, ne dëgjojmë vetëm disa për milion dhe, nga gjërat që mund të shihen, po aq. Kjo do të thotë se bota që shohim e dëgjojmë ne, në raport me botët që s'i shohim e s'i dëgjojmë, është një hiç.

Nisur nga kjo, është krejt e pamundur që me kriteret dhe etalonët tona të vockla të rroken dhe përcaktohen e folura e Zotit me molekulat, urdhrat për sistemet, zbërthimet dhe analizat të cilat kryhen në dimensionet shumë të larta.

Allahu (xh.xh.) do të bëjë marrëveshje me molekulat, do të bëjë marrëveshje me qelizat, do të bëjë marrëveshje në botën e atomeve, në barkun e nënës, në periudhën e fëmijërisë, por të gjitha

këto brenda kritereve tona, ne kurrë nuk do të mundim t'i rrokim dhe përcaktojmë hapur. Sidomos nëse ky dialog dhe kjo marrëveshje bëhen me shpirtin e njeriut dhe me ndërgjegjen si një mekanizëm i shpirtit...

Shpirti i njeriut është një qenie e pavarur dhe kjo specifikë tashmë është ndriçuar aq sa të mos lërë vend për debatim. Parapsikologjia me degët e saj që e ka rrethuar gjithë botën shkencore, e ka shndërruar sot në të tillë temë kureshtare shpirtin me ekzistencën, funksionet, dëshirat dhe shpresat, sa që s'ka mbetur sallon mondan e katedër shkencore pa bërë fjalë për të. Meqë tjetër herë kemi qëndruar mbi shpirtin si temë krejt më vete e të pavarur, tani do të prekim vetëm aspektin që ka lidhje me çështjen tonë.

Duke qenë se shpirti, para se të hyjë në trupin e njeriut, zotëron, në një kuptim, cilësi mbikohore, pyetje-përgjigjen si marrëveshje, të bërë në ato kushte, do ta kemi krejt të pamundur për ta konceptuar brenda kritereve tona të të kuptuarit e të të riprodhuarit. Shpirti flet ngjashëm me të folurit e të dëgjuarit në ëndrra, merr e jep lajme pa pasur nevojë për dridhjet zanore, ashtu siç ndodh në telepati. Kjo e folur e veçantë do të regjistrohet në shirita të posaçëm, do të ruhet në kaseta të posaçme dhe, kur të jetë vendi, do të dalë në shesh duke iu drejtuar në mënyrën e posaçme për të; do të flasë duke përdorur gjuhën e vet dhe prapë, me anë të thirrjeve të posaçme për personin e vet, do të dalë në shesh.

Pra, shpirtat u thirrën në "*tavolinën e bisedimeve*" për të bërë një marrëveshje me Zotin e tyre. Meqë mjedisi i atyshëm s'ishte material, e panë çdo gjë krejt hapur dhe thanë "*Po!*" dhe e nënshkruan marrëveshjen. Vetëm se një pjesë njerëzish që ndodhen me shumicë në ditët tona, për shkak se nuk e njohën fare kapitullin mbi ndërgjegjen të librit të shpirtit, nuk rastisën në një marrëveshje dhe në një nënshkrim të tillë. Dhe as që patën mundësi të rastisnin, sepse as i kishin hedhur ndonjëherë sytë asaj bote, as kishin bërë ndonjë kërkim rreth saj. Në të vërtetë, ja ky ka qenë libri i pafjalë që kanë dashur të lexojnë Kanti duke hedhur pas shpine të gjitha librat e shkruara mbi përshkrimin dhe përkufizimin e Zotit dhe Bergsoni duke i kthyer shpinën universit material. Shpirti duhet të dëgjohet, duhet t'u vihet veshi frymëzimeve të shpirtit, duhet të ngrihet laboratorit për të kuptuar gjuhën e ndërgjegjes dhe në treguesin e reflektuar në vetëdije duhen bërë përpjekje për të parë fytyrën e së vërtetës.

Ky libër është i vetëm, dëshmitari më i pagabueshëm i të vërtetës së lartë dhe "*pala*" ose subjekti që ka hedhur nënshkrimin në marrëveshje, mirëpo nuk është fort e lehtë t'ua tregosh këtë atyre që janë të privuar prej dëshirës dhe zellit për ta mësuar këtë gjuhë!

Nëse kokat do të mund të pastroheshin prej kufizimeve, njeriu do ta dëgjonte dhe shihte ndërgjegjen e vet duke i thënë "*po*" kësaj marrëveshjes së parë. Në të vërtetë, ky është edhe synimi i meditimeve dhe kërkimeve objektive e subjektive: të shpëtohet mendja prej ideve fikse, t'i fitohet liri mendimit dhe, me anë të objektivit të mendimit të lirë, të bëhen përpjekje për t'u lexuar këto shkrime të imta që ndodhen në ndërgjegje. Ka sa e sa njerëz që e kanë mësuar veten të shohin kësaj rruge, në thellësitë e zemrës, të cilët e kanë krejt të pamundur t'i gjejnë në ndonjë libër ato ç'ka kanë gjetur e përfutur me anë të vëzhgimit të brendshëm dhe me anë të ndjenjave të brendshme. Edhe simbolet dhe shenjat e librave hyjnorë vetëm nën këtë objektiv shfaqen me tërë gamën e ngjyrave të posaçme vetëm për ta. Kurse ata që s'mundin ta shohin këtë horizont e që s'munden ta kapërcejnë vetveten, kurrë s'do të mund të kuptojnë gjë nga kjo.

Dhe tani le të vijmë te aspekti i dytë i çështjes. Kur u bë vallë, kjo marrëveshje? Le të parashtroj menjëherë se, në lidhje me këtë, është mjaft e vështirë të tregohet ndonjë gjë në trajtën e ajetit

kuranor apo hadithit profetik. Por është e mundur të bëhet fjalë për disa shprehje të disa komentuesve të Kuranit.

Kjo kërkesë dhe pranim ka ndodhur gjatë udhëtimit të spermës në mitër. Ka ndodhur kur fetusi ka marrë trajtë njerëzore. Ose ka ndodhur kur fëmija është pjekur dhe është bërë i vetëdijshëm për qenien e vet.

Të gjitha këto lloj vlerësimesh kanë metodën dhe rrugën e vet të mbrojtjes. Por ç'e do se është mjaft e vështirë të tregosh ndonjë shkak serioz për të parapëlqyer njëren prej tyre ndaj të tjerave ose për ta pranuar si parësore ndonjë tjetër specifikë ndaj tyre.

Kjo marrëveshje mund të jetë bërë në botën e shpirtit, por edhe në një botë tjetër, ku shpirti të ketë kaluar në marrëdhënie me atomet e veta. Mund të ketë ndodhur në cilëndo prej periudhave të zhvillimit embriologjik ose edhe në një prej etapave të zhvillimit të fëmijës gjer në periudhën e maturisë së plotë...

Allahu (xh.xh.) që u flet bashkërisht të djeshmes e të sotmes e që i dëgjon të djeshmen e të sotmen bashkërisht, mund ta ketë bërë këtë marrëveshje në secilën ose në të gjitha këto periudha bashkë. Ne jemi kah e dëgjojmë këtë zë që vjen nga thellësitë e ndërgjegjes dhe e ndiejmë zemrën të aftë për të dëshmuar për një bisedë dhe marrëveshje të tillë.

Por ç'e do se, ashtu si stomaku e tregon urinë me gjuhën e vet të posaçme, ashtu siç trupi flet me gjuhën e tij të posaçme për vuajtjet dhe dhimbjet, edhe ndërgjegjja bën fjalë për marrëveshjet duke përdorur gjuhën e vet të posaçme, duke i mbetur besnik terminologjisë së vet; ndërgjegjja rënkon për shkak të dhimbjeve e anktheve që ndien, rropatet për t'i mbetur besnik fjalës së dhënë dhe u jep vazhdimësi emocioneve të veta në trajtën e një dallgëzimi të pandërprerë. Kur si një fëmijë, me rënkimet e veta tërheq vëmendjen, e vlerëson veten fatbardhë e të lumtur, kurse atëherë kur nuk mundet ta tregojë hallin e vet, kur nuk gjen dot dikë që t'ia shohë hallin, përpëlitet në dëshpërim.

Zemra që është një pasqyrë e shkëlqyer e aftë të pasqyrojë të vërtetën më të lartë, ç'bibliotekë e pasur që është, ç'fletore e shkëlqyer që është, ç'kufi ruajtëse e përsosur që është! Por vetëm në sytë e nxënësit që kupton prej saj!..

Pyetja 2: *A ka ndonjë argument logjik në dialogun "A s'jam unë Zoti juaj?" - "Po, ti je Zoti ynë!"?*

Përgjigje: Ka disa çështje, shpjegimi logjik i të cilave është mjaft i vështirë. Por mundësia e çështjes së mësipërme mund të shpjegohet. Në të vërtetë, në se Allahu (xh.xh.) bën fjalë për diçka, s'mbetet gjë për t'u kundërshtuar.

Këtë pyetje mund ta trajtojmë nga dy aspekte:

1. A ka ndodhur një dialog i tillë? Dhe në se ka ndodhur, si mund të provohet?
2. A ka njohuri individit besimtar për këtë?

Në këtë mes, para së gjithash lind pyetja: A është e saktë se Zoti, në një botë të caktuar, i ka pyetur shpirtat: "A s'jam unë Zoti juaj?" dhe ka marrë prej tyre përgjigjen: "Po, ti je Zoti ynë!"?

Në Kuran, ky subjekt është trajtuar në dy ajete-argumente. Në të parin thuhet: "Kujto kur Zoti yt nxori nga shpina e bijve të Ademit pasardhësit e tyre dhe i bëri dëshmitarë të vetes së tyre duke i pyetur: "A nuk jam Zoti juaj?" Ata thanë: "Po, dëshmuam!" Atëherë, të mos thoni ditën e kiametit se nuk keni pasur dijeni për këtë dëshmim!"¹⁴⁵. Të gjithë dijetarët e tefsirit, të vjetër a të rinj, janë në kontradiktë lidhur me kohën se kur është marrë kjo fjalë. Një pjesë thonë se është biseduar me shpirtat kur ata kanë qenë ende atome. Disa komentues të tjerë thonë se dëshmia është bërë sapo fëmija ka rënë në barkun e nënës. Ndërsa disa të tjerë, duke u mbështetur edhe në një hadith, thonë se kjo fjalë është marrë në çastin kur njeriut i është fryrë shpirti.

Parimisht, biseda e Zotit me qeniet është e trajtave të ndryshme. Ne flasim në një trajtë të caktuar e në një stil të caktuar. Përveç kësaj, ne kemi ndjenjat tona të jashtme e të brendshme, kemi botën tonë të jashtme e të brendshme, kemi kokën dhe shpirtin, kemi trajtat tona të të folurit me fjalë dhe të të folurit në vetvete ose, e thënë ndryshe, respektivisht, të folurit me zë e të folurit e brendshëm, pa zë. Herë-herë ne përdorim edhe këtë të folurit e dytë dhe u tregojmë ca gjëra atyre që marrin vesh nga kjo gjuhë.

Zemra ka të folurit e vet që nuk dëgjohet, domethënë nuk perceptohet nga organet e dëgjimit. Po të na pyesin ne: "Ç'bisedove ashtu me veten?", përgjigjemi: "Kështu e kështu..." Dhe, pa u menduar aspak ose pa u shtrënguar, i radhisim fjalët njëri pas tjetrit. Kjo është një e folur e brendshme, në vetvete.

---

¹⁴⁵ A'raf, 172

Disa herë ndodh që të flasim në ëndërr. Ose, në ëndërr, dëgjojmë të na flasë dikush. Por askush i ndodhur pranë nesh, nuk i ka dëgjuar fjalët e thëna. Pastaj ne zgjohemi dhe ua riprodhojmë të tjerëve bisedën fjalë për fjalë. Edhe kjo është një e folur e brendshme, por e një stili tjetër.

Disa njerëz, edhe duke qenë zgjuar, i shohin pamjet shëmbëllimore të ofruara shikimeve të tyre nga bota e shëmbëllimeve dhe bisedojnë me persona të shëmbëllyer. Ndoshta shumë materialistë nuk i besojnë kësaj dhe e quajnë "*halucinacion*". Le ta quajnë... Kjo ishte edhe njëra prej dhuntive të të Dërguarit të Madh. Shikimit të tij të shenjtë i ofroheshin pamje shëmbëllimore nga bota e shëmbëllimeve dhe e varrit, kurse ai ua përcillte të tjerëve ato që kishte parë, dëgjuar e kuptuar. Edhe kjo është një trajtë e veçantë të foluri.

Kurse revelacioni, zbulesa hyjnore, është një tjetër trajtë të foluri. Profetit i vinte zbulimi. Dhe ai dëgjonte e ndiente duke e pasur të zgjuar vetëdijen por, këtë radhë, përmasat ishin krejt të tjera. Askush përveç tij nga ata që i ndodheshin pranë, nuk ndiente e nuk kuptonte gjë. Po që se atij do t'i vinte diçka për veshin, do ta dëgjonin edhe të tjerët. Ndodhte që zbulimi i vinte kur kishte mbështetur kokën në gjunjët e ndonjëres prej grave ose në kraharorin e ndonjërit prej shokëve, por ata as dëgjonin e as ndienin gjë. I Dërguari i Madh e fiksonte revelacionin në kujtesë fjalë për fjalë dhe ua riprodhonte atyre.

Në shpirtin e njerëzve të lartësuar shpirtërisht vjen frymëzimi. Edhe ky është një trajtë të foluri më vete. Si të thuash, si komunikimi me alfabetin mors: *ti-ti-ti-ta-ta-ti* dhe marrësi e kupton në çast mesazhin. Po kështu diktohen gjërat në shpirtin e njeriut që i vjen frymëzimi. Prej atyre shifrave a simboleve, njeriu nxjerr disa kuptime. P.sh., ai thotë: "*Filan djalë po qëndron tani para filan dere!*" E hapin derën dhe djali është aty!

Ekziston telepatia. Shkencëtarët e sotëm llogarisin që një ditë komunikimi i lajmeve të bëhet me këtë rrugë. Edhe kjo është një trajtë e foluri e veçantë. Zemrat e dy njerëzve kthehen kah njëra-tjetra dhe ata munden të komunikojnë!

Nga të gjitha këto kuptohet se Zoti ka krijuar shumë lloje të folurish.

E tani të vijmë te çështja jonë. Allahu na pyeti ne: "*A s'jam unë Zoti juaj?* Mirëpo ne nuk e dimë se ç'loj të foluri përdori. Nëse na ka folur ngjashëm me alfabetin mors, domethënë me mënyrën sesi jepet frymëzimi tek njeriu, gjithsesi s'kemi pse të mendojmë se duhet ta kishim dëgjuar me veshë. Nëse është frymëzim, nuk është zbulim. Dhe nëse është zbulim, nuk është frymëzim. Nëse është një e folur për shpirtin, s'është për trupin. Nëse është një komunikim për trupin, s'është i tillë që të mund ta perceptojë shpirti.

Është shumë i rëndësishëm ky çast: Nëse njerëzit, ato që dëgjojnë apo shohin nga bota e shëmbëllimeve, e varrit apo e shpirtrave, i vlerësojnë me anë të etalonëve të kësaj bote, gënjehen. Lajmëtari Besnik paqja qoftë mbi të! na thotë: "*Në varr do t'ju vijnë engjëjt Munker e Nekir dhe do t'ju pyesin.*" E cilës pjesë të njeriut do t'i drejtojnë ata pyetje? Edhe në i folshin kufomës, edhe në i folshin shpirtit, përfundimi mbetet po ai: ata që mund të ndodhen pranë, nuk do të dëgjojnë gjë. Edhe sikur të fusin në varr një mikrofon e të përpiqen për të regjistruar diçka, nuk do t'ia arrijnë, sepse tani s'bëhet më fjalë për komunikim në përmasat tona, por në të tjera përmasa. Pse, a s'kanë folur Ajnshtajni e të tjerë për dimensionin e katërt apo s'e di për të satin dimension? Ja pra, kështu, me ndërrimin e dimensioneve, ndërron edhe çështja e cila do t'ju dalë para në një trajtë krejt tjetër!

Për rrjedhojë, dialogu në fjalë është një marrëveshje e bërë nga Allahu me shpirtin, e posaçme për shpirtin. Nuk duhet pritur që ta dëgjojmë e ta fiksojmë në kujtesë jehonën e saj. Ndoshta

duhet pritur të reflektohet nga ndërgjegjja në trajtën e një ndjenje. Ne mund ta ndiejmë atë me anë të ndërgjegjes e të frymëzimeve që vijnë tek ajo.

Një radhë, kur po bëja shpjegimin e kësaj çështjeje, dikush u hodh e tha: "Unë s'kam dëgjuar gjë!" E unë e kundërshtova: "Kurse unë kam dëgjuar! Në se ti s'ke dëgjuar, atëherë shih të shpëtosh kokën! Mua më kujtohet fare mirë se e kam dëgjuar!"

Po qe se do të më pyesnin se me çfarë e dëgjova, do të përgjigjesha se e kam dëgjuar me anë të dëshirës dhe ndjenjës së të përjetshmes që më gjallon përbrenda ndërsa nuk jam i përjetshëm! Në fakt, unë edhe Zotin nuk mund ta di, sepse jam i kufizuar. Ndërsa unë, një insekt i kësaj bote të kufizuar, pasi të jetoj jetën time të kufizuar, duhet të vdes dhe ndërsa gjërat e kësaj bote të kufizuar që hyjnë në fushën time të mendimit, duhet të jenë të kufizuara, unë rri e mendoj për botën e pakufizuar. Brenda meje është ndjenja e së përjetshmes, është dëshira për të. Unë bart dëshirën për Xhenetin dhe për Bukurinë Hyjnore. Edhe sikur e gjithë bota të jetë e imja, kjo vuajtje nuk mbaron. Është pikërisht kjo gjendje subjektive si rrjedhojë e së cilës unë them "kam dëgjuar".

Asaj që ne i themi *ndërgjegje*, me fakultetet posaçërisht vetjake e me "organet" e saj flet vazhdimisht për Zotin dhe kurrë nuk thotë gënjeshtër. Kur i jepni ndërgjegjes atë gjë që kërkon, atë gjë që dëshiron, e keni bërë të kënaqur. Prandaj edhe Kurani urdhëron: "*Zemrat e atyre që besuan, me të përmendur Allahun, qetësohen; pra, ta dini se zemrat, me ta përmendur Allahun, shtrohen!*"¹⁴⁶.

Një tjetër specifikë është edhe kjo. Disa filozofë si Bergsoni, duke lënë mënjanë të gjitha argumentet logjike dhe aprioristike, për vërtetimin e Zotit kanë përdorur vetëm ndërgjegjen e tyre. Kanti thotë: "*Për të mundur ta kuptoj Zotin në përputhje me madhësinë e tij, unë i hodha pas shpine të gjitha ç'dija.*" Bergsoni ecën në këtë drejtim vetëm me "parandjenjën" e tij. I vetmi argument i tij, ndërgjegjja. Mohimi i Zotit e bën ndërgjegjen të vuajë. Ajo arrin qetësinë e kënaqësinë kur e beson Zotin. Kur njeriu ta ndiejë thellë zërin e ndërgjegjes së vet, atëherë do të ndiejë brenda saj dëshirën për të Adhuruarin e saj të përjetshëm. Ja pra, kjo atmosferë, kjo shfaqje është pohimi i Zotit që gjen shprehje në ndërgjegjen e njeriut me fjalë të pazë, është përgjigjja "*Po, ti je Zoti ynë!*" dhënë pyetjes së Zotit "*A s'jam unë Zoti juaj?*" Dhe, në se do të bëhej kujdes, çdokush do të mundej ta dëgjonte këtë zë që këputet nga thellësitë e shpirtit e ngjitet lart. Ndryshe, në se kjo do të kërkohej në kokë a në trup (në kufomë), do të bihej në kontradiktë. Zoti ekziston në ndërgjegjen e çdokujt, është potencial. Vetëm se dallimi, vërtetimi i tij mund të bëhet vetëm brenda fushës së vet. Njerëzit e mëdhenj, analistët, njerëzit e lartësuar shpirtërisht, profetët e kanë parë dhe e kanë treguar këtë të vërtetë në mënyrë krejt të hapur.

Por në se bëjmë fjalë për vërtetimin logjik, këtë çështje të veçantë nuk mundemi ta vërtetojmë siç vërtetojmë dhe përshkruajmë sende konkrete si p. sh., një dru lisi apo pishë. Këtë mundet ta kuptojë ai që i vë veshin ndërgjegjes së vet, që vëzhgon ato çka ndodhin brenda vetes së vet!

---

¹⁴⁶ Ra'd, 28

Pyetja 3: Në Kuran është deklaruar se *Vullneti i Përgjithshëm i përket vetëm Zotit. Bashkë me këtë, dihet edhe se njeriut i është dhënë një vullnet i pjesshëm. Në këto kushte, në rastin e njeriut që bën mëkat, a është vetë njeriu që bën mëkat duke iu nënshtruar vullnetit të vet, apo është Vullneti i Përgjithshëm i Zotit që e detyron njeriun të kryejë mëkat?*

Përgjigje: Pohimi i shkurtër i kësaj çështjeje është ky: në dorën e njeriut ka vullnet. Ne le t'i themi këtij vullneti, po të duam, *vullnet i pjesshëm*, po të duam, dëshirë njerëzore, ose, po të duam, edhe aftësi njerëzore për të futur në dorë diçka. Kurse aktin krijues të Zotit, t'i themi *vullnet i përgjithshëm*, fuqi krijuese, me fjalë të tjera përmbledhja e fuqisë, vullnetit dhe aftësisë krijuese. (Këto janë attribute të Zotit). Kur çështja merret në aspektin që i përket Zotit, kuptohet sikur Zoti detyron, pra gjërat të bëhen në atë mënyrë dhe kështu në punë futet detyrimi. Por kur çështja merret në aspektin që i përket njeriut, kuptohet sikur njeriu i bën vetë punët e tij dhe, kështu, del në pah mendimi se “*çdokush është i zoti i punës ose i bëmave të veta*”, që është një ide dhe parim muezili.

Çdo gjë që ndodh në gjithësi, e krijon Allahu. Ky është edhe “*Vullneti i Përgjithshëm*” për të cilin bëhet fjalë në këtë pyetje. Madje, “*Edhe ju, edhe bëmata tuaja Allahu i krijoi!*”¹⁴⁷ Me fjalë të tjera, Zoti ose krijuesi edhe i juaji, edhe i punëve, bëmave, veprave tuaja është vetëm Allahu!

Për shembull, nëse bëni një veturë ose ndërtoni një shtëpi, është Zoti që i ka bërë, që e ka bërë veturën, që e ka ndërtuar shtëpinë. Ju dhe aktet tuaja i përkisni Zotit. Por në të gjitha këto akte që kryhen, ka diçka që është specifike për ju, që ju takon juve: nisma dhe përftimi. Ndërkaq, këto janë një kusht i nivelit të ulët dhe një shkak i thjeshtë. Krejt sikur të shtypnit butonin e një rrjeti elektrik gjigant dhe të ndriçonit me të gjithë botën. Në këtë rast, ashtu siç nuk do të mund t'ju thonim se *ju s'bëtë asgjë, se s'dhatë asnjë kontribut*, nuk do të mund të thonim as se kjo është një vepër plotësisht e juaja. Vepra i takon plotësisht Zotit! Por, duke i krijuar këto vepra për ju, Zoti ka pranuar si kusht të nivelit të ulët ndërhyrjen tuaj të pjesshme dhe mbi këtë kusht i ka ngritur aktet apo veprat për të cilat po bëjmë fjalë, pra në të cilat ka pjesë ndërhyrja e njeriut.

Për shembull, mekanizmin elektrik të kësaj xhamie e ka ngritur Zoti dhe e ka sjellë në gjendje pune. Edhe akti për ta vënë rishtas në punë, për ta bërë që të ndriçojë, i përket Zotit. Prodhimi i dritës nga rryma elektrike dhe ndriçimi i xhamisë janë nga një akt më vete. Dhe këto i përkasin Allahut, Zotit që është *Drita e Dritave* dhe *Portretizuesi i Dritave*. Megjithatë, në ndriçimin e kësaj xhamie është edhe nisma juaj: vetëm shtypja e butonit të këtij mekanizmi të ngritur e të përgatitur prej Zotit.

Le të ofrojmë edhe një model tjetër. Le të mendojmë një makineri të ndërtuar e të bërë gati për punë, ndërkaq që akti i vetëm dhe i fundit për ta vënë në punë, shtypja e butonit, ju është lënë si detyrë juve. Pra, përveç këtij akti të fundit, të gjitha të tjerat lidhur me këtë makineri i përkasin

---

¹⁴⁷ Saffat, 96

Zotit. Prandaj edhe *nismës së njeriut* i themi *përfitim* ose *vullnet i pjesshëm*, kurse *aktit të Zotit* i themi *krijim*. Kështu, përpara na del një përpjesëtim i tillë vullnetesh:

A) Vullneti i përgjithshëm.

B) Vullneti i pjesshëm.

Vullnet do të thotë të duash, të kërkosh diçka, të kërkosh të bësh diçka dhe të kesh aftësinë, durimin, vendosmërinë për ta çuar gjer në fund, ta çosh gjer në fund atë çka dëshiron dhe kërkon. Dhe një gjë e tillë, në tërësinë dhe finalen e vet, i përket vetëm Allahut: *"Ju s'mund të dëshironi gjë tjetër nga ajo që dëshiron Allahu!"*¹⁴⁸

Kjo e veçantë nuk duhet keqkuptuar. Duke menduar si më sipër, duke thënë se *robi (njeriu) ka vullnet vetëm sa për të shtypur një buton*, kemi qëndruar larg nga një determinizëm ekstrem. Gjithashtu, duke thënë se *Zoti është ai që e krijon aktin, që e nxjerr atë në shesh*, tregojmë se nuk mendojmë si mutezilitë dhe racionalistët. Dhe me këtë pozicion nuk i bëjmë shok apo ortak Zotit as në hyjnitetin, as edhe në atributin krijues të tij. Siç është i vetëm në individualitetin e vet, Zoti është i vetëm edhe në aktin e vet; aktet, punët e veta nuk ua ngarkon të tjerëve për t'i kryer. Zoti e ka krijuar çdo gjë. Mirëpo, nisur nga një sërë të fshehtash dhe urtësish si *propozimi* dhe *prova*, ka pranuar edhe iniciativën njerëzore si kusht të nivelit të ulët.

Për ta ndriçuar edhe më mirë çështjen, dëshiroj t'ju parashtroj edhe një shembull të dhënë nga një individualitet i madh. Ai thotë: *"Ta zëmë se ti merr një fëmijë me dëshirën e tij. Pastaj fëmija të kërkon ta çosh diku dhe ti ia plotëson dëshirën apo kërkesën. Mirëpo atje fëmija sëmuret. Në këto kushte, a ka të drejtë fëmija të të kërkojë llogari pse e çove atje? Natyrisht që jo. Sepse ai vetë deshi. Për më tepër, ti mund t'i japësh edhe një shuplakë duke i thënë: "Vetë deshe!" Gjithashtu në këto kushte, vullneti i fëmijës a mund të mohohet? Sigurisht që jo. Sepse ai dëshiroi dhe kërkoi. Mirëpo në këtë mes, je ti ai që e çove fëmijën atje. Tjetër, fëmija as nuk deshi të sëmurej, as nuk u sëmur vetë. Në këtë mënyrë, kemi ndarë nga njëri-tjetri tre faktorë: fëmijën që dëshiroi dhe kërkoi, atë që e çoi fëmijën, domethënë që ia plotësoi dëshirën dhe kërkesën dhe më në fund atë që shkaktoi sëmundjen."*

Me këtë sy i shohim ne kaderin dhe vullnetin e njeriut.

Të drejtën e kësaj pune e di ai që vendos për të!

---

¹⁴⁸ Insan, 30

Pyetja 4: Në Kuran thuhet: *“Kë ta shmang nga rruga e drejtë, nuk drejtohet më; kë ta drejtoj në rrugë të drejtë, nuk ndahet më prej saj.”* Po ashtu: *“Njeriut i dhashë mendje e gjykim, vullnetin ia lashë në dorë të vet, veçanërisht i tregova se ç’është rruga e drejtë e ç’është rruga e shtrembër. Le të shkojë në cilën rrugë që të dojë!”* Si mund të interpretohen këto?

Përgjigje: Në këtë pyetje ka dy opsione: *e para*, a bëhet ashtu si dëshiron vullneti i përgjithshëm i Zotit; *e dyta*, apo njeriu vepron me vullnetin e vet? Ajeti i Kuranit për të cilin bëhet fjalë, është kështu: *“Po qe se Allahu e drejton dikë në rrugë të drejtë, askush nuk mundet ta shmangë atë prej saj. Dhe, po qe se dikë tjetër e shmang, askush nuk mundet ta drejtojë më atë!”* Rruga e drejtë është rruga e gjerë dhe e orientuar që kanë ndjekur profetët. Kurse rruga e atyre që shmangen nga rruga e drejtë, është rruga e të mbrapshtëve, e perversëve që e kanë humbur orientimin.

Po të shihet me kujdes, që të dyja këto (rrugë) janë nga një punë, nga një akt më vete. Dhe, në aspektin njerëzor, janë detyra, janë funksione, gjë që pason domosdoshmërinë e konsideratës së dhënësi ose caktuesi i detyrave apo funksioneve përkatëse të jetë Zoti. Nuk mund të tregohet as edhe një akt që të mos i kushtohet Atij. Është vetëm Zoti që krijon largimin, rrugën e shtrembër, si domosdoshmëri kjo e emrit të Tij Mudil (shmangës, çorientues), dhe, po ashtu, rruga e drejtë është shfaqje e domosdoshme e emrit të Tij, Hadi (udhërrëfyes, orientues). Është Zoti ai që i jep që të dyja rrugët, të drejtën dhe të shtrembrën.

Por kjo nuk do të thotë se Zoti e shtyn përdhunisht njeriun në rrugë të shtrembër ose e drejton në rrugë të drejtë pa asnjë iniciativë apo akt të njeriut e, kështu ky bëhet, do apo s’do, a një i çoroditur, a një i drejtë.

Megjithatë, kjo çështje duhet kuptuar kështu. I cilado përmasave që të jetë akti i orientimit apo i çorientimit, t’i jepet pjesë autorësie në të njeriut, është gabim. Për shembull, duke e thjeshtëzuar, po themi se, nëse një akt i tillë peshon dhjetë ton, është gabim që njeriut t’i kushtohet qoftë edhe një përqind e tij. Zoti është pronari i vërtetë i çdo gjëje, prandaj edhe ai si akt absolutisht i duhet kushtuar të zotit.

Le t’ju parashtroj një shembull konkret. Allahu orienton dhe kjo ka shkaqet e veta. Ardhja në xhami, dëgjimi i këshillave, vetëndriçimi logjik janë nga një rrugë orientimi më vete. Një nga këto rrugë është edhe dëgjimi i Kuranit, analiza e kuptimit dhe njohja e thellësive të tij. Vajtja në bisedat mbi jetën dhe veprimtarinë profetike të Muhamedit paqja qoftë mbi të! dhe ndjekja e tyre me syrin e zemrës, hyrja në klimën parajsore të tij, dëgjimi me kujdes i fjalëve të tij të dala nga zemra, shndërrimi i zemrës në një vend ku të reflektohen shfaqjet e buruara prej tij, janë fragmente të rrugës së drejtë. Me këto qëndrime e veprime njeriu merr nismë për t’u futur në rrugën e drejtë dhe bën hapa konkrete në të. Vërtet ardhja në xhami është një nismë e vogël, por Allahu mund ta bëjë atë shkak për ta futur njeriun në rrugë të drejtë. E drejta është e Allahut, kurse robi, njeriu, është ai që troket në derë me cilësinë e atij që kërkon diçka, që kërkon të gjejë e të përfitojë diçka.

Njeriu shkon në pijetore, ose diku ku adhurohen idhuj, etj. Dhe kështu, i ka rënë derës së emrit Mudil dhe ka thënë: *“Më nxirr nga udha...”* Dhe po të dojë, Allahu e nxjerr. Por, po të mos dojë, nxjerr pengesa, nuk e shmang nga e drejta. Dhe po ta kenë ndjekur me kujdes fillin e mendimit,

do të kuptoni se njeriu ka në dorë një gjë aq të vogël, saqë nuk mund t'i bëhet shkak i vërtetë as për ta orientuar, as për ta çorientuar.

Po ju paraqes edhe një shembull tjetër. Kur ju të keni ndjekur këndime të Kuranit dhe predikime e këshilla dhe kur të keni lexuar një libër shkencor, shpirti ju mbushet plot me dritë. Mirëpo ja tek është dikush tjetër që, megjithëse dëgjon ezanin tek po rri nën hijen e minares, megjithëse ndjek predikime e këshilla, madje duke u vënë veshin lutjeve më të sinqerta e më të ndjera, prapëseprapë ndjehet i shqetësuar dhe ankohet për ezanin: *“More po ç’është ky zë i shëmtuar?”*

Kjo do të thotë se është Allahu, Zoti që edhe drejton, edhe shtyn në rrugë të shtrembër. Por, në se një njeri ka hyrë në rrugë të shtrembër, Zoti krijon një mundësi të tillë për të si ajo e shtypjes së një butoni dhe, pastaj, sipas prirjes së njeriut, ose e fal, ose e ndëshkon.

Pyetja 5: *Shumë njerëzve Zoti u ka dhënë makina, apartamente, mall, pasuri, nder, shokë e miq, famë e popullaritet. Kurse disa të tjerëve u ka dhënë varfëri, mjerime, fatkeqësi. A mos vallë këta të dytët janë shumë të këqij, apo Zoti i do shumë ata të parët? Cili është dallimi mes atij që jeton për të fluturuar dhe atij që jeton për t'u zvarritur?*

Përgjigje: Një pyetje e tillë mund të bëhet vetëm me qëllim për të mësuar. Ndryshe të çon në mëkat. Në fakt, këtë pyetje duhet ta bëjë edhe një njeri që e ka një hall.

Zoti, kujt të dojë i jep kalë, makinë, apartament, han, hamam, taksi dhe, kujt të dojë, varfëri e nevojtar. Por, në të gjitha këto nuk duhet të mohohen edhe disa shkaqe që e kanë burimin te familja dhe faktorë të tjerë. Për shembull, ashtu siç nuk mund të mohohet zgjuarsia dhe aftësia e dikujt për të fituar pasuri, ashtu edhe nuk mund të mohohet që, për të fituar, është kusht që të njihen rrugët e fitimit në vartësi të kushteve të kohës. Krahas kësaj, Zoti, megjithëse disa njerëz i tregon dinjitozë, prapëseprapë nuk i bën të pasur. Në një porosi profetike shprehet mendimi se Allahu dëshiron që dikujt t'i japë pasuri e dikujt dituri, gjë që është mjaft kuptimplote, lidhur me karakterin e pyetjes së bërë...

Nga një anë tjetër, malli dhe pasuria s'duhet të konsiderohen patjetër si diçka e mbarë e dobiprurëse. Zoti ua plotëson kërkesën disave me pasuri dhe kënaqësi e lumturi tokësore, kurse disave, jo. Vetëm diçka: edhe dhënia, edhe mosdhënia e Zotit kanë në thelb mbarësi e dobi. Sepse, nëse ti je një njeri i mirë dhe do ta përdorësh atë që do të të jepet, me vend, është e mbarë dhe e dobishme. Por, po qe se s'je njeri i mirë dhe je shmangur nga rruga, edhe dhënia, edhe mosdhënia e Zotit për ty s'do të përmbajnë mbarësi e dobi.

Nëse s'ke një orientim të caktuar, varfëria për ty është një shkak për mohim e blasfemi, sepse të shtyn që të ngresh krye kundër Zotit dhe për çdo ditë të hapësh flamurin e revoltës kundër Tij. Prapë, nëse nuk je në rrugë të drejtë dhe të mungon jeta ndjesore e shpirtërore, pasuria është për ty një bela dhe fatkeqësi.

Shumë njerëz gjer më sot e kanë humbur provën nën të cilën janë vënë me anë të pasurisë, që është shndërruar për ta në fatkeqësi. Sa e sa vetë ka që, megjithëse jetojnë në pasuri, në zemrat e tyre, për shkak të mosmirënjohjes, nuk ndihet as shenja më e vogël e dritës!

Për rrjedhojë, fakti që Zoti u ka dhënë këtyre pasuri, është për ta një nxitje në rrugën e tyre të mbrapshtë. Ata e kanë merituar një gjë të tillë, sepse para së gjithash, kanë vrarë jetën e vet ndjesore dhe shpirtërore dhe i kanë degjeneruar aftësitë natyrore që u pati dhënë Zoti.

Në këtë mes, është me vend të shënojmë këto porosi të Profetit tonë paqja qoftë mbi të! *"Mes jush ka të tillë që, kur ngrenë duart dhe i betohen Allahut, Ai ua çon në vend betimet dhe kurrësi s'i nxjerr gënjeshtarë. Bera Ibni Malik është njëri ndër ta."* Mirëpo Bera, i vëllai i Enesit, nuk kishte as për të ngrenë dhe as vend ku të flinte. Ai ushqej sa për të mbajtur frymën gjallë. Ja pra, ka sa e sa njerëz si Bera me pamje të mjerë që janë parë si njerëz të mëdhenj dhe madhështia e zemrës së të cilëve është vlerësuar me dritën e brendshme të tyre. Dhe këta janë njerëz, të cilët sipas fjalës së Profetit, janë karakterizuar si të tillë që, po të betohen, Allahu nuk do t'i nxjerrë gënjeshtarë.

Prandaj edhe në vetvete, as pasuria, as varfëria nuk duhen konsideruar mirësi apo fatkeqësi. Ndoshta sipas vendit, varfëria mund të jetë një nga të mirat më të mëdha të Zotit për njeriun. Profeti paqja qoftë mbi të! e pati parapëlqyer në mënyrë të vullnetshme varfërinë. *“A nuk do që bota t’u mbetet atyre dhe përjetësia neve?”* Me këto fjalë i qe drejtuar ai Hz. Omerit (r.a.), i cili në kohën kur pasuritë e botës derdheshin në thesarin e shtetit të tij, pati jetuar si njeri i varfër duke u ushqyer sa për të mbajtur frymën.

Por ka edhe varfëri të tillë që, Zoti na ruajtë, është shmangia nga rruga e drejtë dhe blasfemia. Për shembull, po qe se fjalët e mësipërme s’do të dilnin nga goja e një besimtari me qëllim analize, por nga goja e një mosmirënjohësi, ky njeri që do të shprehte ankim ndaj të mirave të Zotit, do të bëhej mohues.

Për sa u fol, do të thotë se varfëria është, sipas vendit, diku e mirë, diku pushtet. Çështja themelore është besnikëria në zemër. Ja disa shprehje të kësaj:

“O Zot, e pranoj çdo gjë që do të më vinte prej Teje!”

“Më pëlqen ç’të më vijë prej Teje, kaftan a qefin;

Trëndafil i freskët a gjemb, favor a mjerim...”

Në Anadollin lindor thonë kështu: *“Prej Teje, edhe kjo e mirë, dhe ajo e mirë...”*

Edhe sikur të veshë kaftan, edhe sikur të dojë të notojë në pasuri, për sa kohë që të jetë bashkë me Zotin, njeriu do të jetë i nderuar dhe i lumtur. Por, po të mos ketë lidhje me Zotin, edhe kjo botë, edhe bota tjetër humbje do të jenë për atë të varfër. Po ashtu, i pasuri që s’është bashkë me Zotin, edhe nëse në këtë botë duket në pamje i lumtur, në përfundim do të pësojë një disfatë të rëndë.

Pyetja 6: Pse Allahu nuk i krijoi të njëjtë robtë e vet, por dikë të verbër e dikë topall?

Përgjigje: *E para*, Allahu është i zoti i mallit. Me atë vepron si të dojë. Askush nuk mund t'i përzihet dhe nuk mund t'i ndërhyjë në punën e tij krijuese. Është Allahu (xh.xh.) ai që ka krijuar elementët përbërës të trupit tënd e që të ka falur trajtë njerëzore. Ti nuk i ke dhënë më parë diçka Allahut që të ka favorizuar me këto gjëra, që të mund të pretendosh për diçka para Tij!..

Po qe se ti do t'i kishe dhënë diçka Allahut, në përgjigje të atyre që të janë dhënë, ndoshta do të kishe të drejtë t'i kërkoje: "Më jep jo një sy, por dy; jo një dorë, por dy duar!" Ose ta kundërshtojë: "Pse më dhe një këmbë e jo dy?" Mirëpo ti nuk i ke dhënë ndonjë gjë Allahut që, mos qoftë e thënë, të ngresh akuzën për padrejtësi! Padrejtësia lind nga e drejta e papaguar. Po ç'të drejtë kërkon ti tek Ai që s't'u dha e, në këtë mes, lindi një padrejtësi!

Allahu i Lartë të ka krijuar ty duke të nxjerrë nga e paqena, madje si njeri... Nëse bën pak kujdes, do të shohësh se poshtë teje ka shumë krijesa, që, po t'i vësh mirë e mirë, do të kuptosh se për ç'gjëra je bërë i merituar!

E dyta, disa herë Allahu ia merr njeriut këmbën dhe në jetën tjetër i jep shumë gjëra në shkëmbim të saj. Duke i marrë këmbën, njeriun e bën të ndiejë e të kuptojë sesa i varfër, sa i dobët e sa i pafuqishëm është ai si njeri! Nëse Allahu bën që ai njeri t'i kthejë sytë e zemrës kah vetja e ndjenjat t'i marrin një zhvillim të veçantë, del se i ka dhënë shumë gjëra duke i marrë fare pak. Kjo do të thotë se, edhe nëse formalisht jo, në thelb, sakatllëku i njeriut është shprehje e favorit të Zotit! Krejt si dhënia e Xhenetit për dëshmorin. Një njeri bie dëshmor në luftë. Falë të këtij akti, në Gjyqin e Madh dhe në audiencën e Allahut lartësohet në një pozitë të tillë që do t'ia kishin zili edhe njerëzit më të mëdhenj të lartësuar në nivelin e përsosmërisë shpirtërore! Të tjerët që e shohin pozitën e dëshmorit, thonë: "Eh, sikur edhe ne të na e kishte mundësuar Allahu të binim dëshmorë në fushën e luftës!" Për rrjedhojë, edhe sikur ky njeri të jetë bërë copa-copa, nuk konsiderohet se ka humbur shumë, pasi ajo që fiton është shumë më e madhe në raport me atë që ka humbur!

Edhe nëse shumë rrallë, lidhur me këtë çështje, disa njerëz devijojnë nëpërmjet nervozizmit, zemërimit, egoizmit dhe ndjenjës së inferioritetit, te shumë njerëz këto lloj të metash trupore më së shumti janë bërë shkak për kthimin e fytyrës kah Zoti. Nisur nga kjo, nuk është me vend që të merren si pikë referimi humbjet në fjalë te një pjesë njerëzish të llojit të insekteve të dëmshme. Thelbësore në këtë subjekt është nxitja ose zgjimi në shpirtrat e njerëzve kandidatë për në amshim i dëshirës për atë botë. Nëse në njeriun me defekt shfaqen, me shtytjen e defekteve, kthimi i tij kah Zoti, kurse te të tjerët marrja mësim prej tij dhe nxitja drejt së vërtetës, domethënë se te defekti ka një urtësi dhe ky i shërben qëllimit.

Njeriu, kafshët, bimët dhe të gjitha qeniet e tjera dalin në dritë të ditës në sajë të një fuqie që konkludon mbi ta, çojnë në vend detyrën e tyre të faktimit dhe pasqyrimin dhe, pastaj, hiqen nga skena e fshihen duke ua lënë vendin të tjerëve.

Në këtë botë, edhe lindjet, edhe vdekjet kryhen si nga një ekspozim, faktim dhe provë më vete. Ashtu siç çdo gjë kur fiton ekzistencë si qenie, bëhet argument krejt i hapur i një Ekzistence të fshehtë dhe interpret i Saj, ashtu edhe largimi i saj në mbarim të periudhës përkatëse, është kah argumenton përjetësinë e asaj Qenieje të fshehtë të pafillim të dhe pavdekshmërinë e Saj.

Po, ne dhe çdo gjë tjetër që kemi fituar ekzistencë nga hiçi, nga e paqena, me qenien tonë tregojmë për qenien e dikujt tjetër dhe, me të parët, të dëgjuarit dhe aftësinë njohëse tonën si dhe me ikjen tonë duke braktisur çdo gjë që bartëm mbi shpinë si amanet një jetë të tërë, tregojmë për NJËSHIN e fshehtë, të kundërt me gjërat e përkohshme që vijnë e shkojnë e që shkojnë për të mos u kthyer më! Është "*Ai që ka krijuar jetën dhe vdekjen që ju të jepni provën se cili prej jush do të kryejë vepra më të mira.*"¹⁴⁹

Të arrish të konceptosh të fshehtën e ardhjes tënde këtu, të japësh provën në gjendjen aktuale dhe të jesh gati për të ikur, ja pra, se ç'është e rëndësishme për njeriun!

Dhe tani, pas kësaj hyrjeje përgatitore të shkurtër, le të merremi me çështjen tonë, çastin e fundmë të përbashkët të të vdekurve në një çast.

Ashtu është, të gjithëve u ka ardhur çasti i fundit menjëherë së bashku! E, për të ndodhur kështu, nuk ka asnjë pengesë serioze e që të vlejë për t'u shënuar. Individualiteti i Lartë që mban në dorë ekzistencën të tërë, ashtu siç i ka krijuar çdo njeri dhe çdo gjë, nga grimcat e gjer te sistemet, secilin brenda paracaktimit të vet të posaçëm, së bashku menjëherë, po ashtu edhe mund t'i vdesë të gjithë së bashku menjëherë! As fakti që gjërat apo qeniet mund të ndodhen veç e veç në vende të ndryshme, as edhe ndryshimet karakteristike e cilësore në lidhje me këtë, nuk mund të përbëjnë pengesë.

Megjithëse për ta treguar efektivitetin e Qenies me fuqi të pafundme, nuk mund të gjendet ndonjë shembull që ta reflektojë plotësisht atë fuqi, prapëseprapë mund të bëhet fjalë edhe për shumë gjëra që mund t'i bëhen pasqyrë Asaj, që mund të japin një ide.

Përgjithësisht, qeniet me karakteristika dhe cilësi të ndryshme që orientohen kah dielli, e vazhdojnë jetën e tyre duke parë kah ai pa shkaktuar ndonjë pështjellim, marrin ngjyra të ndryshme nën dritën e tij, në gjendjen më të shkëlqyeshme me të vijnë dhe me lindjen e perëndimin e tij zbehen, shkoqen, shuhen e shkojnë. Krejt ashtu si ai, çdo gjë barset në prehrin e të njëjtës pranverë, zhvillohet e përhapet në të njëjtën verë dhe në të njëjtën vjeshtë zverdhet e megjithatë fati i paracaktuar i secilës qenie dhe i të gjithave është i ndryshëm. Të gjitha së bashku dhe veç e veç, e shfaqin ekzistencën dhe efektivitetin e tyre sipas planit dhe programit të asaj diturie të gjerë, sipas orientimit të atij vullneti e të asaj dëshire të pafund, jo në mënyrë spontane, por në atë drejtim që kërkon Vullneti dhe Dëshira e Lartë. "*Ai di gjithçka ndodhet në tokë e në det. Ai ka dijeni për gjethen që bie, për farën që ndodhet brenda errësirës së nëntokës. Çdo gjë e njomë dhe e thatë ndodhet në Librin e Qartë.*"

Nëse jeta dhe vdekja, zhvillimi dhe produktiviteti i drurëve, barërave, farërave e kokrrave ndiqen kaq seriozisht, a mund të ndodhë që një qenie e përkryer si njeriu të lihet pa orientim e kujdes? Zoti i Lartë i universeve që nuk pengohet të shohë një gjë kur sheh një gjë tjetër, të dëgjojë një gjë kur dëgjon një tjetër, sigurisht që do t'i japë rëndësi çdo gjendjeje të njeriut si krijesa më e vlerë, vepra artistike më e çmuar dhe, duke i favorizuar një individ të tij gjërat që ndodhen tek të gjitha tipet e llojet e qenieve të tjera, do ta trajtojë posaçërisht njeriun që është indeksi ose

---

¹⁴⁹ Mulk, 2

shëmbëlltyra në miniaturë e të gjitha universeve, do ta bëjë të merituar të konsideratës së Tij të posaçëm dhe, me rrugë të posaçme, do ta nderojë në audiencën e Vet!

Kjo ftesë dhe bartje për atje mund të ndodhë disa herë në shtrat, disa herë në fushë të luftës dhe, disa herë edhe në ndonjë fatkeqësi. Madje, mund të ndodhë edhe në masë ose një e nga një nëpër vende veç e veç nga njëri-tjetri. Këto, nga këndvështrimi i Krijuesit ndaj njeriut, kurrsesi nuk ndikojnë në përfundim. Zoti i Dijes dhe i Fuqisë së Pafundme që ka në dorë frerët e çdo njeriu, që e mban një qenie në jetë sa të dojë e pastaj e lëshon, sipas librit pranë tij, është krejt normale dhe e pranueshme që t'ua marrë shpirtrat individëve dhe shtresave të caktuara. Ashtu siç u prek edhe më parë, kjo është diçka si puna e një komandanti epror, që për një njësi ushtarake për të cilën është përcaktuar se po e mbaron afatin e shërbimit ushtarak, të kryejë kur t'i vijë dita, lirim e tyre.

Veçanërisht, ashtu siç është bërë e qartë edhe në vendin ku është prekur çështja e karakterit gjithëpërfshirës të detyrës së engjëllit të ngarkuar me marrjen e shpirtrave, ka aq shumë engjëj përgjegjës për të marrë shpirtrat, sa në të gjitha vendet të përfshira në mijëra fatkeqësi që ndodhin në të njëjtin çast, me çdo të vdekur mund të takohen, sipas vullnetit dhe miratimit të Zotit, jo një, por disa engjëj dhe, sipas librave që mbajnë në dorë, mund t'i drejtojnë kurbanet e tyre në perspektiva të ndryshme.

Kur këto lloj fatkeqësish merren në analizë në mënyrë shumë serioze, me të vërtetë është e pamundur të mos shohësh edhe një miratim të parë, edhe ardhjen e çastit të fundit për të gjithë të vdekurit menjëherë. Duhet vëllime të tëra për të përcaktuar dhe përshkruar tërë ndodhitë interesante e të mrekullueshme të kësaj natyre. Mbi gjithçka, edhe ato që janë shkruar, janë aq shumë sa i kalojnë vëllimet. Nuk kalon ditë që të mos shoh të shtypur disa prej ngjarjeve të tilla të jashtëzakonshme që do të bëheshin subjekte librash.

Për shembull, në një tërmet që e kthen qytetin përmbys, në kundërshtim me faktin që mijëra vetë, pavarësisht nga të gjitha përpjekjet, nuk arrihet të shpëtohen, shumë ditë më vonë nxirren nga gërmadhat qindra fëmijë të padëmtuar... Ose diku një rimorkio rrokulliset në kanal, të gjithë punëtorët e hipur mbi të mbyten, kurse tej mbi ujë, qëndron një foshnjë e lidhur në dizga, pa pësuar asgjë... Ose në një aksident ajror, ndërsa njerëz të aftë e të stërvitur nuk arrijnë dot t'u shpëtojnë flakëve, një bebe e fluturuar dyqind metra më tej gjatë rrëzimit shpëton pa marrë asnjë gërvishtje... Të gjitha këto e qindra ndodhi janë kah vërtetojnë sesi jeta, ashtu edhe vdekja nuk janë dukuri spontane, por përkundrazi, realizohen me anë të masave të marra prej dikujt që di, sheh dhe drejton.

Të gjitha qeniet që vijnë në jetë individualisht ose në grup, gjer në afatin kur u mbaron detyra e shënuar në regjistrat përkatës dhe kur do t'ju vijë çasti i fundit, e mbushin jetën duke çuar në vend përgjegjësinë për të konceptuar të fshehtat e imta të krijimit, për të zbuluar enigmat e përtejnatyrës, për t'iu bërë pasqyrë dhe interpret Individualitetit që na ka dërguar këtu ne dhe ata dhe, pastaj, lirohen nga detyra një e nga një, copë-copë ose në grup.

Kjo e ditur, ky përcaktim dhe saktësim dhe pastaj, çuarje në vdekje e krijësive, domethënë sjellja në *një* e çasteve të fundit dhe dhënia fund e punës së tyre janë mjaft të lehta për Allahun (xh.xh.) që e di në trajtën më të mirë çdo gjë nga kreu në fund. Mbetet të themi se prej Atij që di çdo gjë të hapur a të fshehur, e mësojmë se përreth çdo njeriu ndodhet një tufë engjëjsh dhe se, përveç këtyre, ndodhen edhe shumë engjëj nga ata që marrin shpirtrat.

Në këtë diskutim mund të lindë veçanërisht një kundërshtim i tillë i vogël: *Në këto lloj ndodhish fatkeqe, bashkë me ata që e kanë bërë hak, dëmtohen e shkojnë edhe një numër i madh të pafajshmish. A mund të na thoni diçka rreth kësaj?*

Le ta them menjëherë se edhe kjo pikëpyetje lind nga një mahitje në besim dhe në përfytyrim. Po që se jeta do të ishte identitet vetëm i jetës së kësaj bote dhe vendi i njeriut do të ishte krye e fund këtu, ndoshta ky kundërshtim do të kishte një aspekt të pranueshëm e do të ishte i mbështetur. Mirëpo kjo botë për njeriun është një arë, një fushë ku tregohet zelli dhe një sallon pritjeje, kurse bota përtej është vendi ku korret e shihet në lëmë, është koha kur mblidhen frutat dhe, më në fund, i shpëtimin nga shqetësimet dhe i arritjes së lumturisë. Dhe sipas këtij vlerësimi, në vdekjen e të mirit me të keqin bashkë, e fajtorit me të pafajshmin nuk ka asgjë të panatyrshme. E kundërta, një ecuri e tillë e gjërave është më e pranueshja dhe më logjika. Sepse në ringjalljen e dytë, secili do të marrë një trajtë të posaçme qenieje sipas qëllimit dhe sjelljeve të veta, sipas tyre do të trajtohet, sipas tyre do t'i nënshtrohet ndëshkimit ose do të meritojë favor.

Përmbledhtas, çasti i fundit dhe vdekja janë identitet i mbarimit të periudhës së ndodhjes dhe shërbimit në këtë botë. Një periudhë e tillë, në cilësinë e një plani të parapërgatitur në linjën e mosinJORIMIT të vullnetit të njeriut, të regjistruar e të kaluar në arkiv, s'është gjë tjetër veç ekzekutimit të tij kur t'i vijë stina, sipas urdhrit dhe fermanit të Individualitetit që di, sheh e dëgjon çdo gjë. Mes ekzekutimit individual dhe kolektiv nuk ka asnjë lloj ndryshimi logjik.

Kam mendimin se ashtu si në çështje të tjera, edhe këtu, mosnjohja e dijes, fuqisë dhe vullnetit të pafund të Krijuesit të Lartë përbën një prej shkaqeve kryesore të deviacionit. Dhe një tjetër shkak është gabimi në këndvështrimin e gjërave e të dukurive. Nëse përballë ndodhjeve, nuk mundemi t'i zhveshim kokat nga kuptimi i gabuar i natyrës e i shkaqeve si dhe të mbyllemi vetëm për vetëm me ndjesitë tona, bota jonë e brendshme, me besime të dobëta, do të shndërrohet në shesh lufte të lëkundjeve e cytjeve djallëzore.

Shtuar kësaj edhe faktin që, si rezultat i varfërisë së botës tonë ndjesore dhe ushqimit të saj të pamjaftueshëm, qoftë edhe të pambështetur, pirja çdo ditë kupë pas kupe e dyshimeve dhe lëkundjeve është një fatkeqësi e tillë e frikshme, sa që nuk duhet çuditur për prishjen e udhëzimit të brezave, por për faktin që brezat ende nuk kanë arritur ta mbrojnë udhëzimin e tyre.

Për këto çështje që duken si të parëndësishme, mund të pretendohet se u qëndrua më shumë se ç'i takonte. Por ne nuk do të jemi dakord me këtë mendim për asnjërën prej çështjeve që kanë lidhje me besimin. Në sytë tonë, edhe çështja më e vogël lidhur me besimin është në madhësinë e maleve dhe e shtrenjtë sa bota. Nisur nga kjo konsideratë, sado pedantisht që të qëndrohet mbi të, e vlen dhe është me vend.

Pyetja 7: Duke qenë se dihet që më parë se kur dhe si do të vdesë njeriu, cili është faji i vrasësit?

Përgjigje: Ashtu si çdo gjë, edhe koha dhe mënyra e vdekjes së njeriut janë të përcaktuara qysh më parë. Me fjalë të tjera, çdo gjë që është e qartë dhe efektive për gjithësinë, është evidente dhe efektive edhe për njeriun, për jetën dhe vdekjen e tij. Të fitosh ekzistencë në rrugë të caktuara, prapë, të vazhdosësh ekzistencën brenda parimeve të caktuara e të hiqesh nga skena pas një kohe të caktuar, kjo është një e vërtetë e pashmangshme për çdo qenie. Çdo gjë lind brenda një kuadri fatal të paracaktuar të përgjithshëm e shumë të gjerë si dhe në një linjë të përcaktuar për të, zhvillohet e, pastaj, shuhet e mbaron. Kjo është një rrugë e pandryshueshme dhe një rregull e një qark i mbyllur ose një rreth vicioz që do të vazhdojë gjer në amshim.

Me anë të shkencave pozitive të zbuluara e të zhvilluara në zemër të kësaj gjithësie kolosale e cila, që nga molekulat e gjer te sistemet, funksionon me një rregullsi dhe harmoni marramendëse, me anë të parimeve të përhershme përkatëse të atyre shkencave si dhe të ligjësisë universale tek çdo gjë vihet re fare qartë një paracaktim i tillë, një vlerësim dhe një vendim paraparak. Pa pasur një planifikim të tillë të parë, as shpjegimi i rregullit dhe i harmonisë në gjithësi do të ishte i mundur dhe as në lidhje me të zhvillimi i cilësdo prej shkencave pozitive. Falë simetrisë dhe rregullsisë së funksionimit të gjithësisë është bërë e mundur që në laboratorët e fizikës të kryhen kërkime sipas parimeve të caktuara, që anatomia të lexohet e kuptohet brenda rregullave të caktuara e që të dilet drejt thellësive të kozmosit.

Nuk ekziston asnjë mundësi për të menduar cilëndo prej shkencave pozitive në një gjithësi pa harmoni, në një botë pa plan e pa program e në revistën e një natyre që funksionon pa rregull. Në të vërtetë, shkencat kanë bërë për objekt të tyre një pjesë rregullash dhe parimesh ekzistente, i kanë përshkruar ato dhe u kanë vënë emra dhe tituj të caktuar.

Me këtë pohim nuk duam të nënvleftësojmë shkencat dhe zbulimet shkencore, vetëm, duke tërhequr vëmendjen për vendin dhe rëndësinë e tyre, duam të theksojmë se duhet të kihet parasysh specifika shumë më të rëndësishme, ndër të cilat më e rëndësishmja, rregulli dhe harmonia që kanë funksionuar dhe kanë rrahur si një zemër në gjoks të gjithësisë para shkencave dhe zbulimeve shkencore. Dhe Ai që, me anë të një caktimi të parë e me një program fatal të paracaktuar, e bën bazë për të gjitha universet këtë rregullsi dhe harmoni, është i fuqishëm e i lartë.

Sot ka madje, sociologë që kërkojnë që këto ligje që duken efektive për të gjitha qeniet, t'i zbatojnë edhe në shoqërinë njerëzore. Edhe nëse një fatalitet i tillë i kulluar, më saktë, një fatalitet i furishëm e i pashmangshëm është një subjekt gjithmonë i kritikueshëm, nga pikëpamja e harmonisë së përgjithshme dhe pohimit të programit parësor në të cilin mbështetet kjo harmoni, është mjaft kuptimplotë.

Në fakt, çdo e vërtetë që i përket besimit, ekziston në vetvete, është e lartë dhe e pastër nga nevoja për t'u mbështetur prej faktorëve dhe pohimeve të jashtme. Dhe duke i bërë thirrjen *"Kthehu në vendin tënd!"* brezit tonë fatkeq, shikimi i të cilit është turbulluar me turli gjërash të tilla të jashtme, joesenciale e të sajura dhe zemra i ka lëvizur prej vendit me shprehje që u përkasin atyre, jemi të mendimit se do të jetë me dobi të preknim, qoftë edhe me rrugë analogjie, karakterin kontradiktor të atyre gjërave që ia kanë prishur mendjen atij. Prandaj edhe e zgjatëm fjalën dhe bëmë vetëm deklaratime të jashtme. Ndryshe, fakti që tërë gjithësia funksionon brenda një përshtatshmërie dhe raporti të përsosur, që çdo gjë, nga atomet e gjer te galaktikat, lëviz me një rregullsi të qartë, argumenton se ekziston një caktim dhe miratim që mban lidhur, kushtëzon tërë materien, se ekziston një sundim dhe detyrim mbi tërë materien. Të gjitha botët që janë formuar, kanë përkulur zverkun para këtij sundimi absolut dhe kanë ardhur gjer në ditët e sotme duke kaluar nga një gjendje në tjetrën, të bindur ndaj vullnetit të Tij!

Veçse, edhe nëse për njeriun dhe të ngjashmit me të, për qeniet me vullnet dhe liri, krijimi i parë është plotësisht në të njëjtën linjë me qeniet e pavullnetshme e të tjera, më pas, qeniet e vullnetshme, në specifikat që hyjnë nën vullnetin e tyre, ndahen krejtësisht prej qenieve të tjera. Si rrjedhojë e një diferencimi të tillë, kuptimi i "përcaktimit paraprak" (të parë ose primar) merr një karakter të ndryshëm për njeriun dhe qeniet e ngjashme me të. Prandaj edhe pyetja e bërë, në thelb lind ngaqë s'i është rënë në të këtij aspekti të veçantë të njeriut dhe ngaqë ai është konsideruar krejt si materia tjetër. Nisur nga kjo, jemi të mendimit se konceptimi i një ndryshimi të tillë mes njeriut dhe qenieve të tjera do ta zgjidhte çështjen, qoftë edhe pjesërisht. Çka mbetet, është identiteti i pranimit që dija hyjnore e ka rrethuar, e ka përfshirë nën kompetencën e saj tërë materien.

Ndryshe nga krijesat e tjera, njeriu ka një vullnet dhe liri, një aftësi (kapacitet) prirjeje dhe zgjedhjeje. Dhe sipas këtij vullneti e kësaj lirie, këtij kapaciteti prirjeje e zgjedhjeje i atribuohen e mira dhe e keqja, akti legal dhe i dobishëm (sevap) dhe akti jolegal e i dëmshëm ose mëkatar (gjynah). Çfarëdo peshe që të kenë vullneti dhe dëshira e njeriut përballë përfundimeve që dalin në shesh, nëse ai vullnet pranohet si një kusht dhe element shkakësor nga ana e Krijuesit të Lartë, të qenët fajtor apo jofajtor sipas orientimit të tij (vullnetit) kah dobitë apo dëmet, mbështetet në prirjen që tregon gjëja e quajtur "vullnet" ndaj dobisë apo dëmit. Çfarëdo peshe që të ketë ngjarja që del në shesh si rezultat i kësaj prirjeje dhe sado e tërthortë që të jetë, mëkati, përgjegjësia bien mbi njeriun për shkak se, me prirjen e tij, ai e ftoi atë delikt. Kurse individualiteti që e ka përcaktuar dhe miratuar qysh më parë atë mëkat dhe përgjegjësi e që e krijon brenda kohës së caktuar, është i lartë, sublim dhe s'ka të bëjë me mëkatin dhe përgjegjësinë.

Për shembull, sikur ai Individualiteti i Lartë ta lidhte një ngjarje të tillë të madhe si ndërrimi i klimës me frymëmarrjen tonë e të na thoshte: *"Nëse do të merrni frymë me një shpeshiti më të madhe se kaq frymëmarrje në minutë, do ta ndërroj klimën e vendit ku ndodhni ju"*, ne, mbështetur në ligjshmërinë shkak-pasojë, nuk shohim ndonjë lidhje mes procesit të frymëmarrjes dhe ndërrimit të klimës, e realizojmë gjënë e ndaluar dhe Ai e ndërroi klimën ashtu siç pati premtuar, fajtorë do të bëhemi ne që i dhamë shkak kësaj ngjarjeje apo delikti edhe pse realizimi i saj qëndron tepër larg mundësive tona.

Ja pra, analogjikisht me këtë, çdo njeri, me pjekurinë mendore dhe vullnetin e pjesshëm që ka në dorë, si rrjedhojë e përfundimeve për të cilat bëhet shkaktar, konsiderohet ose fajtor dhe ndëshkohet, ose dobiprurës dhe shpërblehet.

Për pasojë, edhe ai që bëhet shkak për vdekjen e dikujt, bëhet fajtor dhe, nëse nuk falet në rezidencën e lartë, ndëshkohet.

Dhe tani le të qëndrojmë pak edhe në aspektin e dytë të çështjes: dija e Krijuesit, e cila përfshin çdo gjë dhe vetia ndërtuese e njeriut.

Sipas dijes së Allahut, e gjithë qenia si dhe çdo gjë përtej qenies janë të ndërthurura me shkaqet dhe pasojat ose përfundimet a rezultatet. Në këtë ndërthurje, më parë-më pas, shkak-pasojë, baba-nënë, pranverë-vjeshtë bëhen dy fytyrat e të njëjtës gjë. Dhe prapë sipas asaj dijeje, e pasmja njihet dhe sundohet, (mbi të konkludohet) si edhe e parmja, përfundimi si edhe shkak.

Meqë dihet qysh më parë se kush dhe ç'prirje do të tregojë në një drejtim të caktuar si dhe kush dhe në ç'aspekt do ta përdorë vullnetin e vet që është identiteti i një kushti të thjeshtë dhe i një shkak, përcaktimi dhe miratimi qysh më parë i përfundimeve që kanë për të dalë në shesh, nuk e lidhin dhe nuk e detyrojnë vullnetin e njeriut. E kundërta ndodh. Meqë miratimi i bërë ka marrë parasysh dhe ka llogaritur prirjet e tij, do të thotë se vullneti i tij është kah pranohet dhe mbështetet. Po kështu, nëse një zotëri u thotë shërbëtorëve të tij kështu: *"Në se e mbani kollën, do të përfitoni dhurata të mrekullueshme, e në se kolliteni pa shkak, jo vetëm do t'i humbni dhuratat, por edhe do të ndëshkoheni"*, do të thotë se e ka pranuar dhe mbështetur vullnetin e tyre. Analogjikisht, nëse Krijuesi i Lartë do t'i jepte ferman njërit prej robërve të Tij: *"Po qe se ti do të tregosh prirje në këtë drejtim, edhe unë do ta realizoj atë gjë për të cilën do të priresh ti. Dhe ja ku po e bëj të ditur që tani atë gjë sipas prirjes tënde!"*, do të thotë se i ka dhënë rëndësi dhe vlerë vullnetit të tij.

Nisur nga kjo, ashtu siç *"përcaktimi i parë"* nuk e lidh vullnetin, nuk bëhet fjalë as për ndonjë imponim ndaj njeriut për të kryer ndonjë çfarëdo pune në kundërshtim me pëlqimin e vet.

Veçanërisht, fati i paracaktuar (kaderi) dhe përcaktimi i parë janë vetë programet e Allahut (xh.xh.). Kjo do të thotë që Allahu të dijë se kush dhe në ç'drejtim do të priret e të bëjë një program me gjërat që do të krijojë. Kurse të dihet nuk kërkon domosdoshmërisht që gjërat e planit të dytë (pasojat) të bëhen kështu apo ashtu. Trajtën kështu apo ashtu të gjërave që realizohen në plan të dytë, e krijon fuqia dhe vullneti i Krijuesit sipas prirjeve të njeriut. Nisur nga kjo konsideratë, gjërat që fitojnë ekzistencë dhe dalin në shesh, nuk janë krijuar pse ashtu janë ditur. Në të kundërt, dihen me trajtat që janë krijuar, gjë që është përcaktimi i parë dhe miratimi i parë. Teologët e shprehin këtë kështu: *"Dija është e kushtëzuar nga e njohura"*. Domethënë, dihet ashtu si do të bëhet e jo bëhet pse ashtu dihet. Siç ndodh që projektet dhe planet tona teorike nuk lindin domosdoshmërinë e realizimit të gjërave që kemi përfytyruar ne, ashtu edhe përcaktimet e para që do t'i quajmë projektet dhe planet e Krijuesit, nuk e bëjnë të detyrueshme ekzistencën e një çfarëdo gjëje në plan të dytë.

Përgjithësisht, Allahu, me dijen e tij të gjerë që përfshin gjithçka ka ndodhur e do të ndodhë, i di shkaqet ashtu si edhe pasojat, pasojat ashtu si edhe shkaqet. Ai ka përcaktuar dhe miratuar se cilët do të kenë si qëllim të bëjnë punë të mira dhe cilët do të ndërmarrin të bëjnë punë të këqija si dhe ç'gjëra do të nxjerrin në shesh me ato qëllime e ato punë. Dhe, kur t'i vijë koha, do t'i krijojë gjërat e miratuara sipas prirjeve dhe qëllimeve të njeriut përgjegjës.

Prandaj edhe fakti që mënyra dhe koha e vdekjes së një njeriu si dhe fakti që dikush do të bëhet shkaktar i fajit në fjalë janë të përcaktuara që më parë, nuk e fshijnë përgjegjësinë e shkaktarit. Sepse miratimi është bërë duke llogaritur lirinë dhe vullnetin e shkaktarit. Prandaj edhe faji ose mëkati do t'i ngarkohen atij dhe ai do të ndëshkohet sipas fajit apo mëkatit të kryer.

Është kusht që kjo çështje e lidhur me kaderin, fatin e paracaktuar, të studiohet përsëri e përsëri veçanërisht në bibliografinë e vet. Ajo çka dimë ne, është ta paraqesim çështjen, brenda parimeve të shëndosha, në nivelin e njeriut të thjeshtë.

Pyetja 8: Ç' do të thotë "vullneti i përgjithshëm" dhe "vullneti i pjesshëm"?

Përgjigje: "Vullneti i përgjithshëm" është emri i dhënë mes popullit vullnetit të Zotit. Në kohën e sahabëve, tabiinëve dhe tebei tabiinëve, një terminologji e tillë nuk njihet. Pra, ata nuk i kanë thënë vullnetit të Zotit vullneti i përgjithshëm dhe vullnetit të njeriut, vullneti i pjesshëm. Ndërkaq, nuk duhet të ketë shumë dëm në vënien e një terminologjie të tillë me qëllim që populli ta kuptojë çështjen. Natyrisht, kjo fjala ime është përsëri e hapur ndaj kritikës.

Në fakt, një terminologji e tillë është shprehje e një vlerësimi të natyrshëm të nxjerrë nga përfundimet e dukurive. Për rrjedhojë, mund të konsiderohet se ky vlerësim ka një pikëmbështetje të drejtë.

Në të vërtetë, duke e quajtur vullnetin e Zotit vullneti i përgjithshëm, janë vënë si synim këto kuptime. I gjithë vullneti i përket Allahut. Kur Allahu dëshiron diçka, e krijon atë diçka pa marrë parasysh vullnetin e tjetërkujt. Këtu dëshirojmë të kujtojmë edhe një herë një specifikë mbi të cilën ju kemi tërhequr vëmendjen edhe më parë. Disa, në mënyrë të gabuar, thonë: "Allahu e krijon atë që do dhe nuk e krijon atë që nuk do". Kjo është e gabuar. E drejtë do të ishte kjo: "Bëhet gjëja që Allahu dëshiron të bëhet dhe nuk bëhet gjëja që Allahu dëshiron të mos bëhet".

Në gjithësi sundon detyrimi. Duke e krijuar gjithësinë, Allahu (xh.xh.) nuk ka pyetur askënd dhe s'ka marrë për bazë asnjë vullnet tjetër. "Ai krijon atë që dëshiron!"¹⁵⁰ Por Ai u ka dhënë vullnet edhe njerëzve. Për njerëzit, ky vullnet është mjet përparimi ose prapambetjeje. Dhënia vullneti njeriut ka të bëjë me emrat (atributet) Rrahman (mëshirues) dhe Rrahim (shpërblyes) të Allahut. Me fjalë të tjera, vullneti i dhënë njeriut është një favor i Zotit për të me anë të shfaqjes së këtyre emrave osetributeve. Ndryshe, po ta shihnim materien sipas emrit të madh "Allah", do të vërenim se gjithësia ekziston dhe funksionon brenda një detyrimi serioz. Rregulli sipas të cilit "pronari vepron si të dojë në pronën e vet" është i vlefshëm për të gjitha qeniet. Është vetëm njeriu të cilit i është dhënë një vullnet me përbërje dhe cilësi të panjohur. Kur ai e përdor këtë vullnet për të mirë, Allahu (xh.xh.) e krijon të mirën, kurse kur e përdor për të keq, Allahu (xh.xh.), po të dëshirojë, e krijon të keqen. Ajo që na shtyn këtu në guximin për të dhënë një konkluzion të tillë, është përsëri besimi dhe bindja në mëshirën dhe bamirësinë e Zotit!

E shprehur ndryshe, kur ne ta dëshirojmë të mirën, besojmë në mënyrë kategorike se Zoti do ta krijojë atë të mirë. Por disa herë ndodh që të keqen që dëshiron njeriu, Allahu të mos e krijojë duke bërë, në këtë rast, një favor. Për shembull, dikush kërkon t'ia prishë mendjen një njeriu dhe ky njeri priret për t'iu bindur atij dhe të çorientohet. Mirëpo Zoti, ose për shkak të një veprimi të mirë të kryer nga ky njeri në të kaluarën, ose si shkak të një veprimi të mirë që ka për të bërë në të ardhmen, nuk e dëshiron çorientimin e tij dhe nuk e krijon atë të keqe për të. Madje nxjerr një pengesë duke ia hequr mundësinë njeriut të shkojë te e keqja. Kjo gjë është falje, dhurim i Zotit.

¹⁵⁰ Buruxh, 16.

Por meqë edhe Xheneti, në një aspekt, varet nga përdorimi prej njeriut i vullnetit të vet, Zoti i krijon gjërat e kryera për të mirë. Mjafton që njeriu, duke kryer një mëkat të madh që ia fshin të gjitha të mirat, të mos e eliminojë denjësinë e vet për faljen dhe dhurimin e Zotit për të në të ardhmen!

Pyetja 9: A mund ta shpjegoni ligjin e faljes (atá) të Zotit?

Përgjigje: Fjala *atá* do të thotë favor, mirësi, shpërblim. Ndërkaq, aspekti i faljes që ka lidhje me temën tonë, është aspekti i saj i lidhur me kadanë dhe kaderin. Po qe se njeriu e kërkon të keqen, edhe Zoti e cakton atë për njeriun. Fundja përcaktimet e bëra për njeriun bëhen duke llogaritur vullnetin e tij. Për shembull, po qe se ngritja e dorës nga unë është caktuar për mua para se ta ngrija dorën, Zoti e ka caktuar sepse e ka ditur se unë do ta përdor në atë drejtim vullnetin ose prirjen time. Sepse atributi “dituri” i Zotit përfshin gjithçka të kaluar e të ardhme përfshi edhe personin e tij. Për rrjedhojë, Zoti i di edhe punët e mia që kam për të bërë dhe sipas kësaj dijeje bën përcaktimet përkatëse për mua: “Filan robi im do të dojë ta ngrejë dorën dhe unë do ta krijoj ngritjen e dorës së tij”. Ose thotë: “Unë kështu e shkrova këtë!” Ja, ky është kaderi. Pra, shkrimi i kësaj kështu është kader. Kurse ngritja e dorës nga unë kur t’i vijë koha, është kada. Kada do të thotë zbatim i përcaktimit të bërë për mua.

Kurse faljen (*atá*) mund ta kuptojmë në këtë mënyrë. Për shembull, njeriu e përdor vullnetin dhe prirjen e vet në drejtim të keq ose për të keq. Por Zoti, për shkak të një situatë të bukur të tij, për shkak të zemrës së mirë të tij ose për shkak të një sjelljeje të mirë të tij, bën një falje të posaçme dhe nuk lejon që njeriu ta kryejë të keqen për të cilën është prirur dhe e ka vënë në veprim vullnetin e vet. Kështu, vlerësimi i bërë për të më parë, nuk ekzekutohet. Falja ndikon mbi kadanë, kurse kadaja mbi kaderin. Ndërkaq, të gjitha këto rrjedhin në Leuhi Mahv dhe Isbat, pasi në dijen hyjnore nuk ndodh ndonjë ndryshim. Leuhi Mahv dhe Isbat në njëfarë kuptimi mund të konsiderohet si libri personal i njeriut dhe në të mund të ketë ndryshime; por në Leuhi Mahfudh s’bëhet fjalë për diçka të tillë.

Falja është një favor, kurse për favoret nuk është kusht meritimi. Në fakt, po ta shohim çështjen nga ky këndvështrim, vërejmë se të gjitha aktet e mira të kryera nga ne janë falje të Zotit!